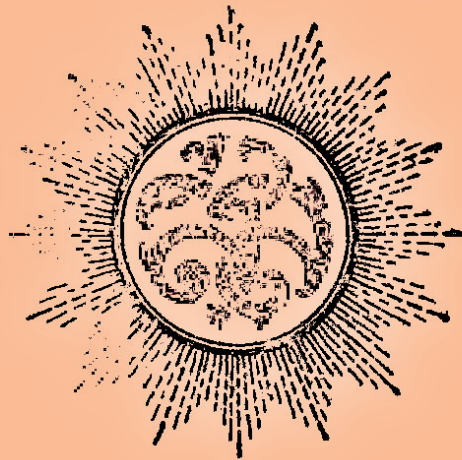

คู่มือพระธรรมกถึก ป.

เล่ม ๗

สมณปัญหา ปัญหาสมณะ
หลักแสดงไตรลักษณ์

สำหรับเทศน์คู่ ๔ ธรรมาศน์
มีอาร์มภกตา ๓ กัณฑ์ อวสานกตา ๑ กัณฑ์
ของ บุษย แสงฉาย ป. ๖ “อนงคาราม”

สงวนลิขสิทธิ์

๑ บาท

คู่มือพระธรรมกถึก ป.

เล่ม ๗

สมณปญหา ปัญหาสมณะ
หลักแสดงไตรลักษณ์

สำหรับเทศน์คู่ ๔ ธรรมาศน์
มีอาร์มภกตา ๓ กัณฑ์ อวสานกถา ๑ กัณฑ์
ของ บุษย แสงฉาย ป. ๖ “อนงคาราม”

สงวนลิขสิทธิ์

๑ บาท

คำนำ

เนื้อเรื่องที่มีอยู่ในหนังสือเล่มนี้ เรียกว่า “ธรรม-
ปญหา” ปัญหาธรรมะ คือเป็นปัญหาที่ธรรมะภายใน
นอกพระพุทธศาสนามนุษย์ ซึ่งมีนามว่า “ปัจจุ-
นิครนถ” ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า เดิมมีอยู่ใน
จุฬปัจจนิกสูตร และมหาปัจจนิกสูตร ในมัชฌิมนิกาย
มุตตปิณฑาสกั แห่งพระสุตตันตปิฎก ได้ยกมาแต่ง
เป็นเทศน์ ๕ ธรรมาสน์ คือธรรมะให้เป็นที่พระพุทธเจ้า
ธรรมาสน์ ๑ เป็นปัจจนิกนิกายธรรมาสน์ ๑ เป็น
พระสุตตันตปิฎกธรรมาสน์ ๑ เป็นพระปรวาทสุตตปิฎก
ธรรมาสน์ ๑ ๑

ในการเทศน์เรื่องนี้ ที่แรกให้ท่านที่ไตรบถธรรมะ

๑ ในตอนต้น ให้ผู้เป็นสุตตันตปิฎกและปรวาท เป็นกษัตริย์
ดิจฉวิ ๒ องค์ตามที่มีในเรื่องก่อน แล้วตอนท้ายจึงรับ
หน้าที่สุตตันตปิฎก

เป็นตัจจนิกครนถ์และพระพุทธรเจ้าบุจณาและวิธัชชนา
 กนไปให้จบเรื่องก่อน แล้วให้ท่านที่เป็นตัจจนิกครนถ์และ
 ปรวาทที่หยิบเอาใจความในเรื่องขึ้นไต่ถามและแก้ไขกัน
 อีกต่อหนึ่งในภายหลัง เพื่อให้เนื้อเรื่องตอนสำคัญ
 กว้างขวางขึ้นตามทไตเรียบเรียงไว้แล้ว หรือตามแต่
 ถนคิของท่านที่เทศน์เป็นประมาณ

ในเรื่องนี้ แยกเป็น ๓ ตอน ตอนต้นกล่าวถึง
 ประวัตของตัจจนิกครนถ์ ซึ่งถือคนว่าเป็นนักปราชญ์
 สำคัญคนหนึ่งในสมัยนั้น เขาหลงถือตัวเกินไปจนเข้า
 ใจผิดว่าทองจะแตกด้วยเค็มไปด้วยบุญญา ถึงกับวัด
 ทองไว้ด้วยปดอกเหล็ก (ข้อนี้ ต้นนิษฐานว่า คงจะ
 เป็นอุบายของตัจจนิกครนถ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นจะ
 ประกาศให้คนทั้งหลายรู้ว่า คนมีบุญญามากนัก ถึง
 กับต้องวัดทองไว้ด้วยปดอกเหล็ก เพราะถ้วทองจะ
 แตกก้ออาจเป็นได้ เพราะคนในสมัยนั้น มักนิยมผู้วิเศษ
 คือผู้ทำแปดกกว่าคนอื่น ๆ โดยมาก เช่นพวกที่ไม่

หุงผ้า ที่เรียกว่า “อเจตก” มีมักขติโคธาด เป็น
 ตัวอย่าง) เมื่อดูตามท้องเรื่องนแถว จะเห็นว่าสัจจก-
 นิครนถนเป็นคนถือศวว่า มีสคบัญญัติยวณถาด
 จริง ๆ และเป็นคนเจ้าทิฐฐิมาหะจริง ๆ จะเห็นได้ใน
 ตอนที่เขาประกาศแก่พวกกษัตริย์ดิจฉวีเวดาจะไปทูล
 ถามปัญหาแก่พระพุทธเจ้า และในการที่โต้ตอบกับ
 พระพุทธเจ้าด้วย

คองกลาง เป็นปัญหาและพยากรณ์ของสัจจก-
 นิครนถและพระทศพลดัมมาดัมพุทธเจ้า ได้ถามและ
 โต้ตอบกันไปถึง ๒ พระสูตร นำฟัง นำเดือมได้ นำ
 จับใจ ของผู้มุ่งความรู้ในทางธรรม

คองปลาย เป็นสัททกวาที่ ปรวาที่ ปุจฉาวิตซ์ชชนา
 กนในไตรดักษณกถา โดยนัยที่มีมาในคัมภีร์วิสุทฺธิ-
 มรรค คองหนจคเป็นหลักของการแต่งไตรดักษณ
 แท้ เป็นแบบอนัตของท่านที่เป็นพระธรรมกถิก และ
 เป็นแบบอนัตของผู้ปฏิบัติในไตรดักษณ จะได้จับหลัก

พิจารณาไตรลักษณ์ได้กว้างขวางแจ่มแจ้ง อันเป็น
หนทางเจริญวิปัสสนา

อันไตรลักษณ์ทำให้เกิดเจริญ คือผู้พิจารณาตาม
เกิดความรู้อะทนต์ธรรมดา แต่ทำให้กายวาจาใจ
สงบระงับได้ เรียกว่าได้เจริญสมณธรรมตามหลัก
ในพระพุทธศาสนา

โดยเหตุนี้ จึงได้จัดเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่ ๗ แห่ง
หนังสือชุดคู่มือพระธรรมกถึก ป. นับว่าคู่มือพระ
ธรรมกถึก ป. ชุดนี้ ได้สำเร็จลงด้วยเรื่องสมณ-
บัญญัติ พร้อมด้วยอารัมภกถาอีก ๓ กัณฑ์ ตามที่
ปรากฏในเล่มแล้ว

หนังสือชุดนี้ เป็นชุดปัญหาที่มธุทูตถามพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าโดยตรง และมีพระพุทธพยากรณ์พร้อม
เสร็จ นับเรื่องได้ ๗ เรื่อง คือเรื่องละ ๓ เล่ม นับ
อารัมภกถาได้ ๒๓ กัณฑ์ ในอารัมภกถา ๒๓ กัณฑ์นั้น
จะนำไปใช้ในการเทศน์เดี่ยวหรือเทศน์คู่อย่างอื่นนอก

จากชุดบัญญัติบทกวีไทยถิ่น
สำหรับชาวรามัญ หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
อนิสงค์หน้าธรรมมาตน์ก็ได้

ส่วนอนิสงค์ท้ายธรรมมาตน์ก็มีถึง ๗ กัณฑ์ พอ
เหมาะแก่พระธรรมกถึกทั้งนั้น จัดว่าเป็นการระดม
แก่พระธรรมกถึกใหม่ ๆ มาก

ข้าพเจ้าได้ความปลื้มใจยิ่ง ในการที่ได้เรียบเรียง
หนังสือชุดนี้สำเร็จได้สมเจตนาซึ่งมีมานานแล้ว โดย
เห็นว่าหนังสือชุดนี้จะเป็นคู่มือหรือเป็นหลักของการ
เทศน์ได้ สำหรับท่านที่ยังไม่เคยฉานในการเทศน์
ทั้งเป็นเครื่องเชิดชูพระศาสนาได้ประเภทหนึ่ง เพราะ
ล้วนแต่ประกาศความรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน
การที่ทรงโต้ตอบกับบุคคลต่างชนต่างภาษาทั้งนั้น คือ
เป็นเทพยดา อินทร์ พรหม กัม เป็นมนุษย์กัม ที่ได้
ทูลถามอรรถธรรมต่าง ๆ

การที่หนังสือชุดนี้สำเร็จได้ เพราะองค์ ๓ คือ

ผู้แต่ง ๑ ผู้จัดการพิมพ์และจำหน่าย ๑ ผู้รับเป็น
 ตัมาชิก ๑ โดยเหตุนี้ ผู้แต่งขออนุโมทนาต่อสำนัก
 งาน ต. ชรรณภักดี ซึ่งได้มีอุปถัมภ์ช่วยเหลือโดยเต็ม
 กำลังในหน้าที่ จัดการพิมพ์และแจกจ่ายตามสมาชิก
 จนได้ผลสำเร็จรวดเร็วโดยเรียบร้อย นับว่าสำนักงาน
 ต. ชรรณภักดี มีความสามารถซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่
 ไว้วางใจได้เต็มที่ทั้งที่สำนักงานหนึ่ง และหวังว่าอาจมี
 หนังสือที่เป็นสาระประโยชน์ ออกจากสำนักงานนี้ออก
 ไม่น้อย

และขอแสดงความขอบพระคุณท่านที่ยินดีอุดหนุน
 หนังสือชุดนี้ โดยเป็นสมาชิกบ้าง โดยรับซื้อตาม
 ธรรมดาบ้าง เพราะถ้าไม่มีท่านที่เป็นสมาชิกรับ
 อุดหนุนหรือรับซื้อ ก็เป็นอันว่าหนังสือชุดนี้ไม่สำเร็จ
 แน่ชอน นับว่าท่านได้ช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้
 ให้เป็นประโยชน์แพร่หลาย แก่ภิกษุ สามเณร อุบาสก
 อุบาสิกา ด้วย

๑

ในที่สุด^๕นี้ ขอ^๕ขอ^๕อ^๕น^๕ด^๕ง^๕า^๕ม^๕ท^๕ง^๕ห^๕ด^๕า^๕ย^๕ จ^๕ง^๕ด^๕ำ^๕ร^๕่^๕จ^๕ก^๕ั^๕
ค^๕ณ^๕ะ^๕ด^๕ำ^๕น^๕ั^๕ก^๕ง^๕า^๕น^๕ ด^๕. ช^๕ร^๕ร^๕ม^๕ภ^๕ัก^๕ค^๕ี^๕แ^๕ด^๕ะ^๕ท^๕ำ^๕น^๕ด^๕มา^๕ช^๕ิ^๕ก^๕ท^๕ง^๕ห^๕ด^๕า^๕ย^๕
ด^๕ม^๕ด^๕ัง^๕เจ^๕ค^๕ณ^๕า^๕ข^๕อง^๕ท^๕ำ^๕น^๕ท^๕ง^๕ห^๕ด^๕า^๕ย^๕ท^๕ุ^๕ก^๕ป^๕ร^๕ะ^๕ก^๕า^๕ร^๕ แ^๕ด^๕ะ^๕ข^๕อ^๕ใ^๕ด^๕
ร^๕ับ^๕อ^๕ภ^๕ย^๕ใ^๕น^๕ที่^๕พ^๕ด^๕ง^๕พ^๕ด^๕า^๕ค^๕ซ^๕ึ^๕ง^๕มี^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ใ^๕น^๕ห^๕ง^๕ใ^๕ด^๕ี^๕ช^๕ุ^๕ค^๕นี้^๕จ^๕าก^๕ท^๕ำ^๕น^๕
ท^๕ง^๕ห^๕ด^๕า^๕ย^๕ใ^๕ด^๕ย^๕ป^๕ร^๕ะ^๕ก^๕า^๕ร^๕ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕เท^๕อ^๕ญ^๕ ๗

๕
บ^๕ุ^๕ย^๕ แ^๕ส^๕ง^๕ฉ^๕า^๕ย^๕ ป^๕. ๒

ส^๕ำ^๕น^๕ั^๕ก^๕ร^๕เ^๕ย^๕น^๕ “อ^๕น^๕ง^๕ค^๕า^๕ร^๕า^๕ม^๕”

๕
ผู้^๕ร^๕เ^๕ย^๕บ^๕ร^๕เ^๕ย^๕ง^๕

สารบาญ

ชื่อเรื่อง	หน้า
อาร์มภกถางานคัพอาจารย์	๑
อาจารย์ & ประเภท	๓
มนตรีคักใจ	๑๑
แบบคัมมคิ	๑๘
อาร์มภกถางานคดองพระพุทธรูป	๒๑
มหาบุรุษคักษณะ ๓๒ ประการ	๒๖
กายในกายนอกเป็นคันคองพระพุทธรเจ้า	๓๑
อาร์มภกถาเรียโรคร์วางโบคถ์	๓๗
กิจคักคัญคักคองทำในโบคถ์ & คย้าง	๔๐
หน้าคักคักจกนิกรนคถคาคำเนิน	๔๔
ประวคคักคักจกนิกรนคถ (เร็นบรรรทคคย้อ)	๕๖
คักคักจกนิกรนคถคักคักชวณกษคกรียคคจคคคค	
ไปเฝ้าพระพุทธรเจ้า	๖๒

ชื่อเรื่อง	หน้า
หน้าบทของเจ้าทุมมูชราชกุมาร	๖๓
หน้าบทพระพุทธเจ้าดำเนน	๖๔
ตั้งจกนิครนถ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า	๖๕
เริ่มปจณาวิถัชนา	๖๗
ตั้งจกนิครนถ์ยอมจำนนพระพุทธเจ้า	๗๐
พระอินทร์ลงมาช้ตั้งจกนิครนถ์	๗๑
ตั้งจกนิครนถ์ถูกพระอินทร์ช้แถ้วขอแก้	
คำยอนถามของพระพุทธเจ้า	๗๓
ทุมมูชราชกุมารเยาะเย้ยตั้งจกนิครนถ์	๗๗
ตั้งจกนิครนถ์โต้ตอบกับทุมมูชราชกุมาร	๗๘
ตั้งจกนิครนถ์ทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า	
ตามดำดับไปคงน คือ :-	
๑. ปัญหาข้อที่ ๒	๘๑
๒. ปัญหาข้อที่ ๓	๘๒
๓. ปัญหาข้อที่ ๔	๘๓

ณ

ชื่อเรื่อง	หน้า
เริ่มเรื่องตั้งฉากนิครนถ์ ^๒ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ^๒ เป็นครั้งที่ ๒ และมีการณ์สนทนาในระหว่าง ^๒ ตั้งฉากนิครนถ์ ^๒ และพระพุทธเจ้า ^๒	๘๘
พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องทีพระองค์ ^๒ ออกทรงบรรพชา	๘๙
ตั้งฉากนิครนถ์ ^๒ ทูลถามว่า พระพุทธเจ้า ^๒ ทรงบรรพชามากดวงวันบ้างไหม	๑๐๒
ตั้งฉากนิครนถ์ ^๒ ทูลแต่คงความอัศจรรย์ ^๒ พระพุทธเจ้าทรงทำนายตั้งฉากนิครนถ์ ^๒	๑๐๓
เมื่อพระพุทธเจ้า ^๒ ปรินิพพานแล้ว ๒๐๐ ปี ^๒ ตั้งฉากนิครนถ์ ^๒ ได้สำเร็จพระอรหันต์ ^๒	๑๐๕
หน้าทีพระสถกวาที ^๒ ตั้งคำเนิน	๑๐๖
หน้าทีพระปรววาที ^๒ ตั้งคำเนิน	๑๑๓
อนิจจํ ๓๐ ได้แก่ประเภทอนิจจลักษณะ ๓๐	๑๑๔
แปดอนิจจลักษณะ ๓๐	๑๑๕

ใบแจ้งความ

ของ

สำนักงาน ส. ชรรณภักดี

หนังสือต่าง ๆ ที่เป็นของสำนักงานนี้ นับแต่ชุด
คู่มือพระธรรมกถึก ป. เป็นต้นไป ตลอดจนแบบเรียน
ต่าง ๆ เช่นหลักสูตร แบบประกอบหลักสูตร ชาติ
และนักธรรม จะต้องใช้อักษรไขว้ ส. ส. พร้อมกับ
ตายเซ็นประจำสำนักงานทุก ๆ เล่ม สำนักงานขอรับ
รองด้วยความสัจย์จริงว่า จะมีให้หนังสือที่ทำในนาม
ของท่านที่เป็นสมาชิก เกิดมีความเสียใจในภายหลัง
โดยราคาตกกว่าท่านที่มีไขว้สมาชิก ทั้งนี้เพราะสำนัก
งานระดึกเล่มถือว่า “สำนักงานจะดำรงต่อไปได้ก็
ด้วยการบำรุงของท่านทั้งหลาย” และสำนักงานมี
ความมุ่งหมายอย่างแรงกล้าว่า จะให้เป็นสำนักงาน
ของคนไทย ทั้งมีความซื่อสัตย์เต็มเป็นพุทธศาสนิกชน
จริง ๆ ด้วย

เพราะฉะนั้น ตั้งแต่เดิม ๑-๒ (ยกเดิม ๓-๕) และ
 เดิม ๕ เป็นต้นไป จะต้องมียายเซ็นประจำสำนักงาน
 ทุกๆ เดิม ถ้าปรากฏว่าไม่มียายเซ็นประจำสำนักงาน
 หรือผิดพลาดเสียหายขึ้นในเดิมนิดเดียว ขอให้โปรด
 แจ้งให้ทางสำนักงานทราบ จะได้จัดนำมาถวายใหม่
 ทนที่ ๑

ขอได้รับความเคารพอย่างสูง

จาก

สำนักงาน

เลขที่ ๑๒๕๘ ก. ข้างวัดราชนิตดา

ถนนมหาชัย กรุงเทพฯ ๑

๑/๘/๒๕๗๖

อารัมภกถางานศพอาจารย์

ปณฺหิ โข กหปติปุตฺต จานเหิ อนฺเตวาสิเนา
ทกฺขิณา ทิสา อจฺริยา ปจฺจุปฺนฺธาตพฺพา อญฺจานเน
อุปฺนฺจานเน สฺสฺสฺสาย ปาริจฺริยาย สกฺกจฺจํ สิปฺปํ
ปฏิกฺคณฺเหเนนาติ ฯ

๕ บดิน อาคมภาพทั้ง ๕ จักรับประทานแด่ดวงพระ
ธรรมเทศนาในดมณปัญหา โดยขุนนางวิเศษชนาอนุ
โมทนากุศลราศีทักษิณานุประทานกิจเปตพลัดกรรมแห่ง
ท่านทั้งหลาย บรรดาที่เป็นศิษยานุศิษย์ของ.....ซึ่ง
ดวงดับดับสลายไปตามธรรมดาดังขารแด่นั้น โดย
สมควรแก่ส่วนะเจตนาของท่านทั้งหลาย

ด้วยในวณนท่านทั้งหลายได้พร้อมกันแต่ดงกตัญญู
กตเวทิต่อท่าน..... โดยเหตุยวาราภณาปนกิจการ
ปดงศพของท่านเป็นมโหฬาร จิตตงเครื่องสักการะศพ

เป็นเครื่องบูชาคุณของท่านอย่างรุ่งเรือง แดกร้ามน้ำ
 เต็มได้ ทงมีเครื่องประโคมศัพทอีกครีกคริน เป็นที่
 คนเต็มไปด้วยบิณฑเสด็จเวชแก่คนทงหลายบรรดาที่ได้
 ด้ระคัมพัง คด้ายกับเมือควาวครึ่งด้มเด็จพระทศพล
 ด้มมาด้มพุทธเจ้าด้ด้เจ้าปรินิพพาน มีเหตักษัตริย์
 ด้ตามนตราชและเทพเจ้าทงหลายประโคมด้คัคคิริยงค์
 คนตรีกถวายพระศัพอยู่เหนืองนคยทงกถางวันและ กถาง
 คิน มีไซ้แต่ท่านทงหลายกระทำแต่เพียงเท่านั้น ท่าน
 ทงหลายยังได้บำเพ็ญกุศด้อื่นอีกเป็นอันมาก กถาวคือ
 มีการอาราธนาให้พระภิกษุด้งด้ด้วดพระอภิธรรมและ
 ถวายทาน ด้รับพระไตรสรณาคมน์ ด้มาทานคึดตาม
 ก้างด้ด้ามารถ ซึ่งอาจหาญในการบำเพ็ญบุญกุศด้
 มีไซ้แต่เท่าที่บรรยายมานั้น ท่านทงหลายยังมีด้วนะ
 เจตนาไกร้ ด้ระคัมพัง ธรรมเทศน์พาดมณบัญญัติอีก
 เพื่อให้กุศด้ผลคความชอบมีก้างด้แรงกล้า ด้ามารถ
 บรรดาให้อาจารย์ของท่านทงหลายที่ด้วงด้มไปด้ด้

ไตรบทความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามสมควรแก่สถานที่ที่ท่าน
 ไปบังเกิด เป็นอันว่าในการปลงศพคราวนี้ ท่านทั้ง
 หตายได้บำเพ็ญบุญกุศลย่นลงในทานศีลภาวนาทัง ๓
 ประเภท อันจักนำสุขพิเศษมาให้แก่ท่านทั้งหตายผู้
 เป็นทายกทายิกาเป็นต้น และท่านที่ดวงดับไปแล้ว
 นน ทงหนด้วยอำนาจกตัญญูและปล้ำทศรัทธาของ
 ท่านทั้งหตาย หากบรรดาดีให้เป็นไป ด้วยว่าท่าน
 ทั้งหตายล้วนแต่เป็นผู้มกตัญญูต่อท่านผู้เป็น อาจารย์
 และปล้ำทศรัทธาคือพระรัตนตรัยประจำมั่นอยู่ในขันธ
 สันดาน กล่าวคือท่านทั้งหตายย่อมรู้สึกต่ออุปการะ
 คุณของท่านผู้เป็นอาจารย์อย่างลึกซึ้ง รู้สึกตัวดีคิดว่า
 อาจารย์เป็นผู้มบุญคุณแก่ตนอย่างไรบ้าง ตนจะได้
 ความรู้ความดีต่าง ๆ ก็เพราะอาศัยอาจารย์เป็นผู้แนะ
 นำดังถ้อน ตามสมควรแก่ฐานะของอาจารย์ทง ๔
 ประเภท คือ :-

ประเภทที่ ๑ ได้แก่พัพพะชชาจารย์ คืออาจารย์ที่

ให้บรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา

ประเภทที่ ๒ ได้แก่อุปสัมปทาจารย์ คืออาจารย์
ที่ให้อุปสัมปตเป็นภิกษุ

ประเภทที่ ๓ ได้แก่นิสิตยาศารย์ คืออาจารย์ที่
ให้ฟังปาอาคัย ตามวินัยนิยมบรมพุทธานุญาต

ประเภทที่ ๔ ได้แก่ธรรมอาจารย์ คืออาจารย์ที่
สอนธรรม หรือสอนศิลปวิทยาต่าง ๆ ซึ่งไม่มีผิดทาง
ธรรม มีสอนวิชาเลขและวิชาหนังสือเป็นตัวอย่าง

อาจารย์ทั้ง ๔ ประเภทนี้ ถ้วนแต่มีเจตนาดี หวัง
จะให้ศิษยานุศิษย์ได้ความรู้ความดีเท่านั้น สัมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าจึงจัดเป็นบุพพการี นับว่าเป็นผู้มี
อุปการะคุณก่อน สัมควรที่ศิษยานุศิษย์จะตอบแทน
ต่อภายหลังตามกำลังสามารถที่จะทำได้ เมื่อจะกล่าว
ถึงอุปการะคุณของอาจารย์ทั้ง ๔ ประเภทนี้ โดยแยก
กันตามหน้าที่แล้ว ก็มันยตงจะแต่คงต่อไป คือ

๑. บพพัชชาจารย์ เป็นผู้มีคุณด้วยการนำกุลบุตร

ให้ออกจากฆราวาสซึ่งเป็นทศกัณฐ์ เป็นที่เดือดร้อน
ด้วยเหตุต่าง ๆ ให้ออกบรรพชาในพระพุทธศาสนา
ซึ่งนับว่าเป็นที่กว้างขวางเยือกเย็นอย่างยิ่ง เป็นที่
ปราศจากกังวลน้อยใหญ่

อุปถัมภ์อาจารย์ เป็นผู้มั่งคุนด้วยการให้อุปถัมภ์
ยกกุดบุตรให้ชนจากภูมิฆราวาส ซึ่งจัดเป็นภูมิคำสู่
ภูมิภิกษุซึ่งเป็นภูมิสูง ซึ่งเป็นเหตุให้บรรดาคุณพิเศษ
ต่าง ๆ มีศีล ๘ มาธิ ๖ ญญา เป็นต้น ๑

นิลด์ยอาจารย์ เป็นผู้มั่งคุนในการให้ฟังพักอาศัย
ตามวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ สำหรับภิกษุ
ผู้มีพรรษาค่ากว่า ๕ พรรษาดงมา

ธรรมอาจารย์ เป็นผู้มั่งคุนในการสอนธรรมหรือ
สอนความวิริยอุตสาหะ

ในอาจารย์ทั้ง ๔ ประเภทนี้ เมื่อจะกล่าวคุณโดย

๑ คุณพิเศษของบรรพชา อยู่ในอวรัมภกถางานฉลอง
บรรพชา เต็ม ๖ แล้ว

รวมกันก็มี ๕ ประการ คือ :-

ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๑

แนะนำให้ทำแต่ความดี ๑

ให้ศึกษาคิดปวิทยาด้วยดี ๑

บอกคิดปวิทยาโดยสิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ๑

บ่งแก่นักศึกษานักศิษย์ในทิศต่าง ๆ ๑

ใน ๕ อย่างนี้ มีอรรถาธิบายดังต่อไปนี้ คือ :-

ข้อที่ ๑ ซึ่งว่าห้ามศิษย์ไม่ให้ทำความชั่วนั้น ได้
 แกะแเงงให้รูวาดังไหนเป็นความชั่ว และความชั่วนั้น
 มีโทษอย่างไร แล้วห้ามไม่ให้ศิษย์ทำต่อไป

ข้อที่ ๒ ซึ่งว่าแนะนำให้ทำแต่ความดีนั้น ได้แกะ
 แงงให้รูวาดังไหนเป็นความดี - และความดีนั้นสมควร
 อย่างไร แล้วแนะนำศิษย์ให้ทำความดีต่อไป

ข้อที่ ๓ ซึ่งว่าให้ศึกษาคิดปวิทยาด้วยดีนั้น คือ
 พยายามหาอุบายให้ศิษย์มีโอกาสได้เรียนเต็มที่ แม้
 ศิษย์จะโง่เขลาอย่างไรก็ตาม ก็ไม่ระอาเบื่อหน่าย

เกิดขัดขวาง ตั้งใจแนะนำสั่งสอนจริง ๆ สุดแต่เห็น
 วิถีใดดีก็พยายามสอนตามวิธินั้น มีตัวอย่างดังที่ศา-
 ปาโมกข์อาจารย์คนหนึ่ง ซึ่งจะสาธกยกมาแสดง
 โดยย่อ มีข้อความว่า ในอดีตกาล สมเด็จพระ
 บรมศาสดาจารย์ของเราทั้งหลาย ได้ทรงอุปนิสัยบังเกิด
 เป็นที่ศาปาโมกข์อาจารย์ อยู่ในกรุงคักกสีดา รับ
 สั่งสอนศิษย์วิทยาให้แก่กุกุบุตรทั้งหลายที่ไปจากถิ่นต่าง
 ประเทศ ในครั้งนั้นมาณพหนุ่มน้อยคนหนึ่ง ซึ่ง
 อยู่ในเมืองพาราณสี ไปอยู่ศึกษาเล่าเรียนในสำนัก
 ท่านที่ศาปาโมกข์นั้น แต่มาณพนั้นเป็นคนโง่ทึบที่สุด
 เรียนตั้งไหนก็ไม่ได้จนตลอดกาลนาน ตีแต่ปฏิบัต
 ีอาจารย์ด้วยการนวดพั้นทุกค่ำเช้า ตลอดถึงคกนา
 ฆ่าพั้นเป็นที่สุด ตั้งใจปฏิบัติอาจารย์ทุกอย่าง ส่วน
 อาจารย์ก็มิได้ย่อท้อในการที่จะแนะนำสั่งสอน แต่ก็
 ไม่สามารถที่จะให้ความรู้อะไรได้ ครั้นอยู่มานาน
 มาณพนั้นจึงดาอาจารย์จะกลับบ้าน ทำให้อาจารย์

รู้อีกดั่งถ้ำรอยอ่างยั้ง จึงนึกครึกคร่าอยู่ในใจ ว่าศิษย์
 คนนี้เป็นศิษย์ที่ดีมาก ส้มควรวที่เราจะให้วิชาสักอย่าง
 หนึ่งคิดตัวไป เมื่อนักอยู่ไปมากก็เห็นได้ความอุปายที่
 จะให้วิชาแก่ศิษย์คนนั้นได้ จึงขอให้ศิษย์คนนั้นรอ
 อยู่ก่อน พอรุ่งชวชนที่สองจึงจัดโต๊ะเบียงอาหารพอ
 รับประทานอิมชวชนหนึ่ง แล้วพาศิษย์นั้นออกไปดู
 ป่าใหญ่ที่เงียบดงดึก ครั้นแล้วได้บอกมนตร์ระนิคหนึ่ง
 ให้ ซึ่งเป็นมนตร์ที่สั้นที่สุด มีประโยชน์มากที่สุด
 ให้ศิษย์เล่ากดับไปกดับมาดั่งหตายร้อยครั้ง จนเห็น
 ว่าจำได้แม่นยำแล้ว จึงบอกวามนตร์นั้นเป็นของหาค่า
 มิได้ เจ้าจงท่องเล่มมออย่าให้หัดงดืม อาจจะเป็นที่พง
 ของเจ้าได้ในวันหนึ่งแน่นอน แล้วก็พาศิษย์นั้นวนการ
 กดับยงนิवादส์ถาน ครั้นรุ่งชวชนที่สาม ศิษย์นั้นก็
 กราบตาอาจารย์กดับไปดูเมืองพาราณสีอันเป็นที่อยู่
 ของคน แล้วได้คงหน้าท่องบ่นมนตร์นั้นเล่มมอไป ครั้น
 อยู่มาคืนวันหนึ่ง มีพวกโจรเข้าไปชะโมยของในบ้าน

ที่เกิดเคียงกันกับบ้านของมาณพนั้น เมื่อมาณพนั้น
 ตื่นขึ้นด้วยได้ยินเสียงถาดพัดตกจากมือพวกโจร จึง
 ได้ดำริขยมนครนั้น พวกโจรทั้งหลายได้ยินมนตร์
 นั้นก็พากันมีความระงับกลัวพร้อมกันทั้งตั้งของหนี
 ออกจากบ้านนั้นไปโดยเร็ว หนีไปอย่างไม่คิดชีวิต
 เผอิญในเวลานั้นจอมอดิศรัชคตียศ ผู้เป็นป็นนคร
 พาราณสี ได้ตั้งใจปดอมพระกายินทรีย์ไปเที่ยวแอบฟัง
 เหตุการณ์ต่างๆ ในพระนคร ได้ตั้งใจบจรไปถึงบ้าน
 ที่พวกโจรเข้าชะโมยของนั้น พอดีได้ทอดพระเนตร
 เห็นพวกโจรทั้งตั้งของวิ่งหนีออกจากบ้านนั้นแปดก
 ประหัตถา เมื่อท้าวเธอทรงตั้งเกิดผลอย่างอื่นไม่มี
 ได้ยินแต่เสียงมาณพนั้นดำริขยมนครอยู่ จึงทรง
 ตั้งเกิดจดจำเรือนมาณพนั้นไว้แล้วก็ตั้งใจกลับไปยัง
 พระราชวัง ครั้นรุ่งขึ้นมีพระกระแสรบตั้งให้ตาม
 มาณพนั้นเข้ามาเฝ้า เมื่อทรงทราบว่มาณพนั้นเพิ่ง
 กลับจากการศึกษาวิชาณกรุงตักกธิดา จึงทรงขอ

เรียนวิชากับมาณพนัน เมื่อมาณพนันจะสอนวิชาให้
แก่พระมหากษัตริย์ จึงให้ตั้งอาสนะเด่นมอภินัน ๒ ที่
ต่างกึ่งคนละอาสนะ แล้วสอนมนตร์นั้นแต่พระมหา
กษัตริย์ ต่อขึ้นมาอีกไม่ช้า ก็พอลถึงวันปลงพระมัสต์
ของพระมหากษัตริย์ ในคราวนั้นมเด็จพระมหาคษัตริย์
ชบฏ ได้ให้สั่งบนแก่นายกดับกให้เซียดพระศอของ
พระมหากษัตริย์ นายกดับกก็รับปากคำเป็นที่ตกลง
กันอย่างแน่นอน พอลถึงเวลาปลงพระมัสต์ นายกดับก
ได้แต่งกิริยาผิดปกติ คือดื่มน้ำโกนแก้ว ๆ เถ้า ๆ
ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงแฉ้วพระหฤทัยในอาการ
กระทำ ในขณะที่พระมหากษัตริย์ทรงนึกถึงมนตร์
ได้จึงทรงดำชยายชนทนต์ พอสายกดับกได้ยมนมนตร์
นั้น ก็บรรดาตให้ตกใจกลัวยิ่งนักหนา ถึงกับทง
มิดโกนดงหมอบขอพระราชทานชีวิตไว้แทบพระบาท
ของท้าวเชอ ท้าวเชอทรงเห็นเช่นนั้น ก็เข้าพระหฤทัย
ได้ว่านายกดับกคิดประทุษร้าย จึงทรงซักถาม เมื่อ

ทรงได้ความตามเป็นจริงแล้ว จึงเนรเทศเสนาบดีกับ
 นายช่างกัณฑ์ออกไปเสียจากประเทศ แล้วทรงตั้ง
 มาณพผู้เป็นครุฑให้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ พร้อมด้วย
 พระราชทานเคหะสถานบำวไพร่เป็นอันมาก

ก็แถมมন্ত্রนันท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์พระธรรมบท
 มีปรากฏว่า “ขมฺเภสิ ขมฺเภสิ กิการณา ขมฺเภสิ อหฺปี
 ตํ ชานามิ ชานามิ” ดังนี้ ถ้าเราจะใช้ต้องว่าตาม
 ภาษาของเราดัง ๆ ให้ได้ความเป็นเชิงขู่ เพื่อให้ผู้ฟัง
 รู้ว่าเรารู้อะไรที่เขาจะทำหรือกำลังทำอยู่เขาจึงจะกลัว
 เหมือนกับตัวอย่างที่อ้างมาแล้วข้างต้น และเทียบกับ
 นิทานอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเคยได้ยินมาว่า ในนิทานนั้น
 มีมন্ত্রกันโจรชนิดหนึ่งว่า “กูรูมิ่งแล้ว กูเห็นมิ่ง
 แล้ว” ดังนี้ สำหรับให้คนว่าเวตตากดางคั้น เพื่อให้
 โจรเข้าใจว่า เจ้าของทรพยุตต์แล้ว ไม่กล้าชะโมย
 โดยเหตุนี้ จึงเห็นว่าควรแปลมন্ত্রนั้นว่า “มิ่งพยายาม
 ไป ๆ มิ่งพยายามทำอะไรกูก็รู้ มิ่งพยายามทำ

อะไรก็รู้” ดังน

ตามวัตถุประสงค์ที่ดำชกยกมาแต่ดังน เป็นเครื่องช
ให้เห็นว่า อาจารย์ที่ด้อยมหาวิชาด้อนให้ศิษย์ได้ความ
รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง จนใดเรียกว่าเป็นการให้ศิษย์ได้
ศึกษาคิดปวิทยาโดยดี จัดเป็นข้อที่ ๓

ส่วนข้อที่ ๔ ที่ว่าให้ศึกษาคิดปวิทยาโดยด้นเชิง
ไม่ปิดบังอำพรางนนั้น คือ เมื่อด้อนความรู้ชนิดใดให้
ก็ด้อนให้เข้าใจด้นตลอดเรื่อง ไม่ทำให้เข้าใจเพียง
ครึ่ง ๆ กดาง ๆ เช่นอย่างด้อนวิชา เดช บวก ลบ คูณ
หาร อย่างไหนเป็นวิชาด้อนให้ด้อยนั้นไม่ปกปิดไว้
ไม่ทำเป็นคนมีเดศนัยด้อนแต่เพียงดักว่า คือด้นหน้า
ด้อนให้เป็นจริงไม่กรังใจว่าศิษย์ด้อยกว่าตน จะนำ
วิชาไปแย่งทางหากินของตน

ข้อที่ ๕ ที่ว่ามอองกนศิษย์ในทศด่าง ๆ นั้น มีอช-
บายว่า เมื่ออาจารย์ให้ความรู้แก่ศิษย์ได้ด้อย ก็เป็น
อันว่ามอองกนศิษย์ไม่ให้ดกทุกชได้ยากในที่ทุกดสถาน

เพราะเหตุว่าศิษย์อื่นจะไปในแห่งหนตำบลใด ก็ใ้ใช้
 ความรู้^{๒๕} ให้เป็นประโยชน์ช่วยตัวเสมอไป ทำให้ตัว
 ได้รับความสุขความเจริญตามสมควรแก่วิชาของตัว
 เช่นมาณพศิษย์ของท่านทศปาโมกข์อาจารย์ที่แสดง
 มาเดื่อนั้นเป็นตัวอย่าง

โดยเหตุผลดังได้บรรยายมานี้แล ดมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้าจึงทรงยกย่องอาจารย์ว่าเป็นที่ศบองชวา
 เพราะเปรียบเหมือนกับแขนชวา ชรรมดว่าแขนชวา
 หรือมือชวา ย่อมแข็งแรงกว่ามือซ้าย ใ้ทำประโยชน์
 ได้ดีเต็มทีหนใด อาจารย์ก็ฉนั้น เพราะศิษย์จะดีได้
 ก็ด้วยอาศัยอาจารย์ จึงควรที่ผู้เป็นศิษย์จะมีความรัก
 โกร้เคารพนับถืออย่างแข็งแรงทุกเมื่อ

ในเวลาที่อยู่^{๒๖} ในสำนักของอาจารย์ ควรจะปฏิบัติ
 อาจารย์ตามหน้าที่ทั้ง ๕ สถาน คือ :-

๑. ถุกขนยนรบั ๑

เขาไปยื่นคอรบัใ้ ๑

เชือกฟาง ๓

บำรุงบำเรอ ๓

ตั้งใจเรียนโดยเคารพ ๓

ในข้อว่าถูกขมยหรบนน คือเมื่อคนนั่งหรือนอน
 อยู่ในที่ใดที่หนึ่ง เมื่อเห็นอาจารย์เดินมา ก็ควรรีบ
 ถูกขมยแต่คงความเคารพ ถ้าอาจารย์ประสงค์จะนั่ง
 ก็ควรรีบจัดที่นั่งให้ ตลอดจนถึงการหลีกทางให้ และ
 แสดงความเคารพ ในเวลาที่พบปะที่ถนนหนทาง หรือ
 แห่งใดแห่งหนึ่ง

ในข้อที่ ๒ ร้องตงมา ที่ว่าเข้าไปยืนคอยรับใช้นั้น
 คือเมื่อเห็นอาจารย์ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ ซึ่งคนพอจะ
 ช่วยเหลือได้ ก็ให้เข้าไปขอช่วยเหลือ หรือที่อยู่ใกล้
 กับกับอาจารย์ เมื่อทราบว่าอาจารย์มีกิจธุระก่ด
 เกิดทุกข์ภัยอันตรายก่ด ก็ควรรีบไปช่วยเหลือตาม
 ด้ตักักัง ตลอดจนถึงการคอยรับใช้ในเวลายามี่แขกหรือ
 มาหาอาจารย์ ทำอาการอย่างประหนึ่งว่าภรรยาที่ค

คอยปฏิบัติตามมีฉะฉาน

ในข้อที่ ๓ ที่ว่าเชื่อฟังนั้น คือให้ศิษย์เชื่อถ้อย
 พังคำของอาจารย์ อาจารย์แนะนำสั่งสอนในทางใด
 ก็ให้เชื่อถือในทางนั้น แม้อาจารย์จะดูต่ำกว่าถ้าว
 เขียนตักย่ำโกรธตอบ ให้เห็นว่าอาจารย์ผู้ว่ากล่าว
 ตกเตือนนบนเป็นผู้มีคุณมาก เปรียบเหมือนนกกับผู้
 บอกขุมทรัพย์ให้ เพราะธรรมชาติอาจารย์ที่ดีย่อมมี
 เมตตากรุณาแก่ศิษย์มากนัก หวังแต่อยากให้ศิษย์
 ได้ความรู้ความดีเท่านั้น

ในข้อที่ ๔ ที่ว่าบำรุงบำเรอนั้น คือศิษย์สมควร
 จะบำรุงบำเรออาจารย์ ให้มีความสุขกายสบายใจ
 เริ่มแต่หน้าอาบนวดล้างเท้ารดพินคนหัดถบาทา และ
 พยายามในเวทาศึกษา

ในข้อที่ ๕ ที่ว่าศึกษาศึตบวิทยาโดยเคารพนั้น
 คือในเวทาศึกษาให้ตั้งใจเคารพต่อครู และเคารพต่อ
 การศึกษา อันได้แก่ตั้งใจเรียน ตั้งใจฟัง ตั้งใจจดจำ

ก็แต่อาจารย์ของท่านทั้งหลาย ซึ่งดั่งวงดั้นไป
 แดวกดี ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นศิษยานุศิษย์ก็ดี เป็นอัน
 ว่าได้ทำหน้าที่ถูกต้องของคนแคว้ทั้ง ๒ ฝ่าย เพราะ
 ฉะนั้นต่ออารัมภกถาไป จะได้สัมมติแบ่งปันจัดสรร
 หน้าที่เทศนาในสัมณปัญหา เพื่อจะได้ยกขึ้นบูชา
 วิดีชชานอนุโมทนาบุญกุศลของท่านทั้งหลายดั้นไป

“ปุโรโต ชมมาสนเน นิสินฺนํ สมนามิ” ขอสัมมติ
 ท่านที่มีท่าทางองอาจ ซึ่งนิสิตนั้ดมาช้อยู่ณธรรมาคัน
 เมือชวาแห่งอาศมภาพนให้เป็นที่จจกนิครนถ มีหน้า
 ที่บูชาอรรณบริศนา “สยเมวahi อุตตานํ สมนามิ”
 ขอสัมมติอาศมภาพเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหน้า
 ที่วิดีชชานาสัมณปัญหา

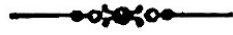
ขอท่านทั้งหลายจงตั้งได้ศประดำทเป็นตุงภาชนะ
 ทองคอยรองรับรดพระธรรมเทศนาซึ่งท่านธรรมาคัน
 ไน้นจะยกขึ้นประกาศ กัมณกาดน ๑

แบบสัมมติ

ในการเทศน์ตั้งแต่ ๒ ธรรมาคันขึ้นไป จะเป็น
เทศน์ปุจฉาวิสัชนาหรือเทศน์เรื่องต่างๆ ก็ตาม ย่อม
มีการสัมมติแบ่งปันจุดธรรมาทักกันตามแบบโบราณ
ธรรมกถีก่อนๆ มาจนบัดนี้ เพื่อให้สะดวกแก่พระที่
เทศน์และให้เหมาะแก่เรื่องซึ่งแสดงนั้นๆ คำสัมมติ
นั้นให้ใช้เป็นภาษาไทยด้วยก็มี ใช้เป็นภาษาบาลีปน
ไปบ้างก็มี แต่แต่อรรถาจารย์ของพระที่ท่านเทศน์ ถึงใน
หนังสือชุดคู่มือพระธรรมกถึกทั้ง ๗ เล่มมักเหมือนกัน
และไม่เป็นของแปลกอะไรสำหรับพระที่เทศน์เป็นแต่
ล้วนพระที่เทศน์ยังไม่เป็นนั้น ย่อมเป็นของแปลกตาม
ธรรมดา โดยไม่มีแบบสำหรับนำทางหรือเป็นเครื่อง
มือนั่นเอง

เพราะฉะนั้นในทันท่วงทีได้แต่งไว้เพื่อให้เป็นแบบชน
ที่แต่งไว้นั้นไม่ใช่เป็นความรู้หรือความคิดใหม่ของผู้แต่ง

อารมภ์กถางานฉลองพระพุทธรูป ๖

ยาวตา ภิศฺขเว สดฺดา อปทา วา ทวิปทา วา
จตุปฺปทา วา พหุปฺปทา วา รูปีโน วา อรูปีโน วา
สณฺณโน วา อสณฺณโน วา เนวสณฺณีนาสณฺณโน วา
คถาคโต เตสํ อคฺคฺมกฺขายติ อรหํ สมนฺมาสมฺพุทฺโธ
เย โข พุทฺเธ ปสนฺนา อคฺเค เต ปสนฺนา อคฺเค โข
ปน ปสนฺนํ อคฺโค วิปาโคติ ฯ

มติน อาทมภาพทัง ๕ จักรับประทานแด่คองพระ
ธรรมเทศนาในสมณบัญญัติ ฉลองศรัทธาประดับ
บัญญัติบารมี แห่งพุทธศาสดนิกชนทงหตาย มีเจ้าภาพ
เป็นประธาน ตามสมควรแก่กุศลเจริยาตัมมาปฏิบัติ
ที่ทานทานิศราธิบดีไ้มาเพ็ญไว้แล้ว

๑ บิดทองพระพุทธรูป หรือสร้างพุทธรูป พุทธบาท
จำลองก็ได้

ด้วยว่าท่านทานิศราชบิดี ได้มีกุดเจตนาญาณ
 ด้มปยุตต์ผู้คชไนในขันธันคาน ปวารณากองการกุด
 พิเศษ คือด้ร่างพระพุทธรูป เพื่อเป็นทักการบูชา
 แทนด้มเด็จพระโลกเชษฐีค้ำค้ำจารย์ ด้วยทุนทรัพย์
 เป็นอนมากด้เร็วเร็วบร้อยด้มเจตนา บคินได้ปวารณ
 ใหม่มหกรรมการนดอง เพื่อเพิ่มเคิมเนติมคร์ทช
 บำรุงกุดเจตนาให้ไพบูดยังขัน จคเป็นพุทธานุด้ค
 ระด้กถึงคุณของพระด้มมาด้มพุทชเจ้า และจคเป็น
 ด้ทธานุคคริยะะ ความเชือถืออย่างยอด้เยียม และจค
 เป็นตาธานุคคริยะะ คือเป็นตาภอนัยยอด้เยียม ซึ่งจค
 อำนวยผลอนัยยอด้เยียมให้

ด้วยว่าผู้ด้ร่างพระพุทธรูป บิคทองพระพุทธรูป
 หรือนดองพระพุทธรูป ทง ๓ อย่างนี้ แต่อย่างใด
 อย่างหนึ่งก็ค ย่อมด้เร็วจคด้วยคุณกรรม ๓ ประการ
 คือพุทธานุด้ค ระด้กถึงคุณของพระพุทชเจ้าว่า พระ
 องค์เป็นผู้ทรงพระคุณพันทจะประมาณ ไม่มีผู้ใด

ผู้หนึ่งอาจสามารถพรรณนาพระคุณของพระองค์ให้
 สิ้นสุดได้ เพราะเหตุว่า พระองค์เป็นผู้วิรูชชอบด้วย
 พระองค์เองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ดีตาม สิ่งที่เกิดอวิสัย
 ของเทพยดา มนุษย์ นาค ครุฑ อินทร์ พรหม ยม
 ยักษ์ จะล่วงรู้ได้ พระองค์ก็ทรงดั่งรูด้วงเห็นโดย
 ศตอดแจ่มแจ้งด้วยพระญาณปรีชาแล้ว ทรงยกขึ้น
 เผยแผ่แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้รู้แจ้งเห็นจริงตาม
 พระองค์ บางคนก็ระลึกอย่างนุกอน จึงเกิดความ
 พอใจในการสร้างพระพุทธรูป บิณฑองพระพุทธรูป
 ศตอดถึงการฉลองพระพุทธรูป แต่บางคนก็ถึง
 พระคุณอย่างอื่น เป็นต้นว่า “อติปี่ โส ภควา อรหิ
 สมมาสมพุทฺโธ” จนเกิดความเชื่อถือว่า พระองค์เป็น
 ผู้ประเสริฐแท้ สัมควรแก่การกราบไหว้สักการบูชา
 จัดเป็นสัตธานุศตริยะ คือความเชื่อถืออย่างยอดเยี่ยม
 ส่วนความเต็มใจในพระพุทธรูเจ้านั้น จัดเป็นตาภา
 นุศตริยะ คือเป็นตาภอันยิ่งใหญ่ อาจให้บังเกิดตาภ

อนตวเด็คเก่มุขยัและเทพยดาทงหตาย

ก็และพระพุทธรูป คือรูปของพระพุทธรเจ้า นยอม
 เป็นท่นบถอของพุทธรค้ำดนิกชนทงหตายอย่างยงคตอด
 กาดนาน เริ่มแต่โบราณกาดมาจนตราบเท่าทุกวณน
 โดยเห็นว่าพระพุทธรเจ้าเป็นผู้ประเดริฐ เมื่อพระพุทธร-
 เจ้าไมม่เดว ก็คคดร้างรูปของพระองคชนแทน เพื่อ
 ให้เป็นที่กราบไหว้นบถอด้การบูชา และด้ร้างด้วย
 วัตถุค่าง ๆ ด้ำเร้จด้วยไม้ม่าง ด้ำเร้จด้วยอิฐบ่าง
 ด้ำเร้จด้วยศิลาบ่าง คตอดถึงเงินทอง และแก้ววิเค้ษ
 ค่าง ๆ ตามก้ำดงทรพัยและก้ำดงศรัทธา นักราชณญ์
 ทางโบราณคค้ ที่ด้บด้วนของโบราณ ด้ด้งความถัน-
 นิษฐานเห็นว่า “พระแก้วมรกค” คือพระแก้วที่ด้ำเร้จ
 ด้วยแก้วมณ ซึ่งพระเจ้ามดินทและนาคเด้น ด้ร้างใน
 กรุงปาคด้บุครมหานคร ในม้ชณิมประเทศ อนด้มาได้มา
 ประคิษฐานอยู่ในวัดพระศรัทธนค้ำดคาราม ที่เร้ยก
 กันโดยย่อว่า “วัดพระแก้ว” ในพระบรมมหาราชวง

นเห็นะ นับว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่สุด ซึ่งเกิดขึ้น
 ในพุทธศักราชราว ๕๐๐ ปีเศษ

อันพระพุทธรูปทั้งหลาย ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง
 ซึ่งจะมีรูปร่างลักษณะท่าทางงดงามเหมือนพระพุทธรูป
 เจาแทนนมโคม เพราะเหตุว่าพระพุทธรูปเจาแทน
 ย่อมสมบูรณ์ด้วยรูปร่างลักษณะหาที่คมได้ ซึ่งท่าน
 กล่าวไว้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย
 มีพระวรกายประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประ
 การ และมีอัสติยานุพยัญชนะ ๘๐ ทิศ ทั้งประกอบด้วย
 ด้วยพระรัศมีอีก ๖ ประการ โดยเหตุนี้จะขอสาธก
 ยกมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ มาแสดงไว้ในที่
 เพื่อให้ท่านทั้งหลาย ที่ยังไม่เคยด้ดบ ให้ได้ด้ดบ
 ที่เคยด้ดบแล้ว ให้ได้ด้ดบซ้ำอีก เพื่อเพิ่มควมเต็ม
 ได้ศรัทธาให้ยิ่งขึ้นไป

มหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการนั้น สัมเด็จพระ
 บรมศาสดาจารย์ ทรงแสดงแกภิกษุทั้งหลาย ไว้ใน

ดักขณสูตร ที่มหายาน ปาฏิภาสค์ ไฉพร้อมด้วยคำ
 พยากรณ์ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรมตกษณะต้อง
 ตาหมมหาบุรุษตกษณะ ๓๒ ประการ ย่อมมีคติเป็น ๒
 คือถ้าอยู่ครองฆราวาส จักเป็นจักรพรรดิราช ผู้คง
 อยู่ในธรรม บริบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักร
 แก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหิต
 แก้ว ชุนคตงแก้ว ทงจักมีโอรสมากกว่าพัน ซึ่งดวง
 แต่มีรูปร่างงดงาม มีกำลังเข้มแข็ง สามารถปราบ
 ปราบข้าศึกให้ราบคาบ ถ้าออกบวรพชา จักได้เป็น
 พระอรหันต์มีมาตัมพุทธเจ้า มหาบุรุษตกษณะ ๓๒
 ประการนั้น คือ :-

สุปติภูจิตปาโท	มีชั้นพระบาทเต็มอ คือ ไม้พร้อมกตาง ๓
ปาทจกโก	มีตายกงจักรทพน พระบาท ๓
อายตปณฺหิ	มีชั้นพระบาทยาว กว่าปกคิชน ๓

ทิมงคูลี	มี ^{๕๕} นพพระบาทและ ^{๕๕} นพพระ- หัตถ์ยาว ๑
มุกุศลหตุปาโท	มี ^{๕๕} ผ้าพระหัตถ์และพระบาท อ่อนนุ่ม ๑
ชาลหตุปาโท	มี ^{๕๕} ดาบพระหัตถ์และพระ- บาทเป็นดาบชาย ๑
อุสสงขปาโท	มี ^{๕๕} ผ้าพระบาทดอย คือไม้ คึดกับกระดูกแข็ง ๑
เอณิงโม	มี ^{๕๕} พระขงค คือ ^{๕๕} แข็งเหมือน กับ ^{๕๕} แข็งตะมิง ๑
อโนนนโต	ไม่ต้อง ^{๕๕} ไหม้ตัวดวง แต่อาจ มี ^{๕๕} เออมพระหัตถ์ถึง ^{๕๕} เข้า ได้ ๑
โกโสหิตวตตุคฺยุโ	มี ^{๕๕} ของดบเข้า ^{๕๕} ฝักเหมือน ของโคหรือกระบือ ๑
สุวณณวณโณ	มี ^{๕๕} ผิวเหมือนทอง ๑

สุขุมจันวี	มีผิวดะเดียดที่สะดุดจนระออง ไม่คิดค้างได้ ๑
เอเกกโลโม	มีขนขุมดะเด็น ๑
อุทุคคโลโม	มีขนงอเวียนขวา ขนข้างบน และขนเหต่านน มีดัดเหมือน ดอกอัญชัน ๑
พรหมุชุกโต	มีพระกายตรงเหมือนกับ กายพรหม ๑
สตตุสสโท	มีเนื้อหนาในท ๗ แห่ง คือ หลังพระหัตถ์ทง ๒ หลังพระ บาททง ๒ บาทง ๒ ถ้าพระศอก
สีหปุพพทุธกาโย	มีพระกายเบอบน คือดง แต่ครึ่งตัวขึ้นไป ตั้ง่าฝังผาย เหมือนราชสีห์ ๑
ปีตนตรโส	มีหลังเต็มเหมือนแผ่นกระ- ดานทอง ไม่เป็นร่องเหมือน อย่างตำมัญญชน ๑

นิโคธปริมณฑลโต

มีพระกายได้ปริมณฑล
คือตั้งเท่ากบวาของพระ-
องค์เอง ๑

สมวัตตกขุโข

มีพระศอกกดมงาม ๑

รสคคคคค

มีเส้นรบริบรต์อาหารดีที่ตูด ๑

สีหหนโก

มีคางเหมือนคางราชตีห์ ๑

จตุตตพิสทนต์โต

มีฟัน ๕๐ ซี่ ๑

สมทนต์โต

มีฟันเต็มอไม่สั้นยาว ๑

อวิพทนต์โต

มีฟันไม่ห่าง ๑

สุกุกทาใจ

มีฟันขาวเหมือนอย่างตั้งข
ที่ข้างขคคคคค ๑

ปหูตชิวโห

มदनพอแก่ความประสงค์

คือต้องการจะแต่บदन

ออกบีดหน้าผากหรือ

แยงหูก็ได้ ๑

พรมุขสโร

มีเสียงเหมือนเสียงพรม

หรือเสียงนกการเวก ๑

อกนิลเนตโต มีตาต่ำระดับเหมือนตาตุกเนื้อ ๑

โกปฐโม มีดวงตาเหมือนตาตุกโคที่เพิ่ง
เกิด ๑

อุณณาโลโม มีขนขาวอ่อนละเอียด เกิดใน
หว่างคิ้ว ๑

อุณหีสสีโส มีพระเศียรกลมเหมือนไข่ชฎา ๑

รวมเป็นมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ อันเกิด
ขึ้นด้วยบุญญาภิหารของสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์
ที่พระองค์ได้ทรงทำไว้ในปางก่อน หากสังหรณ์ให้
เกิดมี เป็นที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ขอให้พุทธศาสนิก
ชนทั้งหลายจงนึกดูว่ามีผู้ใดผู้หนึ่งบ้าง แด่หรือมีรูป
ร่างลักษณะอันใดอันหนึ่งซึ่งอย่างว่ามานี้ เมื่อท่าน
ทั้งหลายใคร่ครวญดูให้ถ่องถี่ ก็จะได้เห็นว่าไม่มี
ผู้ใดเคยในสากลโลกที่จะมีลักษณะเช่นนั้น นับแต่ต้อง
พ้นบ่วงมาแต่เดิมได้ปรากฏว่ามีผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งจะมี
ลักษณะครบตามมหาบุรุษลักษณะครบ ๓๒ ประการ

อย่างที่พรรณนามานเดย ตามที่แจ้งลงมาในลักษณะ
 ของพระพุทธเจ้า ๓๒ ประการ เริ่มแต่พระบาทเป็นต้น
 มา เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าร่างกายภายนอกของพระ
 พุทธเจ้า เป็นของที่แปลกประหลาดกว่าเทพดาและ
 มนุษย์ทั้งหลายในไตรภพ สัมควรที่ใคร่ปรารถนา
 ย่อมว่าเป็นผู้เลิศในไตรภพ ๓ มิได้มีผู้ใดผู้หนึ่งเสมอ
 เหมือน แม่แต่รูปของพระองค์เอง มีช่างผู้วิเศษ
 สร้างขึ้นด้วยฝีมืออันวิจิตรบรรจงสักปานใดก็ดี ก็มี
 เท่าเทียมเสมอเหมือนพระพุทธองค์ได้ เพียงแต่คล้าย
 คลึงเท่านั้น มิใช่แต่จะแปลกประหลาดเพียงรูปร่าง
 ภายนอกของพระองค์เท่านั้น ส่วนรูปร่างภายในของ
 พระองค์ยิ่งพิเศษกว่าอันนอกหลายร้อยเท่า จึงนำมา
 กถාවพอบเป็นตำแหน่งเจ้าความตามนัยที่มีอยู่ในฉก-
 นิบาต อังคุตตรนิกายดังต่อไปนี้ คือ

ภายในของพระพุทธเจ้านั้น ท่านกล่าวไว้ว่า
 อดุดทนฺโต มีพระกาย อันฝึกฝนดีแล้วทุก
 ประการ

โสทรจัม อวิหิตา จ ถ้าจะว่าถึงพระบาทภายในของ
 ปาทา นาคสสุ เต พระองค์ก็แก้ด้วยโสทรจัมและ
 ทูเว อวิหิตา คือความสงบตั้งมั่น
 และความไม่เบียดเบียนใครเป็น
 พระบาทข้างหน้าทาง ๒ ของพระ
 องค์

ตโป จ พรหมจริย มีคระ พรหมจริย และจรณะ
 ๕
 ทง ๒

จรณา นาคสสุ ตยาปเร เป็นพระบาทข้างหลัง ๑
 สหุธา หตโถ มีศรัทธาเป็นพระหัตถ์ซ้ายขวา
 อุกฤษาเสตทนต์วา มีอุเบกขาเป็นพระทนต์ (ฟัน)
 สติ คิว มีสติเป็นพระศอ (คอ)
 สโร ปณณา มีปัญญาเป็นพระเคี้ยว (หัว)
 ธมมกุจฉิสมาทโป มีความเพียรเป็นทอ้ง

๑ เรื่องนเปรียบเทียบพระพุทธรเจ้าเหมือนช้าง จึงกล่าวว่
 พระบาทข้างหน้าและข้างหลัง

อชฺชตฺตฺยอุปสมาคีโต	มีศมาธิเป็นพระฤทธิ
คจฺฉิ สมาคีโต	เมื่อทรงพระดำเนน ก็มึใจตงมึน
จิโต สมาคีโต	เมื่อยนก็มึใจตงมึน
นินฺนโน สมาคีโต	นงก็ใจตงมึน
เสยฺย สมาคีโต	นอนก็มึใจตงมึน
สพฺพตฺถ สํวโต	มึความดำรวมในที่ทุกแห่ง
ภุชฺชติ อนวชฺชานิ	ไม่ทรงเสวยของที่มีโทษ
สนฺนิตฺธิ ปรีวชฺชเย	ไม่ทรงระดมอะไร
สณฺโณชนจฺเฉทโก	เป็นผู้ตัดเครื่องเกาะเกี่ยวทั้งต้น
อนเปกฺขโก	ไม่ทรงยึดดีในโลก
อนุลิมฺปโก	ไม่มีมตทินคิดเบือน เหมือนหน้า ไม่คิดไปบัว
ปชฺชลิโต	เป็นผู้สว่างรุ่งเรือง เหมือนดวง ไฟใหญ่
อุปสมฺมิโก	เป็นผู้ส่งบกายจจาใจทุกเมื่อ

อตถวิมลวาทโก เป็นผู้ทรงเปิดเผยสิ่งที่ประ-
โยชน์

วितราโค เป็นผู้ไม่มีราคะ

วितโทโส เป็นผู้ไม่มีโทสะ

วิตโมโห เป็นผู้ไม่มีโมหะ

อนาสโว เป็นผู้ไม่มีอาสวะกิเลส

ปรินิพพุโต เป็นผู้เสด็จปรินิพพานแล้ว ดังนี้

ขอให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จงใคร่ครวญดู
เถิดว่า กายใน เท้าใน มือใน พันใน คอใน ศีรษะใน
ท้องใน ใจใน ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร เมื่อพระ
พุทธเจ้า ยืน เดิน นั่ง นอน พระทัยของพระองค์เป็น
อย่างไร พระองค์ระวางกายวาจาใจอย่างไร พระ
องค์ทรงเสวยของชนิดไร ทรงดัดมอะไรหรือไม่
มีเครื่องเกาะเกี่ยวผูกมัดตรึงอย่างไรหรือไม่ พระ
องค์ทรงโยคอยู่ในโลกหรือประการใด กายวาจาใจ
ของพระองค์มีมตทินแปดเป็นหรืออย่างไร พระ

องค์เป็นผู้อบรมหรือรุ่งเรือง เป็นผู้ตั้งบระงับหรือ
 พึงชำน เป็นผู้นำในทางซัวหรือทางดี มีโรค
 โทสะโมหะและอาสวะกิเลสเหมือนสัตว์ทงหลาย
 หรือหามิได้ เป็นผู้คบคิดและกอบทุกขได้เสด็จขึ้น
 แดวหรือประการใด เมื่อท่านทงหลายพิจารณาตาม
 ที่แสดงมานี้ ก็จะได้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ประเสริฐแท้
 ทงภายนอกและภายใน จะเพิ่มความดีมีได้ศรัทธา
 ให้ยิ่งขึ้น

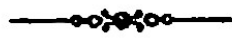
โดยเหตุผลที่ใดแสดงมานี้แล สัมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า จึงทรงยกย่องสรรเสริญพระศกาคคอรหันต์
 สัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ โดยวาระพระบาติที่ได้สาธกยก
 ขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า “ยาวดา ภิกขเว” เป็นอาทิ
 แปลว่า บรรดาสัตว์ทงหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ เป็นสัตว์
 ชนิดที่ไม่มีเทากัด สัตว์ ๒ เทากัด สัตว์ ๔ เทากัด
 สัตว์มีเท้ามากก็ดี สัตว์ที่มีรูปร่างก็ดี ไม่มีรูปร่างก็ดี
 มีสติปัญญาดี ไม่มีสติปัญญาดี มีสติปัญญาที่ไม่ใช่ และไม่มี

ก็ไม่ใช้ก็ดี ย่อมไม่ประเสริฐเท่าพระศากยโคตรหันต-
 ด้มมาตัมพุทธเจ้า ชนเหล่าใดเต็มใจในพระพุทธรเจ้า
 ชนเหล่านั้นชื่อว่าเต็มใจในท่านผู้ตาเด็ก ผดอันตาเด็ก
 ย่อมมีแก่ชนเหล่านั้น ดังนี้

โดยเหตุนี้ ขอท่านทั้งหลายที่ได้สร้างหรือปิดทอง
 ศดอดถึงนตองพระพุทธรูป จึงปดมใจเกิดว่าได้สร้าง
 รูปของท่านผู้ประเสริฐสูงสุดในโลก ซึ่งจักได้รับผล
 อันประเสริฐสูงสุดดุจเดียวกัน ในเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่
 ในสังสารวัฏฏ์ ก็จักบรรเทาให้หัดกตัตถรรพอบุ้ทท-
 วัณทราย นำตนให้พ้นจากทุกข์ภัยโดยประการทงปวง
 ด่วงถึงความสุขทุกสถาน ในปัจฉิมกาลที่สุดชาติ
 ก็จักทำสรรพกิเลสให้เป็นนินทนะพินาศขาดเต็ดจาก
 ษัณฺณันดาน บรรลุศิวโมกข์อมตมหานครนฤพาน
 อันเป็นเอกนตบรมสุขสถานทุกทิพาราตรีกาล ด้วย
 อำนาจความเต็มใจในพระตัมมาตัมพุทธเจ้า ดังที่
 แด่ดงมา ฯ (ค่อนตัมมคติตามแบบทมมาแด้ว)

อารัมภกถางานวิจัยโรตรางไบสท์

ขถาปี จนโท วิมโต คจัน อากาสชาตุยา
สพเพ ตารคณ โลก อากาย อติโรจติ
ตเถว สีสสมปนโน สทฺโธ ปุริสปุคฺคโต
สพเพ มจฺจรีโน โลก จาเคน อติโรจติ
ขถาปี เมโฆ ถนยํ วิชฺชุนาถิ สตกฺกถ
ถลํ นินฺนถจ ปุเรติ อภิวสฺสํ วสุนฺธริ
เอวํ ทสฺสนสมปนโน สมมาสมพุทฺธสาวโก
มจฺจรี อธิคณฺหาติ ปญฺจจฺจานเหหิ ปณฺหิโต
อายุนา ขสสา เจว วณฺณเนน จ สฺุเขน จ
สเว โภกปริพฺยุโพห เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ ๓
๕ บดิน อาคมภาพทง ๕ จักรับประทานแด่คองพระ
ธรรมเทศนาในสมณบัญญัติ โดยปจฺจนาวิธฺชชนา เพื่อ

๓ คาถานอยู่ใน บัญญัตินิบาต อังคุตตรนิกาย

ระดับบัญชาบารมี แห่งพุทธศาสตร์นิกชนทั้งหลาย
เนื่องในการเรียโรดร้างโบสถ์ในคราวนี้ โดยสมควร
แก่เวลา

ด้วยว่าท่านทั้งหลาย... เป็นประธาน ได้พร้อม
กันปรารถนาก่อสร้างโบสถ์ชนทวดคน ด้วยทุนทรัพย์
เป็นจำนวนมาก เหลือความดำมารถของคน ๆ เดียว
จะทำได้ จึงได้มีการเรียโร เพื่อขอกำตั้งจากพุทธ
ศาสตร์นิกชนทั้งหลาย ทั้งในตำบลและตำบลอื่นเป็น
อันมาก แลแต่ผู้ใดจะมีกำลังช่วยเหลือ ได้มากน้อย
เพียงใดก็ตามแต่กำตั้งศรัทธา หรือกำตั้งทรัพย์เป็น
ประมาณ แต่เชื่อใจท่านทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ศรัทธา
และทรัพย์พอจะช่วยเหลือในการสร้างโบสถ์ชนทวดคน
ให้สำเร็จได้โดยไม่ต้องสงสัย แต่ต้องอาศัยสามัคคี
ธรรมเป็นใหญ่ และต้องอาศัยความจริงกายจริงใจ
เป็นหลักมั่น เมื่อคราวรวบรวมทุนทรัพย์ไม่เพียง
พอก็อย่าท้อถอย ต้องพยายามหาโอกาสอีกต่อไป

ต้องมั่นอยู่ในหลักธรรม & ประการ คือ :-

ปณิธา ความคิดอ่านหาอุบายที่จะให้ได้ทรัพย์มาก่อนสร้างโบสถ์ให้สำเร็จจงได้ ๑

ตจฺจ ความจริงใจในการที่จะหาทุนทรัพย์สำหรับก่อสร้างให้ได้โดยทางที่ชอบ ๑

จาก สัตถะสิ่งที่จะทำลายความจริงใจ คือถ้าหากมีสิ่งใดขัดขวางทางแสวงหาทุนทรัพย์ หรือขัดขวางต่อการก่อสร้างให้ตั้งนั้น ให้พยายามหักเหสิ่งนั้นให้จงได้ ๑

อุปลม ความสงบใจ คือ ต้องระวังรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะ อย่าให้เกิดการแตกร้างกันจนได้ ๑

หลักธรรมทั้ง ๕ ขอน เป็นของสำคัญยิ่ง เพราะบุคคลเราจะทำสิ่งใดให้สำเร็จได้ดี ก็ต้องอาศัยหลักธรรมทั้ง ๕ นี้นั่นเอง มีหลักธรรมทั้ง ๕ นี้นั้นอยู่ในใจ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาในไตรภพ

ทรงปรารถนาเห็นว่า ^๕ธรรมทั้ง ๕ ^๕ข้อ ^๕เป็นของมี
 ประโยชน์ยิ่งใหญ่ ^๕แก่สรรพการงานทั้งปวง ^๕จึงทรง
 บัญญัติธรรมทั้ง ๕ ^๕นี้ว่า “อริยฐานธรรม” ^๕แปลว่า
 ธรรมที่ควรตั้งใจในใจอย่างมั่นคง ^๕เมื่อท่านทั้งหลาย
 มีธรรมทั้ง ๕ ^๕ประการนี้ ^๕ประจำมั่นอยู่ในใจแล้ว ^๕ย่อม
 ไม่แคล้วจากการสำเร็จเป็นแน่อน

เมื่อท่านทั้งหลายสร้างโบสถ์ขึ้น ^๕ทั่วคนสำเร็จแล้ว
 นับว่าท่านทั้งหลายได้สร้างสถานที่สำคัญไว้ในพระพุทธ
 ศาสนาอย่างหนึ่ง ^๕เพราะเหตุว่ากิจสำคัญในพระพุทธ
 ศาสนาย่อมสำเร็จในโบสถ์เท่านั้น ^๕กิจที่สำคัญนั้นมี ๕
 อย่าง ^๕คือ :-

- การให้อุปถัมภ์แก่กุลบุตร ๑
- การสวดพระปาติโมกข์ ๑
- การปวารณา ๑
- การรับกฐิน ๑

เพราะเหตุว่า ^๕กิจทั้ง ๕ ^๕อย่างนี้ ^๕สงฆ์ยอมทำสำเร็จ

ในโบสถ์เท่านั้น ถ้าวัดใดไม่มีโบสถ์ ก็เป็นการไม่
 สะดวกแก่ภิกษุสงฆ์ในวัดนั้น เมื่อถึงคราวจะบวชนาค
 ก็จะต้องลำบากถึงชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงด้วย คือชาว
 บ้านที่ใกล้เคียง เมื่อต้องการจะบวชดูฤกษ์ฤกษ์ ก็จำ
 ต้องนำไปวัดอื่นที่มีโบสถ์ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ในวัดที่มีอยู่
 ในตำบลนั้น เมื่อถูกนิมนต์ไปนั่งหัดธบาย ก็ต้อง
 พดอยลำบากไปด้วย ส่วนสังฆกรรมอย่างอื่น คือการ
 วัชกริณี สวดพระปาติโมกข์ ปวารณา ก็ล้วนแต่
 เป็นการใหญ่ ซึ่งจำเป็นที่ภิกษุสงฆ์จะต้องทำเต็ม
 เมื่อไม่มีโบสถ์แล้ว ก็ย่อมเป็นการลำบากแก่ภิกษุ
 สงฆ์เป็นอันมาก หากท่านทั้งหลายพร้อมใจกันสร้าง
 โบสถ์ที่วัดนั้นสำเร็จแล้ว จัดว่าเป็นความสะดวกแก่
 ชาวบ้านและชาววัดด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เรียกว่าสร้าง
 ถาวรวัตถุอันสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนาสำเร็จด้วย
 จากเจตนา จัดเป็นสังฆทานประเภท ๓

เมื่อกล่าวถึงผลานิสงส์ ก็มีมากกว่าท่านอย่างอื่น

เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแต่งตั้งไว้ใน
 เวดามสูตรว่า ให้ท่านแก่โตกียมหาชนทั่วต่างดลก
 ก็มีผลไม่เท่ากับถวายอาหารแก่พระโศตบัพน์องค์ ๑
 ถวายแก่พระโศตบัพน์ร้อยองค์ ก็ไม่เท่ากับถวายแก่
 พระศกทาคาม้องค์ ๑ ถวายแก่พระศกทาคามร้อยองค์
 ก็ไม่เท่ากับถวายแก่พระอนาคาม้องค์ ๑ ถวายแก่พระ
 อนาคามร้อยองค์ ก็ไม่เท่ากับถวายแก่พระอรหันต์
 องค์ ๑ ถวายแก่พระอรหันต์ร้อยองค์ ก็ไม่เท่ากับ
 ถวายแก่พระปัจเจกโพธิองค์ ๑ ถวายแก่พระปัจเจก
 โพธิร้อยองค์ ก็ไม่เท่ากับถวายแก่พระสัมมาสัมพุทธ
 เจ้าพระองค์ ๑ ถวายแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าร้อย
 พระองค์ ก็ไม่เท่ากับถวายแก่สังฆ ซึ่งพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้าเป็นประธาน ถึงถวายแก่สังฆพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้าเป็นประธานนี้ ก็ไม่เท่ากับสร้างวิหาร คือ
 กุฏิหรือโบสถ์ถวายแก่สังฆอันมาแต่ ๕ ทิศ

อีกประการหนึ่ง การสร้างโบสถ์ เปรียบกับการ

สร้างวิมานให้แก่พรหม หรือเรียกว่า สร้างที่ประดิษฐาน
 ของพรหม โดยอธิบายว่า เมื่อท่านทั้งหลายได้นำ
 บุครหาดานเข้าไปบรรพชาอุปสมบทเสร็จแล้วเป็นอันว่า
 ได้ยกบุครหาดานของท่านทั้งหลายขึ้นสู่วิมาน ได้ทำ
 บุครหาดานของท่านทั้งหลายให้เป็นพรหม เพราะผู้
 บวชแล้วได้ชื่อว่าพรหมจารี ซึ่งแปลว่าผู้ประพฤติ
 พรหมจรรย์ อันเป็นคุณธรรมประเสริฐ เป็นบ่อเกิด
 แห่งพรหมวิหาร ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา
 อุเบกขา นับว่าผู้ที่ได้บรรพชาอุปสมบทนั้น ได้ประ
 ษัตริ์จากดวงใจในโบสถ์ เป็นบุตรของสงฆ์ หรือเป็นโอรส
 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวโดยย่อว่า โบสถ์เป็น
 ที่ประดิษฐานพระ เป็นเหมือนบ้านเป็นที่ประดิษฐานคนณะนั้น
 ท่านทั้งหลายปลูกเคหะสถานบ้านเรือนอันเป็นที่อยู่ที่ไม่
 ใช่อื่น คือสร้างที่เกิดของมนุษย์นั่นเอง ส่วนผลที่จะได้
 ก็คือได้กนอยู่หลับนอนสบาย ถึงคราวจะคลอดบุตร
 ก็สะดวก แต่ไม่มีผลจะคลอดบรรดาให้สำเร็จสรรพ

นิพพานเหมือนกับการสร้างโบสถ์ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ใน
 พระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่ง การสร้างโบสถ์
 เรียกว่าสร้างที่เกิดแห่งคุณธรรมทั้ง ๕ มี ศรัทธา คัด
 จาคะ บัญญา เป็นต้น ส่วนคุณธรรมอย่างอื่น จะมี
 ประโยชน์เกี่ยวกันอย่างไร จะไม่นำมาแสดงในที่นี้
 จะขอยกขึ้นแสดงแต่เพียงคุณธรรมทั้ง ๕ ประเภท มี
 ศรัทธาเป็นต้นเท่านั้น ว่ามีเหตุผลเกี่ยวกันอย่างไร
 ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจระมัดระวังเหตุผลให้่องแท้ตาม
 กระแสความที่จะแสดงต่อไป คือธรรมทั้ง ๕ ประเภท
 มีเหตุผลเกี่ยวกันอย่างไร

(ธรรมทั้ง ๕ ที่เกี่ยวกัน)

ศรัทธา เป็นมูลรากให้เกิดจาคะ

จาคะ เป็นเหตุให้เกิดศีล

ศีล เป็นเหตุให้เกิดสมาธิและปัญญา

ปัญญา เป็นเหตุให้เกิดวิมุตติ

โดยมีพระบาลีว่า “สทฺธา พิชฺ” ศรัทธาเป็นพิช

“สทฺธา พนฺธติ ปาถะยฺยํ” ศรัทธาผูกมัดระเบียงคือกุศล
 “สทฺธา สาธุ ปตฺถุจฺจิตา” ศรัทธาตั้งมั่นแล้วให้สำเร็จ
 สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งหลาย

ส่วน จาคะ คือ การสละให้บั้นตั้งของ ๆ คนแก่
 บุคคลอื่น เป็นเบืองตนแห่งศีล คือผู้มีศรัทธาแล้วควร
 บริจาคทาน ผู้บริจาคทานแล้วควรรักษาศีล ผู้มี
 ศีลแล้วควรให้ไตร่สมาธิ เมื่อจิตตั้งเป็นสมาธิแล้วควร
 ทำให้แจ้งซึ่งบุญญาต่อ ๆ กันไป

เมื่อธรรมทั้ง ๔ นั้น มีอยู่ในบุคคลใดโดยพร้อมมูล
 แล้ว บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้เลิศ ในเวดากเกิดเป็นมนุษย์
 หรือเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาในสวรรค์ ถ้าหาก
 มีแต่ประเภทใดประเภทหนึ่ง ก็เป็นอันไม่ประเสริฐเท่า
 กับมีครบทั้ง ๔ ประการ ขอน้อมเศียรพระบรมศาสดา
 จารย์ได้ทรงประทานเทศนาไว้ในบัญญัติกนิบาตแก่พระ
 นางสุมนาราชกุมารีแล้ว

มีใจความว่า ครวงหนึ่งพระนางสุมนาราชกุมารี

พร้อมด้วยราชบริพารประมาณห้าร้อย เสด็จโดยรถ
ห้าร้อยคน ออกไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรง
อนันตญาณ ครั้นถึงแล้วจึงเสด็จลงจากรถทจรเข้า
ไปเฝ้าพร้อมด้วยเหล่าบริวาร ถวายอภิวัตน์ทนา-
การสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์แล้ว จึงทูลถามว่า
บุคคล ๒ ประเภทต่างก็มี ศรัทธา คัด ๒ ประการ เท่ากัน
แต่ประเภท ๑ มีจาคะด้วย คนทั้ง ๒ ประเภทนั้นจะ
แตกต่างกันอย่างไรในเวทนาเกิดในสังขาร? สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ผู้มีทั้งศรัทธา คัด
จาคะ ๒ ประการ ย่อมเลิศกว่าผู้มีแต่ศรัทธาคัด ๒
โดยสถาน ๕ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ ความเป็น
ใหญ่อันเป็นที่พอกว่าผู้มีแต่ศรัทธาคัด ๒ ประการ พระนาง
สุนันทาจึงทูลถามต่อไปว่า เมื่อคนทั้ง ๒ นั้นมาเกิดเป็น
มนุษย์แล้วจะแตกต่างกันอย่างไร? ทรงตอบว่า แยก
กันด้วยสถานทั้ง ๕ นั้นเอง แล้วพระนางทูลถามต่อไป
ว่า เมื่อคนทั้ง ๒ นั้นออกบรรพชาในพระพุทธศาสนา

เถาจะแปลกกันอย่างไร ? ทรงพยากรณ์แก้ไขว่า
 แปลกกัน ๕ อย่าง คือผู้ทรมคุณธรรมทั้ง ๕ ประเภท
 บริบูรณ์ ย่อมดีกว่าผู้ทรมแต่ ๓ ประเภท โดยเหตุ ๕
 สถาน คือเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ
 คิदानะเภสัช มีเพื่อนพรหมจรรย์ แแต่คงเมตตาคด้วย
 กายวาจาใจ และคอยดูแลว่ากล่าวตักเตือนด้วยน้ำใจ
 อันดีงาม พระนางทูลถามต่อไปว่า เมื่อคนทั้ง ๒ นั้น
 ได้สำเร็จพระอรหัตต์แล้ว จะต่างกันอย่างไร ? ทรง
 วิถีชันหาว่าไม่ต่างกันเลย เพราะมีวิมุตติเป็นที่สุด
 เหมือนกัน เมื่อสมเด็จพระอนันตญาณทรงบรรหาร
 พระธรรมเทศนาอย่างนั้นแล้ว พระนางจึงกราบทูลว่า
 อันจาตะ การบริจจาคิน ทุกคนควรกระทำ เพราะเป็น
 ของมีประโยชน์แก่ผู้ทำ ทั้งในเวดากเกิดเป็นเทพยดา
 และมนุษย์ ตลอดจนถึงผู้เป็นบรรพชิต แแต่สมเด็จพระ
 ธรรมิศรสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสพระคาถาเป็นพุทธ
 นิพนธ์ภาษิตซ้ำคำที่พระองค์ทรงแแต่คงมาแล้ว เพื่อ

ให้แน่นเพนซัน เปรียบเหมือนกับประทับตราพระราช
 ดำเนินด้วยตราพระราชดำรัสให้เป็นที่สำคัญฉะนั้น

พระคาถาพุทธนิพนธ์ภาษิตนั้น ได้ถ่ายทอดยกขึ้นไว้
 ในเบื้องต้นว่า “ยถาปี จนโท วิมโล” เป็นอาทิ แปล
 ตามวาระพระบาลีว่า พระจันทร์อันปราศจากกมล
 เมฆซึ่งเดือนดอยอยู่ณท้องฟ้า ย่อมมีรัศมีกระจ่าง
 แจงกว่าดาวทั้งหลายชนิด ผู้ที่มีคุณธรรมครบทั้ง ๕
 กัณฐ์เรื่องยิ่งกว่าผู้ที่มีจรรย์ะประจำใจฉะนั้น ฯ

เมฆที่คองขึ้นในท้องในฟ้า ยังห่าฝนให้ตกลงเห็น
 ปรุพืดด ทำให้ที่คองแฉะที่ลุ่มเต็มไปด้วยอุทกธารา
 ชนิด ผู้เป็นบัณฑิตสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ซึ่งสมบูรณ์ด้วยศีลสมาธิ ปัญญา มีคุณธรรมครบทั้ง ๕
 ประการนอแกว ย่อมครอบงำผู้ที่มีจรรย์ะฉะนั้น ฯ
 ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมทั้ง ๕ น ย่อมเต็มเปี่ยมด้วย
 อายุ วรรณะ สุข ยศ ความเป็นอธิษฐานดีแต่ความ
 วินเวียงในสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้

ในพระพุทธนิพนธ์ มีใจความว่า ผู้ที่มีทงศรัทธา
 คัด จาคะ บัญญา ครอบบริบูรณ์ ย่อมประเสริฐกว่าผู้ที่
 ชาติจากจาคะ โดยเหตุ^๕ขอพุทธศาสนิกชน^๕ทั้งหลาย
 จงตรวจดูตัวของตัวเองว่ามีคุณธรรม^๕ทั้ง ๕ ประการ^๕
 ครอบบริบูรณ์หรือประการใด ถ้าเห็นว่าชาติข้อใด
 หรือยังบกพร่องอยู่ในข้อใด ก็จงพยายามทำให้ข้อ
 นั้นเกิดบริบูรณ์ในชั้นรัตนदान เพื่อให้ได้รับผลพิเศษ
 ไพศาล ๕ ประการ ทั้งในเวลาเกิดในสัตว์วรรค์และมนุษย์
 ตลอดถึงเวลายวชในพระพุทธศาสนา โดยนัยดังที่
 แสดงมาแต่ข้างต้น อย่าประพฤติกตให้เป็นคนทะนง
 ตัว คือบางจำพวกมัก^๕ดูถูกการบริจจาคทานว่าเป็น
 ของต่ำ ไม่พอใจที่จะบำเพ็ญทาน ประสงค์^๕แต่จะ
 บำเพ็ญ^๕สั่ง^๕มาธิ^๕ปัญญา หรือคุณธรรมอย่างอื่น ๆ
 เท่านั้น เมื่อผู้ใดมีความประสงค์^๕จงใจเช่นนี้ นับว่า
 ผู้^๕นั้น^๕เป็น^๕คน^๕ถือ^๕ผิด จะไม่เป็น^๕ผู้^๕เลิศ^๕ด้วย^๕สถาน^๕ทั้ง ๕ คือ

จะมีอายุไม่ยืนนาน มีวรรณะไม่มองได้คงที่ มีความ
 สุขกายสบายใจไม่เพียงพอ มียศไม่ยิ่งใหญ่ มีความ
 เป็นอธิบดีไม่สูงสุด จะต่ำกว่าผู้ที่มีความครบทั้ง ๕
 บุคคลเราทุกคนที่ยังอยู่ในภูมิปุถุชน ไม่ว่าจะเกิดหรือ
 อยู่ในแห่งหนตำบลใด ย่อมอยากเป็นผู้เลิศกว่าเขา
 อยากให้เป็นที่รักใคร่ นับถือ สักการบูชา ของคน
 ทั้งหลาย แต่บางคนก็ได้สำเร็จสมประสงค์ บางคน
 ก็หาสมประสงค์ไม่ ^{๒๕๓} ขอนกเพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วย
 คุณธรรมทั้ง ๕ ^{๒๕๔} นบาง เป็นเพราะขาดคุณธรรมทั้ง ๕ ^{๒๕๕}
 บ้าง เมื่อพวกเราเหล่าพุทธบริษัทได้ทราบชัดดังนี้แล้ว
 ไม่ควรจะประมาทนิ่งนอนใจ ควรรีบชวนชวดยพยายาม
 ทำคุณธรรมทั้ง ๕ ^{๒๕๖} ให้เกิดขึ้นในตนครบบริบูรณ์ เพื่อได้
 ประสพผลคือ อายุ วรรณะ สุข ยศ ความเป็นอธิบดีใน
 ตัมปรายิกภพภายภาคหน้า ^{๒๕๗} เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในมุนต์ส-
 โถกนี้ ก็ย่อมได้รับความสุขกายสบายใจ ^{๒๕๘} ไม่มีความ
 เดือดร้อนอย่างใดอย่างหนึ่ง ^{๒๕๙} ซึ่งจะเกิดขึ้นด้วยความ

ประพาศิของตน เว้นแต่จะเกิดมชนด้วยบพกรรม
 ปางก่อนหากถึงหรณให้เป็นไป หรือเกิดชนโดยเนือง
 มาจากคนอื่นเพราะผู้ทศรทชา คือเชอตั้งทศวรเชอ
 เป็นคนว่าเชอว่าทศไตศ ทศชวไตศว อย่างนแต่วก
 ก็เกิดหริความตะอาย โอคศปปะ ความเกรงกตวชน
 ในใจในเวตาจะทศชวพศชวคศชว เมอมีหริโอศศปปะ
 แต่วกมศศเกิดชน คือไมทศชวด้วยกายวาจา แดะมี
 ใจเป็นศุจริคคิตแตททางทศถูก เมอคนไมมีความชวคิต
 ศวแต่ว ย่อมมีความเย็นใจเด่มอ เมอใจเย็นแต่วก
 เป็นเหตุให้มิจาคะเจตนา หวงเผือแผ่ความศุชแก่ผู้อื่น
 ทำให้เป็นทศกรโครณบถอของผู้อื่น ทำให้เกิดศศศบญญา
 รอบรูในดิ่งที่เป็นประโยชนแตะความเสี่ยหาย เข้าใจ
 ในอุบายหตักเตียงความเสี่ยมเสี่ย นำคนให้ดำเนิน
 ถูกตามหนทางที่จะให้เจริญ

อีกประการหนึ่ง คำว่าศรทชาความเชอ เมอจะ
 กถาวให้กตมเกิดยวกับคุณธรรมทง ๔ ประเภทนแต่ว

ก็ได้อรรถความเชื่อว่าคิดเป็นของดี การบริจจาคทาน
เป็นของดี บุญญาเป็นของดี ในที่นี้จะขอก้าวแต่
อานิสต์ที่ดี ๆ เพื่อให้เห็นว่าคิดมีอานิสต์อย่างไรบ้าง

โดยอ้างวาระพระบาทที่มีในทศกนิบาท อังคุตตร-
นิกาย ว่าคิดที่เป็นกุศลคือคิดฝ่ายดีมีความไม่เดือด
ร้อนเป็นอานิสต์ ส่วนความไม่เดือดร้อน มีความ
ปราโมทย์ว่าเรงมีปีติความอิมกายอิมใจเป็นอานิสต์
ปีติความอิมกายอิมใจมีบัตถัทธิตความสงบกายใจเป็น
อานิสต์ บัตถัทธิตความสงบกายใจมีความสุขเป็น
อานิสต์ ความสุขมีสมาธิเป็นอานิสต์ สมาธิมี
ยถาภูตญาณทัตถนะ ความรู้เห็นตามเป็นจริงเป็น
อานิสต์ ความรู้เห็นตามเป็นจริงมีนิพพิทาวีระ
ความเบื่อหน่ายคลายกิเลสเป็นอานิสต์ ความเบื่อ
หน่ายคลายกิเลสมีวิมุตติญาณทัตถนะ ความรู้เห็นซึ่ง

๑ ส่วนอานิสต์จากระหรือทาน มีพิสดารอยู่ในคัมภีร์
พระธรรมกถึก ป. เตม ๔ แล้ว

ความพ้นกิเลสเป็นอานิสังส^๑ คกตงว่าคัมม^๒อานิสังส^๑
 ดงให้ถึงที่สุด คือวิมุตติญาณทัตต^๓นะ อันได้แก่พระ
 อรหัตต์โดยลำดับตั้งแต่ตงมานี้ เมื่อจะสรุปลงใจความ
 ก็คือคัมม^๒ทำให้เกิดความเย็นใจ ความรื่นเริง ความ
 อิ่มกายใจ ความสงบกายใจ ความสุข ตมาธิ การ
 ฐ^๔เห็นตามเป็นจริง การเบื้อหน้ายคตายกิเลส ความรู้
 เห็นพิเศษในการที่จิตคัมม^๒พ้นจากฉรรพกิเลสทั้งปวง
 ดงน ๑ (ค่อนตมมคิตอารัมภกถาทิมมาแต^๕ว)

หน้าตัจจกนิครนถ์ดำเนิน

เอวมเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา เวสาถียํ
วิหริตี มหาวเน กุฎาคารสาलयนตี ฯ
บดิน ๒๕ อาศมภาพ ๒๕ ผู้ใครบดมมคติให้เป็นผู้รับหน้าที
ถ่ายแทนตัจจกนิครนถ์ ๒๕ จะได้เริ่มอนุตฺถนธิเทศน์หน้าตัจ
ต่อไป ตามเนื้อความในจุฬตัจจกสูตร เพื่อได้รจ
ตฺรงองค์ศรัทธาประดับสติปัญญาแห่งพุทธศาตฺถนิกชน
ทั้งหลาย ๒ โดยสมควรแก่กุศตเจตนาที่ท่านทั้งหลาย
ใคร่ตฺระตฺตบร้บฟังในตฺมณปัญฺหา อันเป็นทางตฺมมา
ปฏิบัติทางมรรคผลนฤพานโดยนิตฺตปริยาย มิได้ยอม
ค้อมคดเคี้ยวเดยวดัดไปทางอื่นเลย มีแต่มุ่งตรงไปใน
ทางปรมตฺถอย่างเดี๋ยว ๒ เกี่ยวไปในทางวิปัสสนาโดย
แท้ ๒ มีกระแตความนำปฏิบัติ ๒ นำใคร่ทราบให้ชด
เจนเป็นปัจจกชญาณ ๒ เพราะตฺมณปัญฺหาที่จะปุจจา

ไม่มีบ้านไหนจะใหญ่เท่านี้ ในเวลาที่สมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา คือที่พระคันธิ
 กุฏินั้นอยู่ในป่ามหาวันน มีต้นมะม่วงนอกศาลา
 คนหนึ่งซึ่งมีนามว่าตัจจนิกิครนถ เป็นผู้เฉลียวฉลาด
 ในการโต้ตอบและไต่ถาม เป็นผู้ถือตัวว่าเป็นบัณฑิต
 ผู้ปรีชา มีมหาชนนับถือเป็นอันมาก อาศัยอยู่ในกรุง
 เวสาลี ตัจจนิกิครนถนั้นโปรดศคาถาเป็นมาอย่าง
 กต้าวคือ

แรกเริ่มเดิมทีมนครนถผู้หนึ่ง กับนคณินางหนึ่ง
 ไต่เรียนคำสำหรับโต้ตอบคนละห้าร้อยอย่าง แต่ว่าง
 ก็เที่ยวไปในชมพูทวีปเพื่อเสาะแสวงหาผู้ไต่ว่าที่ คน
 ทั้งสองนั้นได้มาพบกันเขาที่เวสาลี กษัตริย์ตัจจนถ
 หตายได้ทรงทราบ จึงขอให้คนทั้งสองนั้นไต่ว่าที่กัน
 ในที่ประชุม คนทั้งสองนั้นก็นัดทำตามรบตั้ง แต่
 เมื่อได้ไต่กันจนหมดวาทะข้างละห้าร้อยแล้ว ต่างก็
 มีไต่แพ้ชนะกัน กษัตริย์ตัจจนถจึงทรงตัดสิน

ให้คนทั้งสองอยู่กินเป็นสามีภรรยากัน พระราชทาน
 เคหะสถานให้อยู่ในกรุงเวสาลีนั้นต่อไป เมื่อนิครนถ์
 กับนิคนถ์อยู่กินเป็นสามีภรรยากันแล้ว ได้มีธิดาด้วย
 กันสี่คน คนหนึ่งชื่อธัญญา คนหนึ่งชื่อโธดา คนหนึ่ง
 ชื่อปตางาตา คนหนึ่งชื่อธิดาวตกา ธิดาทงสนนเมื่อ
 เติบโตขึ้นก็โตเรียนวิชาตะคนละห้าร้อยอย่างจากสำนัก
 มารดาบิดา ครั้นอยู่มาธิดาทงสนนนั้นก็ให้ปฏิญาณ
 แก่มารดาบิดาว่า ขออย่ายกข้าพเจ้าทิ้งหทัยให้แก่
 บุรุษที่มาขอร้องเลยเป็นอันขาด ถ้าบุรุษใดสามารถได้
 วิชาที่มีชัยชนะแก่พวกข้าพเจ้าได้ พวกข้าพเจ้าจะยอม
 เป็นบาทบริจาริกา ถ้าบุรุษนั้นเป็นบรรพชิตข้าพเจ้า
 ทิ้งหทัยจะยอมบวชเป็นศิษย์ของเขาต่อไป แล้วธิดา
 ทงสนนนั้นก็ถือเพศเป็นบรรพชิต ตามารดาบิดาออก
 เที่ยวเสาะแสวงหานักปราชญ์ผู้อาจสามารถจะโต้เถียง
 กับตนได้ นางทงสนนต่างถือเอากิ่งต้นชมพู (ไม้
 หว่า) เที่ยวจาริกไปในบ้านน้อยเมืองใหญ่ ขอร้อง

กึ่งชมพูไปนั้น เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งชมพูทว่า
 พวกเขาอาจสามารถเหยียบย่ำถ้อยคำของคนอื่นได้ท
 ึ่งชมพูทได้ เมื่อไปถึงบ้านใดเมืองใด ได้บอก
 ชมพูไว้ที่ประตูหรือบักไวทของผู้นกของทรายผูกงไว้
 เป็นเครื่องหมาย แล้วประกาศว่าผู้ใดสามารถได้วาทะ
 กับข้าพเจ้าได้ ก็จงหักกึ่งชมพูเสีย เมื่อประกาศ
 อย่างนั้นแล้ว จึงเข้าไปสู่ภายในบ้าน แต่นางทงตั้ง
 ไตเที่ยวไปตามบ้านน้อยแะเมืองใหญ่จนกระทั่งถึง
 กรุงสว่างดี ได้บอกกึ่งชมพูไว้ที่ประตูพระนคร แล้วพา
 กันบทธจรเข้าไปสู่ภายในราชธานีบุรีรมย์

สมัยนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับเหล่าภิกษุ
 สงฆ์ทงหลาย ประทับตำราญพระบวรกายอยู่ในกรุง
 สว่างดี ในวันนั้นพระสารีบุตรเถรเจ้ากับเหล่าภิกษุ
 ทงหลายได้ไปพบกึ่งชมพูซึ่งบักอยู่ที่ประตูพระนครใน
 เวด้าไปมณฑภาค จึงถามเด็กทงหลายที่เด่นอยู่ในที่
 นั้นว่า กึ่งชมพูทมิชงปรากฏอยู่นเขาทำเพื่ออะไร เมื่อ

เด็กทั้งหลายเรียนให้ทราบ ท่านจึงให้พวกเด็กหัดกึ่ง
 ชมพูนนเดีย เมื่อนางทั้งสี่หนักด้นออกมาจากภายใน
 พระนคร ได้ทราบเรื่องราวจากเด็กทั้งหลาย จึงย้อน
 กลับเข้าไปภายในพระนครอีก แยกกันเที่ยวบ่นาร้อง
 ให้ชาวพระนครไปฟังการไต่สวนที่กับพระดำริบุตรเถระ
 เจ้าที่พระเชตะวันมหาวิหาร ชาวพระนครทั้งหลายได้
 แดกคั่นกันเป็นโกลาหล รีบจรดตไปกับนางทั้งสี่
 ออกไปสู่สำนักพระดำริบุตรเถระเจ้า ครั้นไปถึงแล้ว
 นางทั้งสี่โดยนตอมพระเถระเจ้าอยู่ในสี่ทิศ แดงตง
 บัญหาอันวิจิตรไต่ถามคนละห้าร้อยข้อ พระเถระเจ้าก็
 แก้ไขมิได้ยอโทษตของลูกตองถวนถทุกประการ เมื่อ
 นางทั้งสี่ไต่ถามตามโหวหารจนสิ้นเชิงหมดภูมิรู้ที่ไต่เต่า
 เรียนมาจากมารดาบิดาผู้เป็นครูแล้ว พระดำริบุตร
 เถระเจ้าจึงยอนถามเพียงขอเดี่ยวว่า หนึ่งไม่มีตองได้
 แก่อะไร? นางทั้งสี่ก็จหน้าใจไม่ดำมารจะแก้ได้ ได้
 ยอมพ่ายแพ้พระเถระเจ้า แดงขอบรรพชาในพระพุทธร

คำสั่งหา เมื่อได้บรรพชาอุปถัมภ์บวชประพฤติพรตใน
 สำนักภิกษุณเฑาะว์ที่ต่างแล้ว ก็ตั้งใจปฏิบัติตามธรรม
 วินัยไม่ช้าเท่าไร ก็ได้สำเร็จพระอรหัตตผลก็เกิดเป็น
 สมุจเฉตพหุทาน

๕๑๕๑๖
 และนางทองดีหม่มของชายผู้ต้อยอยู่คนหนึ่ง ซึ่ง
 มีนามปรากฏว่าสังกนิครนถ์ สังกนิครนถ์นั้นเป็น
 ผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดยิ่งกว่าพี่สาวทั้งต่าง ได้
 เรียนสรรพปริศนาจากสำนักมารดาบิดาถึงพันข้อ ทั้ง
 ได้ศึกษาดท้ออื่น ๆ อีกเป็นอันมาก จนมีชื่อเสียง
 ปรากฏเลื่องลือทั่วกรุงเวสาลี มีหน้าที่ส่งสอนศิษย์
 วิทยาแก่เหล่าราชกุมารทั้งหลายในเวสาลีนคร สังก-
 นิครนถ์นั้นถือตนว่าเป็นนักปราชญ์ มีสติปัญญาวิปดาศ์
 เกิดขึ้นในใจ เข้าใจว่าท้องของตนจักแตกทำลาย
 เพราะหมายว่าเต็มเปี่ยมไปด้วยปัญญา จึงรดท้อง
 ของตนไว้ด้วยปดอกเหล็ก เมื่อสังกนิครนถ์นั้นอยู่
 ในกรุงเวสาลี ได้เจรจาพาทีโอ้อวดเต็มอวดว่าไม่เห็นมี

สมณพราหมณ์เจ้าหมู่เจ้าคณะหรือคณาจารย์ตลอด
 ถึงผู้ปฏิบัติญาณว่าเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า
 จะโต้ตอบวาทกับคนได้ และกล่าวต่อไปว่า ถ้าผู้ใดชน
 โต้ตอบกับคน ๆ ก็จักย้ายผู้นั้นเสียให้ถึงซึ่งปราชัย ทำ
 ให้ผู้นั้นอดอดจนกระทั่งเหงื่อไหลไหลออกจากรักแร้
 ครนอยู่มาณกาลวันหนึ่ง พระอัสสชิเถรเจ้าได้เข้าไป
 บิณฑบาตณกรุงเวสาลี พอดีพบกับสัจจนิครนถ์
 ที่ระหว่างทาง สัจจนิครนถ์ได้ติดตามไปจนถึงที่
 สมคครแห่งหนึ่งซึ่งมีโอกาตพอจะไต่ถามอรรถปริศนา
 จึงถามพระอัสสชิเถรเจ้าว่า คุณก่อนท่านอัสสชิ พระ
 สมณโคดมแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างไร คำแนะนำ
 สาวกโดยมากของพระสมณโคดมนั้นอย่างไร? พระ
 เถรเจ้าตอบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแนะนำเหล่า
 สาวกโดยมากกว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร ทัง ๕ น
 ด้วนแต่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนี้ เขาจึงกล่าว
 ว่า คุณก่อนท่านอัสสชิ ท่านฟังมาผิดเสียแล้ว แต่

อย่างไรก็ดีข้าพเจ้าคงจะได้สนทนากับพระส่มณโคตม
 ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ถ้าพระส่มณโคตมทรงตั้งส่อน
 ตามที่ท่านว่านี่ เป็นอันนับว่าเรามีทิฐฐิอันตามก
 ข้าพเจ้าจักแนะนำให้พระส่มณโคตมละทิฐฐิอันตามก
 นั้นได้จริงได้ เมื่อเขาก้าวอย่างนั้นแล้วก็ตาพระอัสสชิ
 เถรเจ้าไป

ในวันนั้นกษัตริย์ตจฉนวัตงหารอยพระองค์ ก้าดั่ง
 ประชุมกันด้วยราชกิจอยู่ในสันถาคาร ที่ประชุมใหญ่
 ตจฉนวัตงหารอยพระองค์จึงจรดตเข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า ข้าแต่
 กษัตริย์ตจฉนวัตงหารอย ขอเชิญพระองค์ไปด้วยกัน
 เกิด วันนั้นจักเกิดโตว่าทักกับพระส่มณโคตม ข้าพเจ้า
 จักย้ายพระส่มณโคตม ถ้าพระส่มณโคตมพุดยื่น
 ตามถ้อยคำของพระอัสสชิที่เป็นตาวก ซึ่งแต่ดงแก่
 ข้าพระพุทธเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจักถกถ้อยคำของพระ
 ส่มณโคตม ให้เหมือนกับบุรุษที่มก้าดงจับขนแกะ
 คร้ามานะนั้น ถ้าไม่อย่างนั้นข้าพเจ้าจักตดบถ้อยคำ

หาพระภิกษุทั้งหลายที่เดินจงกรมอยู่ในท่ามกตาวงวัด
 ได้ถามถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า บัณฑิตประทับอยู่ที่ไหน
 ข้าพเจ้าทั้งหลายใคร่จะขอเฝ้า ภิกษุทั้งหลายบอกว่า
 บัณฑิตตั้งประทับอยู่ที่โครัมไม้ในป่ามหาวัน ขอท่าน
 จงทราบด้วยประการฉะนี้เถิด เมื่อตั้งจงกรมครันได้
 ทราบแต่ว่าก็เกิดปีติปราโมทย์ หวังจะได้เฝ้าสัมเด็จ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าสัมประสงค์ ก็มณฑลนั้น ฯ

หน้าที่พระพุทธเจ้าดำเนิน

ตทา กิร ภควา ปจฺจุสกาเล มหากรุณา สมาปตฺตี
 สมาปชฺชิตฺวา ฯ ล ฯ ทิวาวิหารํ นิสิตฺถิ ฯ มีเนื้อความ
 สืบอนุสนธิเทศนาต่อไปว่า ในกาลนั้น สัมเด็จพระผู้
 มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าสู่มหากรุณาตมาบัติ ในเวตา
 บัจจุสสัมมัยโกตรุง ทรงแผ่ซ้ายคือพระสัพพัญญุต
 ญาณไปในหมื่นจักรวาล ทอดพระเนตรดูเวไนยสัตว์ได้

ทศนาการเห็นว่าพรวงษ์เข้าตัจจกนิครนถจักพากษตริย
 ดิจฉวี่เป็นอันมาก มาโตคอบตั้งตั้งสนทนากับเราคถาคค
 เมื่อพระองค์ทรงเห็นปรากฏชัดอย่างนแถว รุงษ์
 เวดาเข้าไคห้อมด้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นยศบริวาร เด็ดจ
 คมนาการเข้าไปทรงบิณฑบาตในกรุงเวถ่าดี เมื่อเด็ดจ
 นีวคนาการกดับจากทรงบาตแถว ทรงพระตำริว่าเรา
 คถาคคจักนั่งในที่สงฆ์สำราญ เพื่อประทานโอกาสให้
 บริษทหมู่ใหญ่ไคหนึ่งเฝ้าโดยสะดวก จึงเด็ดจไปประทับ
 กถางวณทรมไม้คณหนึ่งในบ้ำมหาวน มีภิกษุสงฆ์
 ห้อมด้อมเป็นบริวารอยู่ณสถานทนน ก็มณกถนนั้น ฯ

๓. อถ โข สจจโก นิคนถปุตโต ฯ ครงนน

ตัจจกนิครนถได้ทราบว่ สมเด็ดจพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ประทับอยู่โคนต้นไม้ในบ้ำมหาวนคถนน ก็พากษตริย
 ดิจฉวี่ทงหลายเป็นอันมากเข้าไปเฝ้า ตั้งสนทนาเป็น

ต้มโมทนียกถา อันนำมาซึ่งความร่ำรวยตามสมควร
 แดวกงนางอยู่ กษัตริย์ตจฉนวนทง ๕๐๐ นน บางจำพวก
 ก็ถวายอภิชาติวันทาการส่มเด็จพระบรมศาสดาจารย์
 แดวกงนางอยู่ บางจำพวกก็ตั้งต้นทหนักับพระผู้มี
 พระภาคเจ้า บางจำพวกก็เพียงแต่ถวายอัญชติ บาง
 จำพวกก็เพียงแต่ร้องบอกชื่อและตระกูลของตน บาง
 จำพวกก็เพียงแต่กึ่งอยู่ มิได้แต่ตั้งอากัปปกริยาแต่
 อย่างหนึ่งอย่างใด เพราะอาศัยคนเป็นคนอันรพาด
 มีต้นตานเป็นชาติกต่อพระพุทธศาสดา คนจำพวกน
 เขานึกแต่ในใจว่า ถ้าแต่คงความเดื่อมิได้หรือ
 ความคุ่นเคยแต่อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ต่อไปก็จำเป็น
 ที่จะต้องถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งจักนำความ
 นิบหายให้บังเกิดมี เมื่อคิดอย่างนจริงใดกึ่งอยู่ ฝ่าย
 สัจจกนิครนถผู้ถออกตนว่า เป็นนักปราชญ์เอก เมื่อได้
 โอกาสวิเวกเงียบสงัด ปราศจากเตียงโงจามแห่ง
 บริษัทเช่นนั้น จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ถ้าพระองค์จักทรงแก้ปัญห
ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะขอทูลถามในภายาคัน พระ
พุทธเจ้าข้า

พ. คุณก่อนท่านผู้เป็นอัคริเวศ์ต้นโคตร ท่านต้อง
ประสงค์จางใจจะถามสิ่งใดก็จางถามเถิด เราจะแก้ไข
ให้ท่านต้นส่งสัยทุกประการ

ต. ถ้าอย่างนั้น เป็นพระมหากษัตริย์อันใหญ่ยิ่ง
เพราะข้าพเจ้าต้องการความจริง ในเรื่องพระองค์
ทรงตั้งสอนสาวกมานานแล้ว คือพระองค์ทรงแนะนำ
พรวัดสอนสาวกโดยมากอย่างไร พระองค์ทรงตั้งสอน
วิธีไหน วิธีไหนที่พระองค์ทรงสอนเป็นส่วนมาก ?

พ. คุณก่อนอัคริเวศ์ต้นนะ เราตั้งสอนสาวกเป็น
ส่วนมากดังนี้ คือเราสอนให้รู้ว่า รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตน ดังนี้

ต. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะขออุปมา

ถวายสักอย่างหนึ่ง เพื่อโต้ตอบถ้อยคำของพระองค์
จะได้หรือมิได้ประการใด ?

พ. ได้ อัคริเวตต์ณะะ ถ้าท่านมีอุปมาอย่างไร
สำหรับคัดค้านถ้อยคำของเรา ก็จงยกขึ้นแสดง

ต. ข้าแต่พระโคตม มีอุปมาอย่างนี้ คือ บรรดา
พืชพันธุ์ทั้งหมด ย่อมเกิดงอกงามขึ้นได้เพราะอาศัย
แผ่นดินแต่ละคนทั้งหลาย ไม่ว่าพวกใดพวกหนึ่ง ที่ทำ
การงานต่างๆ ได้ ก็เพราะอาศัยแผ่นดินนั้นใด คน
ทั้งหลายที่ได้ประสพบุญบาป ก็เพราะอาศัย รูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ ฉะนั้น

พ. อัคริเวตต์ณะะ ตามอุปมาของท่านนี้ ได้ใจ
ความว่า ท่านถือว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ เป็นตัวตนของท่านอย่างนั้นหรือ ?

ต. ถ้าว่าตามความเห็นของคนหมู่มากก็อย่างนั้น

พ. ไม่ต้องอ้างถึงคนหมู่มาก ว่าเฉพาะแต่ความ
เห็นของท่านเท่านั้น ท่านจะว่าอย่างไร ?

ต. ข้าพเจ้าก็เห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ เป็นตัวตนของข้าพเจ้าจริง

พ. อัคริเวสต์ณะ ถ้าอย่างนั้น เราจะขอย้อนถาม
ท่านดู ให้ท่านตอบตามความเห็นของท่าน คือมหา
กษัตริย์ ได้มูรธาภิเศกแล้ว ย่อมมีอำนาจแผ่ไปใน
แว่นแคว้นของตน อาจฆ่าคนที่ควรฆ่า อาจจับคนที่
ควรจับ อาจขับคนที่ควรขับ เช่นพระเจ้าแผ่นดิน
ที่โกศต แล พระเจ้าอชาตศัตรูราชเป็นตัวอย่าง จะได้
หรือไม่ ?

ต. ได้ อัย จึงกษัตริย์ผู้ได้มูรธาภิเศกถึงปาน
นั้นเลย เพียงแต่เจ้าเวชชและมัตตกษัตริย์ ก็ยังมี
อำนาจ ฆ่า จับ เนรเทศ ผู้ที่มีความผิดออกจาก
ประเทศของตนได้

พ. อัคริเวสต์ณะ ถ้าอย่างนั้น ท่านถือว่า รูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตัวตนของท่าน
ท่านมีอำนาจบังคับให้เป็นไปได้ตามความประสงค์

หรือไม่ คือท่านอาจบังคับให้รูปร่างของท่านสถิตย์
งดงามอยู่เป็นนิตย์ได้ไหม ?

ต. เมื่อสติจกนิครนถ์ ถูกซักถามอย่างนี้ ก็นั่งนิ่ง
อยู่ไม่ได้โต้ตอบประการใด

พ. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงซักอีกเป็นครั้งที่ ๒
เมื่อสติจกนิครนถ์นั่งอยู่จึงตรัสว่า คุณก่อนอัคริเวตสังณะ
ท่านจงแก้มไปเถิด เวदानนี้ไม่ใช่เวदानหนึ่งของท่าน เรา
ศถาคคได้ถามผู้ใดถึง ๓ ครั้งแล้ว ถ้าผู้หนึ่งไม่ตอบ
ศัระชะของผู้หนึ่งจักแตก ๗ ภาค

ต. ข้อที่สติจกนิครนถ์ ยอมจำนนมิได้โต้ตอบ
ประการใดนั้น เพราะเขารู้ดีคิดว่าเสียท่า หากจะ
ตอบว่าตนมีอำนาจในรูปร่าง ก็เกรงว่ากษัตริย์ตัจฉนวิ
ทงหลายจะตุงขนซักไซ้ว่า เมื่อท่านถือว่ามีอำนาจ
เช่นนั้น เหตุไรจึงไม่บังคับให้รูปร่างของท่านงดงาม
เหมือนเทพยดาชาวดาวคิงส์เด้า และเขานักค่อไปว่า
ถ้าจะตอบว่าไม่มีอำนาจในร่างกาย พระสมณโคตม

ก็จกตุกชนชหน้าว่า ทำไมเมื่อก่อนกล่าวว่ามีอำนาจ
 เจ้า มาบดินปฏิเดชเดี่ยวเพราะเหตุไร เขาเห็นโทษใน
 การรับแะการปฏิเดชอย่างจริงจังนั่งอยู่ ข้อที่พระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าครัดเตือนให้เขาตอบถึง ๒ ครั้งเช่นนั้น
 เพราะเหตุว่า ถ้าทรงถามถึง ๓ ครั้งแล้วเขาไม่ตอบ
 ศัรชะของเขาที่จะแตก ๗ ภาค ด้วยอำนาจบารมีที่
 พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมาตลอด ๕ อสงไขยแสนกัปป์
 โดยมีพระหฤทัยเอ็นดูในหมู่สัตว์เป็นกำลัง
 ครนเมื่อถึงจักนิครนถ์นั่งอยู่ครนนั้น สัมเด็จพระท้าว
 สหัสสนัยเทวราช ก็เสด็จลงมาจากอมรมาศเมือง
 แมนแดนสวรรค์ ทรงนิรมิตรเป็นมหายักษ์ใหญ่ถือ
 กระบองเพชรอันลุกรุ่งโรจน์โชติกา กวัดแกว่งอยู่
 บนศัรชะของสถัจจกนิครนถ์ พดางคำรณร้องตวาดว่า
 ถาสัจจกนิครนถ์ไม่กล่าวแก้บญหา ที่สัมเด็จพระทศ-
 พดทรงไต่ถามโดยชอบธรรมเช่นนั้น เราจักตศัรชะ
 ของท่านให้แตกทำลายเป็น ๗ ภาค มิใช่แต่ร้องขู

เห็นมีใครตั้งกวดเหมือนยกยคน เขาจึงคิดว่าภยอนน
 เกิดแต่เราคนเดียว ถ้าเราจะกวดว่าเราเห็นยกษ
 ก็จะมีผู้ทวงชนว่า มีตาแต่ท่านคนเดียวหรือ ท่านจึง
 เห็นยกษแต่ผู้เดียว ขอไม่ใช่ยกษ คือท่านถูกพระ
 สมนโคตมบังคับด้วยการโต้ตอบนั่นเอง เมื่อเขา
 คิดอย่างนั้นแล้ว จึงคิดต่อไปว่า ผู้นอกจากพระ
 สมนโคตม ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นที่พึ่งของเราได้
 หวังจะให้พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่พึ่ง จึงกราบทูล
 ชนว่า ข้าแต่พระสมณโคตม ขอพระองค์ได้โปรด
 ถามอีกเถิด ข้าพเจ้าจักแก้ถวายตามความเป็นจริง

พ. คุณก่อนออกคิเวสสันนะ ถ้าอย่างนั้น เมื่อก่อน
 ท่านกวดว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
 เป็นตัวตนของท่าน ท่านมีอำนาจใน รูป เวทนา
 สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านั้น ท่านอาจบังคับ
 ให้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านั้น
 เป็นไปตามความประสงค์ได้หรือไม่ ?

ต. ไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า

พ. ถ้าอย่างนั้น คำของท่าน คับกับปลายไม้
 ต้องกัน คำคั้นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
 เป็นตัวตน แต่คำหัดังว่า บังคับไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
 เราจะขอลถามต่อไปว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร
 วิญญาณ ทั้ง ๕ นั้น เทียงหรือไม่เทียง ?

ต. ไม่เทียง พระพุทธเจ้าข้า

พ. ก็เมื่อตั้งทั้ง ๕ นั้นไม่เทียง ตั้งทั้ง ๕ นั้นเป็นทุกข์
 หรือเป็นสุขเด้า ?

ต. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า

พ. ก็เมื่อตั้งทั้ง ๕ นั้นเป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
 เป็นธรรมดา ควรหรือจะถือว่า เป็นของเรา เป็นตัว
 ตนเรา ?

ต. ไม่ควร พระพุทธเจ้าข้า

พ. ผู้ใดใคร่รับทุกข์ จะถือเอา ทุกขนั้นเป็นของ
 เรา เป็นตัวตนเรา อีกอย่างหนึ่ง ผู้ใดรู้จากทุกข์แล้ว

๒๒. ผู้หนึ่งจะพิจารณาให้รู้ว่า ๒๓. ตั้งขึ้นเป็นของไม่เที่ยง เป็น
ทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน จะมีหรือไม่ ?

ต. ไม่มี พระโคตมผู้เจริญ

พ. คุณก่อนอัคคิเวตต์นะ เราจะอุปมาให้ฟัง ผู้ที่
ต้องการไม้แก่น แต่ไปตัดเอาต้นกกล้วย เขาอาจจะได้
แก่นในต้นกกล้วยหรือไม่ ?

ต. ไม่อาจได้

พ. คุณก่อนอัคคิเวตต์นะ ขอนอนไต่ ถ้อยคำของ
ท่านกณนหน เมื่อผู้ใดชักไซ้เอาสิ่งที่เส้นด้ายระแกมด้าย
ในถ้อยคำของท่านก็ไม่ได้สัมประดังค์ เมื่อก่อนท่าน
ประกาศทั่วไปในเมืองเวตต์ว่า ไม่มีใครจะต่อสู้ท่าน
ได้ เมื่อท่านโตกับผู้ใด ผู้หนึ่งต้องจำนนถึงกับเหงื่อ
หยดจากรักแร้ และท่านขอว่า ถ้าท่านพูดกับเดา
ที่ไม่มีจิตตวิญญาณ เสาที่ต้องกวดจนหัวน้ไหล ไม่
ต้องพูดถึงมนุษย์ แต่บัดนี้เราเห็นท่านเหงื่อไหล ไชม
ทงตัว จนถึงกับไซ้เครื่องนุ่งห่มและหยดลงดินเป็น

เม็ด ๆ อย่างหยาดน้ำฝน ส่วนในร่างกายของเราไม่มี
เหงื่อเคยสักเม็ดเดียว

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว จึงทรง
เปิดองกตบัจจรรอกที่พระศอประมาณ ๕ นิ้ว พอสทรง
ขยายกตบัจจรรอก ก็มีพระรัศมีอันเปล่งปลั่งดั่งทอง
ชมพูท แผ่ออกจากพระบวรกาย คุจฉายนำทองคำ
อันไหลออกจากหม้อทองคำ และคุจฉายฟ้าแถบใน
อุตุกาด พระรัศมีนั้นแผ่ช้านออกมาจับจันทรทำอาการ
เวียนขวาแล้วแผ่ไปจับบนอากาศ ทรงแสดงให้มหา
ชนเห็นปรากฏแจ่มแจ้งสนิทกันว่า พระองค์ไม่มี
เหงื่อใดเหมือนตัจจกนิครนถ์เลยแม้แต่นิดเดียว ก็มี
ณกาดนน

๓. เอวัง วุตเต เมื่อดมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสอย่างนั้นแล้ว ตัจจกนิครนถ์ก็นั่งอยู่มีความเกษ
ยิ่งนัก หมดฤทธิหมดเดชที่จะอวดวิเศษต่อไป ได้แต่
หงกมหน้าทำคชคก มีอาการงกเงินชมชานหมด

ปฏิกษณที่๑จะโต้ตอบค๑ไป กั๑มี๑ณ๑ก๑ด๑น๑น

ท๑. อ๑ถ ๑โ ๑ท๑ม๑ม๑โ ๑ล๑จ๑น๑วิ๑ป๑ต๑โต ๑ค๑ร๑ง๑น๑น๑แ๑ด
 ๑เจ๑า๑ติ๑จ๑น๑ว๑ี๑พ๑ระ๑อง๑ค๑ห๑น๑ง ๑ท๑ร๑ง๑พ๑ระ๑น๑า๑ม๑ว๑า๑ท๑ม๑ม๑ุ๑ข๑ร๑า๑ช
 ๑ก๑ุม๑า๑ร ๑เม๑ื่อ๑ท๑ร๑ง๑เห๑็๑น๑อ๑า๑กา๑ร๑แ๑ง๑ส๑ั๑จ๑จ๑น๑ิ๑ค๑ร๑น๑ถ๑ห๑ม๑ด๑ท๑า
 ๑เช๑်๑น๑น ๑จ๑็๑ง๑ก๑ร๑า๑บ๑ท๑ุ๑ด๑พ๑ระ๑ผู้๑มี๑พ๑ระ๑ภ๑าค๑เจ๑้า๑ว๑า ๑ข๑้า๑แ๑ด
 ๑พ๑ระ๑อง๑ค๑ผู้๑ท๑ร๑ง๑พ๑ระ๑ม๑ห๑า๑ก๑ร๑ุ๑ณ๑า๑อ๑น๑ย๑ง๑ใ๑ห๑ญ ๑ข๑้า๑พ๑ระ๑อง๑ค๑
 ๑มี๑ค๑ว๑า๑ม๑ป๑ระ๑ด๑ง๑ค๑ ๑จะ๑ย๑ก๑อ๑ย๑มา๑ข๑น๑ถ๑ว๑าย๑ด๑ก๑ข๑อ ๑๑ จะ๑ได้
 ๑ห๑ร๑ือ๑มี๑ไ๑ด๑ี๑ป๑ระ๑กา๑ร๑ไ๑ด ๑?

พ. ๑ค๑ู๑ก๑่อน๑ท๑ม๑ร๑า๑ช๑ก๑ุม๑า๑ร ๑ได้๑ข๑อ๑เจ๑ิ๑ญ๑ว๑า๑ไป๑ค๑า๑ม
 ๑พ๑ระ๑ป๑ระ๑ด๑ง๑ค๑เ๑ก๑ิด

ท๑. ๑พ๑ระ๑พ๑ุ๑ท๑ธ๑เจ๑้า๑ข๑้า ๑มี๑ส๑ั๑ระ๑โ๑บ๑ก๑ข๑ร๑ณ๑ใ๑ย๑ู่๑ใน๑ที่๑ไ๑ก๑ด
 ๑บ๑้าน๑ห๑ร๑ือ๑น๑ิ๑ค๑ม๑แ๑ง๑ห๑น๑ง ๑แ๑ด๑ะ๑มี๑ป๑ุ๑ต๑ว๑ห๑น๑ง๑ใ๑ย๑ู่๑ใน๑ส๑ั๑ระ๑น๑น
 ๑พ๑ว๑ก๑เ๑็๑ก ๑๑ ๑ไ๑ด๑้อ๑อก๑ไป๑เ๑่น๑น๑้า๑ใน๑ส๑ั๑ระ ๑พ๑บ๑ป๑ุ๑ต๑ว๑น๑น๑เ๑้า
 ๑จ๑็๑ง๑จ๑บ๑ข๑น๑มา๑จ๑า๑ก๑ส๑ั๑ระ ๑ห๑ัก๑ก๑า๑ม๑ห๑ัก๑ค๑น๑เส๑ี่ย๑ห๑ม๑ด๑แ๑ด๑ว
 ๑ป๑ด๑อ๑ย๑ท๑ง๑ไ๑ว ๑ป๑ุ๑ต๑ว๑น๑น๑ก๑ไ๑ม่๑ส๑้า๑มา๑ร๑ถ๑ที่๑จะ๑ไ๑ด๑ี๑ด๑ง๑ส๑ั๑ระ๑อ๑ีก
 ๑ไ๑ด๑ี๑น๑เ๑ไ๑ด ๑บ๑ค๑น๑ส๑ั๑จ๑จ๑น๑ิ๑ค๑ร๑น๑ถ๑น๑น๑ก๑ไ๑ด๑ู๑ก๑พ๑ระ๑ผู้๑มี๑พ๑ระ

ภาคเจ้าหักก้ามหักศนจนสิ้น กำจัดซึ่งทิวฐิมานะใน
 ชั้นรัตนदानให้อันตรธานเสียสิ้นแล้ว ต่อขึ้นไปตั้งจก
 นิกรณก็จะไม่สามารถมาได้ตอบกับพระองค์ได้อีกแล้ว
 พระพุทธเจ้าข้า

ถ. เมื่อตั้งจกนิกรณ ได้ฟังอุปมาของเจ้าดิจฉวี
 เช่นนั้น จึงนึกแต่ในใจว่า ถ้าเรานั่งนิ่งอยู่ไม่พูด
 อะไรขึ้น เจ้าดิจฉวีทั้งหลายก็จะได้ออกนำอุปมา
 มาว่ากล่าวยำเหยียบเราให้อดสู้ขึ้นต่อไป เราก็จะไม่
 สามารถแสดงอะไรได้อีกในที่ประชุมต่างๆ เราก็จะ
 หมดหนทางในการตั้งตัวเป็นศาสดาของประชาชนทั้ง
 ภาย จำเป็นที่เราจะต้องหักล้างถ้อยคำของเจ้าดิจ-
 ฉวีพระองค์คนเสียให้จงได้ เมื่อตกตงในใจเช่นนั้นแล้ว
 จึงแข็งอกแข็งใจเอ่ยขึ้นว่า ข้าแต่ท่านทุมมูช ขอท่าน
 จงฟังข้าพเจ้าก่อน ท่านเป็นคนปากกถ้านัก ในที่นี้
 ท่านไม่ควรจะพูดกับข้าพเจ้าเลย ท่านควรนั่งอยู่เป็น
 การดี

ท. ทำไมจึงไม่ควรพูดกับท่าน คนอย่างท่านเป็น
 โมฆบุรุษ ไม่มีคุณวิเศษอะไรเลย ได้แต่ไอ้อวด
 หดอกคนโง่เท่านั้น ท่านเปรียบเหมือนกบนำเต่าเปิด่า
 พอลมพัดนิดหน่อยก็มึนตึ๊งตึง แต่ที่แท้ก็ตึงเตี้ยเปิด่า
 ข้างในไม่มีน้ำตักหยดเดียว

ส. อย่า อย่าดูถูกให้มากนัก ถึงข้าพเจ้าแพ
 วมณโคตม ข้าพเจ้าก็ยังเป็นครูเป็นอาจารย์ของท่าน
 ทงหลาย สำหรับท่านน่าจะว่าไปแล้ว ก็คือศิษย์
 เหนรคุณนั่นเอง พอเห็นอาจารย์เตี้ยทาก็เหยียบตั้ง
 หาได้นึกไม่ว่าชั่ว ๆ ดี ๆ ก็อาจารย์ อย่างน้อยก็ควร
 จะนั่งฟัง ไม่ควรจะหาเรื่องมาทรมานครูอาจารย์

ท. เบต้า ท่านเข้าใจผิดเสียแล้ว การที่ข้าพเจ้า
 พูดนี้ไม่ใช่เป็นการดบหลู่คุณครูบาอาจารย์ พูดตาม
 ฐานที่ควรต่างหาก ความจริงข้าพเจ้านึกมานาน
 แล้วว่าจะเตือนอาจารย์ไม่ให้อวดนักแต่ยังไม่มีโอกาส
 เพิ่งได้โอกาสฉะนี้ ถ้าไม่พูดเสียบ้างอาจารย์

ก็จะเดินคนไป จะกลายเป็นอาจารย์โกหัญญูเดิน
 อีกคนหนึ่ง ซึ่งเหมือนกับท่านครูทั้ง ๖ ที่เที่ยวดวง
 โลกกัน

ต. อ้ายยกครูทั้ง ๖ ขนพูดเลย เพราะข้าพเจ้ากับ
 ครูทั้ง ๖ โลกกันนัก ท่านก็เคยได้เห็นได้ยินมามาก
 แล้วว่า ครูทั้ง ๖ ซึ่งเป็นคณาจารย์ใหญ่ๆ ในสมัยนี้
 ไต่กับข้าพเจ้าที่ไร ก็คอยตักทนน

ท. ฮะ ๆ! คราวนี้ใครคอยตักเล่า ?

ต. อ้ายพูดมาก เพราะข้าพเจ้ายังมีเรื่องที่จะ
 ถนทนากับพระโคตมอยู่อีกมาก ขอท่านจงนิ่งเถิด ๑

พ. ดูก่อนตั้งจกนิครนถ์ ท่านยังมีเรื่องที่จะต้อง
 ถนทนากับเราคฤคาคอีกหรือ ?

ต. มีพระพุทธเจ้าชา คือข้าพเจ้าชอกกราบทุตรับ
 ดำรภาพว่า บรรดาถ้อยคำของสมณพราหมณ์อื่น ๆ

๑ คำโตกนี้ในระหว่างตั้งจกนิครนถ์กับเจ้าทุมมุขเติม
 มติมาก ถ้วนบาดมเด็กนอย

ยกพระองค์เดี่ยวแฉะดวงนแต่เป็นถอยค่าเพื่อเจ้า แฉะคง
 เพื่อไปตามความรู้ความเห็น หาได้มีหตุกมีแก่นไม้
 ถึงแม่ข้าพระองค์เองก็เหมือนกัน โดยเหตุนี้ข้าพระ
 องค์ไม่มีสิ่งใดที่จะโต้ตอบกับพระองค์อีกแล้ว มีแต่
 จะขอรุทถามเพื่อได้ความรู้ความเห็นจากพระองค์เท่า
 นั้น ถ้าพระองค์ทรงพระมหากรุณา ข้าพระองค์จะ
 ขอรุทถามเป็นปัญหา

ข้อที่ ๒ ต่อไป คือ ส่วนของพระองค์ที่ใดชื่อว่า
 ทำตามคำสอนทำตามโอวาท หมดความสงสัยในสิ่ง
 ทงปวง บรรลุดวงเวดารัชชญาณ แฉกฉานในเหตุ
 ผลทงปวง ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น เชื่อตัวเองได้เต็มทนน
 ด้วยเหตุผลประมาณเท่าไร ?

พ. ด้วยเหตุผลประมาณเท่านี้ คือ ส่วนของเรา
 ย่อมรู้เห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า รูป เวทนา สัญญา
 สังขาร วิญญาณ ไม่ว่าจะอย่างไรอย่างหนึ่ง ทงทดวง

ไปแต่ยังไม่มาถึง หรือที่อยู่ในเดี๋ยวนี้ ไม่ว่าจะ
เป็นภายในหรือภายนอก หยาบตะเดียด เดวประณีต
อยู่ที่ใดหรือที่ใดทั้งหมด ว่าไม่ใช่ของเรา ไม่
เป็นตัวคนของเราดังนี้

ด. ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหาข้อที่ ๓ ค่อยไป คือ
สาวกของพระองค์ที่เรียกว่า เป็นพระอรหันต์ เป็น
พระชินาสัพ ประพฤติจบพรหมจรรย์ ได้ทำสิ่งที่ควร
ทำเสร็จแล้ว ได้วางภาระแล้ว สำเร็จประโยชน์ของ
ตนแล้ว หมดเครื่องเกาะเกี่ยวแล้ว รุชอบแล้ว หตุ
พันแล้ว ด้วยเหตุเท่าไร ?

พ. ด้วยเหตุเท่านี้ คือ ครนรู้เห็นด้วยปัญญาอัน
ชอบตามเป็นจริงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายในหรือ
ภายนอก หยาบหรือตะเดียด เดวหรือประณีต อยู่ใน
ที่ใดหรือที่ใดทั้งหมด ว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของ
เราดังนี้แล้ว ก็ไม่ถ่อมอะไรทั้งหมด

๑. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์ขอทูล
ถามเป็นข้อที่ ๔ ต่อไป คือสาวกของพระองค์ที่ไม่
ถ่อมเนื้อโรยอย่างนั้นแล้ว จิตใดขอว่าเป็นผู้ประกอบ
ด้วยองค์คุณอันเยี่ยมกึ่งประการ คืออะไรบ้าง ?

๑. ๓ ประการ คือ :-

ทสฺสทานุตฺตริย ความเห็นอันเยี่ยม ๓

ปฏิบัติทานุตฺตริย การดำเนินอันเยี่ยม ๓

วิมุตฺตานุตฺตริย การหลุดพ้นอันเยี่ยม ๓

๑. ความเห็นอันเยี่ยมนั้นได้แก่อะไร ?

พ. ได้แก่การเห็นชอบในอริหัตตมรรค

๑. การดำเนินอันเยี่ยมนั้นได้แก่อะไร ?

พ. ได้แก่องค์มรรคอันเกษมนอกจากอริหัตตมรรค

๑. การหลุดพ้นอันเยี่ยมนั้นได้แก่อะไร ?

พ. ได้แก่การหลุดพ้นจากกิเลสด้วยมรรค

๑. องค์คุณอันเยี่ยมทั้ง ๓ นี้ มีเพียงเท่านี้หรือ

หรือยังมีอีก ?

พ. ไม่ใช่เพียงเท่านั้น ยังมีอีก คือ การเห็นอัน
 เยี่ยมนั้น ได้แก่การเห็นนิพพาน การดำเนินอันเยี่ยม
 ได้แก่องค์มรรคทั้ง ๘ การหลุดพ้นอันเยี่ยม ได้แก่
 มรรคผลที่เดียว

ต. ถ้าหากของพระองค์ ที่ทรงคุณอันเยี่ยมทั้ง ๓
 ประการนี้ ได้ตั้งการะ เคารพ นบถอ บูชา พระองค์
 อย่างไร ?

พ. เขาตั้งการะ เคารพ นบถอ บูชา เราอย่างนั้นว่า
 พระผู้มพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ทรงแต่ตั้งธรรม
 เพื่อให้ผู้อนุรู้ตาม เพราะพระองค์ทรงฝึกฝนพระองค์
 ดีแล้ว ทรงแต่ตั้งธรรมเพื่อทรงฝึกฝนผู้อื่นให้ดีตาม
 พระองค์เป็นผู้ตั้งบรณะบไม่มีความเร้าร้อนแล้ว ทรง
 แต่ตั้งธรรมเพื่อให้ผู้อนุตั้งบรณะบตาม พระองค์เป็น
 ผู้ชามหวนหาทาง & ได้แล้ว ทรงแต่ตั้งธรรมเพื่อให้
 ผู้อนุชามหวนหาทาง & ได้ตาม พระองค์ทรงดับกิเลส
 ได้หมดแล้ว ทรงแต่ตั้งธรรมเพื่อให้ผู้อนุดับกิเลสได้

๒๕
ตามดงน

๓. เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว
 สัจจนิกครนถได้กราบทูลต่อไปว่า ข้าแต่พระโคตม
 ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นลูกาใจดีคุณผู้อื่น เป็นลูกะนอง
 วาจา เข้าใจว่าจะกำจัดพระองค์ได้ด้วยการโต้ตอบ
 แด่ตรงกันข้าม คือพระองค์กลับกำจัดข้าพระองค์
 เสีย ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บุคคลที่ไปพบปะข้าง
 ตกมันกดี ได้ประตักกองไฟอันกำลังลุกรุ่งโรจน์อยู่
 กดี ได้พบปะอดรพิษที่ร้ายกาจกดี ก็ยังอาจเอาตัว
 รอดได้ แต่ผู้ที่มาเผชิญกับพระองค์แล้ว ไม่สามารถ
 ที่จะเอาตัวรอดได้เลย มีแต่ปราชัยพ่ายแพ้อย่างเดียว
 ขอที่สัจจนิกครนถได้ยกอุปมา ๓ อย่างนชนทูลพระผู้มี
 พระภาคเจ้าน โดยมีความประสงค์เพื่อจะยกย่องตัว
 เาเองให้คนทั้งหลายเข้าใจว่า เาเปรียบเหมือนกับ
 ข้างดาวที่กำลังตกมัน และเปรียบเหมือนกับกองไฟ
 ใหญ่ที่ลุกโชน เาเปรียบเหมือนอดรพิษที่ร้าย แต่

ถึงอย่างนั้นก็ยังพ่ายแพ้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ครั้น
 เขายกย่องศวกเขาเองด้วยอุปมา ๓ ขอนี้แล้ว ได้ทูล
 นิมนต์พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อให้เสด็จไปฉันที่อาวาส
 ของคนในวันรุ่งขึ้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับ
 ด้วยอาการสุษณภาพแล้ว เขาก็ประกาศแก่กษัตริย์
 ดิจฉวัตง ๕๐๐ เพื่อให้จัดแจงภัตตาหารสำหรับถวาย
 ภิกษุสงฆ์ มิ่งค้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน
 แล้วก็ทูลตาวัดตนาการ กัดไปยังสถานที่อยู่ของคน
 พร้อมด้วยกษัตริย์ดิฉฉวัตงหลาย ครั้นรุ่งขึ้นเมื่อ
 กษัตริย์ดิฉฉวัตงหลายจัดขาน้ำน้อยโภชนียาหรือนำออก
 ไปถึงอารามของตัจจกนิครนถ์แล้ว ตัจจกนิครนถ์
 ก็ใช้ให้คนออกไปเฝ้าเคียง ทูลเชิญสมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้ากับเหล่าภิกษุสงฆ์ให้เสด็จไปฉัน เมื่อเสด็จ
 การเดยงดูแล้ว ตัจจกนิครนถ์ก็นงนอานะที่ต่ำกว่า
 สัมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่
 พระโคตมผู้เจริญ ขอบุญกุศลแห่งการถวายอาหาร

บิณฑบาตคราวนี้ จงบรรดาตให้เกิดความตั้งศิรี
 ถ้วนดีพัฒนาบงคตแก่ทายกทั้งหลายเถิด

พ. คุณก่อนตั้งจกนิครนถ์ ผู้เป็นเหต่ากออกคคิ-
 เวธณะ บัญกุศตที่อาศัยทักษิไณยบุคคล ผู้ยังมีราคะ
 โทสะ โมหะ บัญกุศตนั้นจกมีแก่ทายกทั้งหลาย
 ถ้วนบุญกุศตใดที่อาศัยทักษิไณยบุคคล ผู้ไม่มี ราคะ
 โทสะ โมหะ เช่นเรา บัญกุศตนั้นจกมีแก่ท่าน

ต. ทำไมจึงควรตั้งอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า การ
 ที่พระองค์ทรงตรัสเป็นสองฝักสองฝ่ายอย่างนี้ เพราะ
 เหตุผลค่นปตายเป็นประการใด ?

พ. เพราะเหตุว่า การที่กษตริยตจจถวทั้งหลาย
 ได้จตภิตตอาหารมามอบให้แก่ท่านนั้น เป็นอันว่าได้ให้
 ทานแก่ท่านผู้ยังมีราคะโทสะโมหะ เขาจักได้รับถ้วน
 บุญ การที่ท่านได้ถวายอาหารที่เหต่ากษตริยตจจถว
 นำมามอบให้ท่านนั้น แก่ภิกษุสงฆ์มีเราเป็นประธาน
 เป็นอันว่าท่านได้ถวายทานแก่เราผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ

บุญกุศลตั้งฉันทะแก่งาน จักเป็นวาสนาของท่านไป
 ในอนาคตภายภาคหน้า ขอท่านจงเข้าใจด้วยประการ
 ฉะฉาน สัจจนิกครนถ์

๓. เมื่อสัจจนิกครนถ์ ได้ดับพุทฺธพจน์ภคตา
 หุโมทนาแล้ว จะได้สำเร็จมรรคผลธรรมวิเศษอย่าง
 หนึ่งอย่างใดก็หาไม่ได้ ๆ

ครนถ์อยู่มาณกาลวันหนึ่ง สัมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้าพร้อมด้วยเหล่าภิกษุสงฆ์ เสด็จจากดับจาก
 บิณฑบาตในกรุงเวสาลีแล้ว ไปประทับณกุฎาคาร
 ศาลาที่ป่ามหาวันอีก สัจจนิกครนถ์ได้เดินผ่านไปทาง
 นั้น พอพระอานนทเถรเจ้าได้แต่เห็นแต่ไกล ก็กราบ
 ทูลสมเด็จพระจอมไตรศาสดาจารย์ว่า สัจจนิกครนถ์
 ที่เข้านอกโคตบซึ่งถือตัวว่าเป็นบัณฑิต มีผู้คนเป็น
 อันมากสมมติว่าเป็นคนดี เขามิแต่ตั้งหน้าตาดูพระ
 พุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ กาดังเดินมาข้างหน้าโน้น

๓ จบจุพลัจจนิกครนถ์ ค่อนเป็นมหาสัจจนิกครนถ์

ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดประทับนั่ง ณ อาสนะ เพื่อ
 ทรงพระมหากรุณาแก่อัจฉกนิครนถด้วยเถิด ครั้น
 พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งแล้ว อัจฉกนิครนถ
 ก็ตรงเข้าไปเฝ้า ตั้งสนทนาพอสัมควรแล้ว จึงเริ่ม
 แสดงความอดรู่อดเห็นของเขาว่า ข้าแต่พระโคตม
 ผู้เจริญ สมนพราหมณ์บางจำพวกได้ตั้งหน้าประ-
 กอบกายภาวนาอย่างเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับจิตตภาวนา
 คือการอบรมใจ เขาก็ได้รับความทุกข์ทางกาย เช่น
 เมื่อยขาบ้าง อึดอัดหัวใจแทบหัวใจจักแตกบ้าง
 แสบอาเจียนเป็นโลหิตบ้าง แสบเป็นบาบ่างกม ขอน
 เป็นเพราะเขาอบรมแต่กายอย่างเดียว ไม่ได้อบรมใจ
 บางจำพวกเขาประกอบจิตตภาวนา คือการอบรม
 ใจอย่างเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับกายภาวนาเลย แต่เขาได้
 รับทุกข์ทางใจ เช่น เมื่อยขาบ้าง หัวใจจักแตกบ้าง
 จักอาเจียนเป็นโลหิตบ้าง จักเป็นบาบ่าง ขอน
 เพราะเขาไม่ได้อบรมกาย ข้าพเจ้าจึงนึกแต่ในใจว่า

สาวกของพระโคตมผู้เจริญคงได้อบรมแต่จิตต์อย่าง
เดียวหาได้อบรมกายไม่ ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้

พ. คุณก่อนอัคคิเวตนะ ทำไมเธอจึงเห็นอย่างนี้ คำ
ว่ากายภาวนาคือการอบรมทางกายนั้น เธอได้เคย
ระดับมาว่าอย่างไร ?

ต. ข้าพเจ้าเคยระดับมาอย่างนี้ คือ ท่านคณา-
จารย์ทั้ง ๓ อันได้แก่ท่านนั้นทะวัจฉโคตร ท่านกัถะ
สังกัจจโคตร ท่านมกขติโคตม เห็นท่านเป็นผู้มีความ
ประพฤติดังต่อไปนี้ คือไม่หุงผ้า ถ้ายับธำระอย่าง
ตุน้ำ ใช้มือชำระอุจจาระ ไม่รับอาหารที่ผู้อื่นร้อง
เรียกให้รับ ไม่รับอาหารที่มีผู้ร้องเรียกให้รับ ไม่
รับอาหารที่มีผู้นำมาให้ ไม่รับอาหารที่เขาตั้งใจทำ
ถวาย ไม่รับนิมนต์ ไม่รับอาหารจากปากหม้อ ไม่รับ
อาหารจากก้นหม้อ ที่ระหว่างธรณีประตู ที่ระหว่าง
ท่อนไม้ ที่ระหว่างสาก ไม่รับอาหารของคนทั้ง ๒ ที่
กำลังกินข้าวอยู่ ไม่รับอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับ

ไม่เต็มอกเต็มปอดตาย คือทำกายให้เจริญบ้าง ให้
เต็มบ้าง เป็นการไม่คงที่ ไม่นับว่าเป็นผู้อบรมกาย
ส่วนจิตตภาวนา คือการอบรมใจนั้น เธอได้ฟังมาว่า
อย่างไร ?

ส. พอตั้งจิตนิทรณถูกถามถึงจิตตภาวนาซึ่งเป็น
ของละเอียด ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้กึ่งหนึ่งอยู่ ก็มี
ณกาดน

พ. ตุก่อนออกคิเวตนะ กายภาวนาคือ การอบรม
กาย ที่เธอว่ามานั้น ไม่ถูกตามกรรมวินัยของพระอริย-
เจ้า เพียงแต่กายภาวนาที่เป็นของหยาบเป็นของตน
เธอก็ไม่รู้เสียแล้ว ไฉนเธอจึงจะรู้ถึงจิตตภาวนา คือ
การอบรมใจอย่างละเอียดลึกซึ้งเล่า ผู้ที่เรียกว่าไม่
ได้อบรมกายใจ แต่อบรมกายใจนั้นเป็นอย่างไร เรา
จะแสดงให้ฟัง เธอจงตั้งใจจำให้ดี

ส. พระพุทธเจ้าข้า ขอได้ทรงแสดงเกิด อย่างไร
จึงเรียกว่าไม่ได้อบรมกายใจ ?

พ. อย่างนี้ คือปลุกขณผู้ไม่ได้ฟังธรรมของพระ
 อริยเจ้า เมื่อสุขเวทนาเกิดขึ้นก็ยินดีตาม เมื่อสุข
 เวทนาหายไปก็เสียใจ เมื่อทุกขเวทนาเกิดขึ้นก็เสียใจ
 เตือนร่อนกระดืบกระด่าย ปล่อยให้สุขทุกข์ครอบงำ
 ใจอย่างนี้แท้ เรียกว่าไม่ได้อบรมกายใจ

ต. ที่เรียกว่าอบรมกายใจนั้น คืออย่างไร ?

พ. คือพระอริยสาวก ผู้ได้ระดับธรรมวินัยดีแล้ว
 เมื่อสุขหรือทุกข์เกิดขึ้นก็ไม่ยินดียินร้าย ไม่ปล่อยให้
 สุขทุกข์ครอบงำใจ

ต. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้ารู้สึกเต็มใจ
 ในถ้อยคำที่พระองค์ทรงแสดงนี้ เมื่อพิจารณาตาม
 คำของพระองค์ ทำให้เข้าใจว่าพระองค์ได้อบรมกาย
 ใจแล้ว

พ. แน่นนอน อักคิเวสณะ เมื่อเขาเข้าใจอย่างนี้
 แล้ว เราก็จะเล่าให้ฟัง คือครั้งแรกเราได้ปลงผม
 และหนวดเสร็จแล้ว นั่งห่มผ้าข้อมผ้าด ประพาศิคน

เป็นบรรพชิต สุขเวทนาหรือทุกข์เวทนา จะเกิดขึ้น
ครอบงำจิตใจของเราหามิได้

ต. แน่หนอ พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าก็เห็นว่า
สุขหรือทุกข์ ไม่ครอบงำจิตใจของพระองค์แน่นอน

พ. ตุก่อนอัคคิเวตนะ เมื่อเรายังไม่ครีตรู้ และ
ยังไม่ได้บรรพชา เรานึกได้ว่าฆราวาสเป็นที่คับแคบ
เป็นที่ให้เกิดขุติคือกิเลสต่าง ๆ ส่วนบรรพชาเป็นที่
โล่งโปร่ง และเรานึกว่าจะประพฤติพรหมจรรย์ให้
บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง อยู่ในฆราวาสไม่ได้ เรา
จึงออกบรรพชา

ต. เมื่อพระองค์ทรงบรรพชาแล้ว ทรงทำอย่าง
ไรต่อไป ?

พ. เราได้ไปหาอาหารตามภัตตามโคตร ขอ
ศึกษาความทุกข์ของเขา เพื่อต้องการให้รู้อย่างเห็นจริง
เขาก็รับสอนให้ แต่เขาสอนได้เพียงสามบทที่ ๗ คือ
อากิญจัญญายคนะ แล้วบอกว่าหมดเพียงเท่านั้น ขอ

ให้เราอยู่ช่วยสอนพวกศิษย์ต่อไป เราเห็นว่ายังไม่
 ใช่ว่าเป็นทางตรัสรู้ ไม่ใช่เป็นหนทางให้เกิดความเบื่อ
 หน่ายคลายกิเลสดับเหตุแห่งทุกข์ได้ มีความสงบมี
 ความรู้อย่าง มีความรู้สึก ไม่ใช่เป็นไปเพื่อนิพพาน

แต่เราก็ตาเขาไปเดาะแสวงหาเครื่องสงบระงับ
 อย่างเยี่ยม เพื่อให้อะไรห่อเป็นกุศล แต่ได้ไป
 ขอศึกษาความรู้กับท่านอุททกคาบดรามบุตร เขาก็
 รับสอนให้ได้เพียงสามบทตอนที่ ๘ เราครองเห็นว่าไม่
 ใช่ว่าทางตรัสรู้

แต่เราก็ตาไปเที่ยวเดาะหาความรู้ด้วยตนเอง ได้
 ไปถึงบ้านแห่งหนึ่งซึ่งเป็นถิ่นธรรม มีน้ำใสสะอาดไหล
 อยู่เป็นนิตย์ มีบ้านพอจะเทียบจินตนาตได้อยู่ใกล้ ๆ
 เราเห็นว่าสมควรจะตั้งความเพียรอยู่ที่นั่น

ครั้นนั้น อุปมา ๓ ข้อได้ปรากฏขึ้นแก่เรา ซึ่งเป็น
 ทศจักรรยบ้างเล็กน้อย ในอุปมา ๓ ข้อนั้นคือ :-

ข้อที่ ๑ ว่าไม่สดที่เข้าน้ำ ไม่อาจทำเป็นไม้ดีไฟได้

เหมือนกับสมณะพราหมณ์ที่ไม่ออกจากกามด้วยกาย
ใจ กายใจยังติดอยู่ในกามคุณ ถึงจะพากเพียรรัก
เท่าไรก็ดี ก็ไม่อาจได้ความรู้อย่างยิ่งได้

ข้อที่ ๒ ว่าไม่ตัดแต่ไม่ได้เช่นนี้ ก็ไม่อาจใช้สติไฟ
ให้เกิดไฟได้ เหมือนกับสมณะพราหมณ์ที่ออกจาก
กามด้วยกายอย่างเดียว แต่ใจยังเกี่ยวเกาะอยู่กับ
กามคุณ ถึงจะพากเพียรรักเท่าไร ก็ไม่อาจได้ความ
รู้ความเห็นอย่างเยี่ยมได้

ข้อที่ ๓ ว่าไม่แห้งด้วย ทังไม่ได้เบียดหนาดด้วย อาจ
ใช้ไฟให้เกิดไฟได้ เหมือนกับสมณะพราหมณ์ที่ออก
จากกามด้วยกายด้วยใจ อาจพากเพียรให้ได้ความ
รู้ความเห็นอย่างเยี่ยมได้

เมื่ออุปมา ๓ ข้อปรากฏแก่เราแล้ว เราจึงตั้งใจ
ประกอบความเพียร คือเอาต้นกกกับเพดานไฉ้ มงคัม
จิตตด้วยจิตต เมื่อเราทำอย่างนั้น ก็รู้สึกเรารอนยง
นั้ จนถึงกับเหงื่อไหลออกจากกรักแร้ มีอาการ

เหมือนกับบุรุษทมกาดงบบคหรือบบแซนของคนทม
 ก้างน้อยกว่า ในเวถานนเราก้ไม่ท้อถอยไม่เดี้ยตติ
 แต่กายกระด้มกระถ่าย ถึงอย่างนั้นทุกขเวทนาก้ไม่
 ครอบงำจิตต์ของเราได้ เมื่อเราเห็นว่าไม่ใช่ทางครัด
 รัว เราก้เลิกเดี้ย เริ่มทาพิชิต ๒

คือบิตตมหายใจ ไม่ให้ออกทางปากแตะจุมกได้
 ในเวถานนกรุดักเป็นทุกขยงนิก แต่เรายังไม่ท้อถอย
 ยงมัดคไม่พินเพื่อน ทุกขเวทนานนไม่อาจครอบงำ
 จิตต์ของเราได้ แต่เราเห็นว่าวิธนดมยงออกทางหูได้
 เราจึงเริ่มอดตมไม่ให้ออกทางปากจุมกแตะหูได้ ใน
 เวถานนทุกขเวทนาอันแรงกตาได้เกิดชนแก่เรา คือ
 ตมไตเดี้ยคแทงคัระชะของเราเหมือนกบเซอดคด้วยมิต
 โทนอันคม แต่เราก้ยังไม่ท้อถอยยงมัดคไม่พินเพื่อน
 ถึงอย่างนั้นทุกขเวทนานนก็ไม่ครอบงำจิตต์ของเราได้
 เมื่อเราเห็นว่าไม่ใช่ทางครัดรัวเราก้เลิกเดี้ย แต่ใน

เวลาที่เรากดนมหายใจเข้าออก จนไม่มีลมที่จะ
 ออกทางปากจมูกหูได้ ก็มีเทวดาบางพวกกล่าวว่า
 เราตาย บางพวกก็ว่าเรายังไม่ตาย แต่คงต้องตาย
 แน่ บางพวกก็ว่าวชนเป็นวิธของพระอรหันต์ ไม่ใช่
 พระสมณโคตมตาย

เมื่อเราเด็กวิธแล้ว เราจึงคิดจะอดอาหาร แต่
 มีเทวดามาห้ามเสีย และเทวดาหนึ่งกล่าวว่า ถ้าท่าน
 จะอดอาหารให้ได้ ก็จะนำอาหารทิพย์มาชะโงมลง
 ตามขุมขนเพื่อไม่ให้เราตาย เราจึงห้ามเทวดา
 นั้นเสีย แล้วเริ่มอดอาหาร คือบริโภคน้ำดื่มน้ำ
 ที่ละเอียด ๆ จนกระทั่งประมาณของมือหนึ่งบ้าง เท้า
 เม็ดคิ้วเขียวบ้าง เท้าเม็ดคิ้วขาวบ้าง เท้าเม็ด
 คิ้วดำบ้าง เท้าเม็ดคิ้วแดงบ้าง เมื่อเราอดอาหาร
 เช่นนั้น ร่างกายของเราก็ชุ่มฉ่ำอย่างยิ่ง จนถึง
 กับเหี่ยวแห้งไปหมด หนึ่งต้องคิดกับกระดูกสันหลัง
 กระดูกซี่โครงปรากฏเหมือนนกตบนเรือน รากขนหน้า

จนถึงกับขบขู่ เมื่อถูกขืนในเวทาคิ ก็ชวอนตัมตง
 เวตานัน เราได้รับทุกขเวทนายิ่งนัก แต่ถึงอย่างนั้นเรา
 ก็ยังไม่ท้อถอยยังมีสติอยู่ และทุกขเวทนายิ่งนั้นก็
 อาจครอบงำจิตของเราได้ เราจึงคิดต่อไปว่าสมณะ
 พรหมณทั้งหลาย ทั้งในอดีตอนาคตปัจจุบัน จะได้
 รับทุกข์เพราะความเพียรยิ่งไปกว่านั้นไม่มีแน่นอน แต่
 ถึงอย่างนั้นเราก็ยังไม่ได้ความรู้ความเห็นอย่างเยี่ยม

เราจึงคิดหาวิธีอื่นต่อไป นึกขึ้นได้ถึงอานาปานสติ
 ก็มีภูฐาน ที่เราได้เจริญเมื่อเวตาเป็นเด็ก ครึ่งพระ
 ราชมิดานำเราไปให้บรรทมที่ใดร่มหว่า ในเวตาแรก
 นาชวณ เป็นหนทางที่อาจให้ตรัสรู้ได้แน่ เราจึงคิด
 จะทำวิชฌนอก แต่เห็นว่าคนไม่มีกำลังร่างกายเพียงพอ
 ไม่อาจทำได้ เราจึงเลิกวิชชอดอาหาร แล้วเริ่มฉัน
 อาหารต่อไปใหม่ เมื่อพวกบิณฑุกคัยทั้ง ๕ ที่คอย
 ปฏิบัติเราเห็นเรากลับเป็นคนมีมากแล้วได้ทิ้งเราไป
 เตี้ย ครั้นอยู่มาไม่ช้าเราก็ได้รับอาหารอันประณีตของ

นางสุชาดา เมื่อรับประทานอาหารนั้นแล้ว ได้เริ่มอาษาปาน-
 สติกัมมัญฐาน ได้บรรตฺตฺมานที่ ๓-๒-๓-๔ มีความสุข
 อย่างยิ่ง แต่ความสุขนั้นไม่ครอบงำจิตต์ของเราได้

ในเวทาศรมยาม เราได้บุพเพนิวาสานุสสติญาณ
 ระลึกถึงชาติหนหลังได้ กำจัดอวิชชาได้แล้วเกิดอวิชชา
 กำจัดความมืดได้ แล้วเกิดแสงสว่าง ในเวทานั้นสุข
 เวทนาได้เกิดแก่เรา แต่ไม่อาจครอบงำจิตต์ของเรา
 ได้ เมื่อจิตต์ของเราตงมั่น บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่มี
 กิเลสตุจฺเจน ไม่มีเครื่องเศร้าหมอง เป็นจิตต์อ่อน
 โยนควรแก่การงาน ไม่หวั่นไหว เราจึงน้อมจิตต์ไป
 เพื่อให้รูการตายและการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรา
 จึงได้จุตฺตฺปาตญาณ แลเห็นสัตว์ทั้งหลายที่ตายกำลัง
 เกิด เถว ประณีต มีผิวพรรณดีและไม่ดี ทำดีและทำ
 ชั่ว อ่อนนบนความทุกข์ ๒ ที่เราได้ในมชฌิมยาม เมื่อ
 เราได้วิชาทั้ง ๒ นั้นแล้ว ก็เป็นอันกำจัดอวิชชาทำให้
 อวิชชาเกิดจนกำจัดความมืด ทำให้แสงสว่างเกิดจน

สุขเวทนาได้เกิดแก่เรา แต่ไม่อาจครอบงำจิตต์ของเราได้

ในปัจฉิมยาม เราได้วิชาที่ ๓ คืออาดวักขมญาณ ความรู้งั้นเป็นเหตุให้ต้นอาดวะ คือรู้จักทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์ ตามเป็นจริง รู้จักอาดวะ ถึงซึ่งให้เกิดอาดวะ ความดับอาดวะ ทางให้ถึงความดับอาดวะตามเป็นจริง เมื่อเราได้วิชาที่ ๓ นี้แล้ว จิตต์ของเราก็ดุดพ้นจาก กามาอาดวะ ภวาอาดวะ อวิชชาอาดวะ เมื่อจิตต์ดุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่าดุดพ้นแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ได้เสร็จแล้ว ถิ่นชาติแล้ว ได้ทำสิ่งที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่ต้องทำอะไรอีกเพื่อประโยชน์อย่างนั้นแล้ว ครั้นเราได้วิชาที่ ๓ นี้แล้ว ก็เป็นอนกัจจตอวิชา ทำให้วิชาเกิดขึ้น กำจัดความมืด ทำให้แสงสว่างเกิดขึ้น สุขเวทนาได้เกิดแก่เรา แต่ไม่อาจครอบงำจิตต์ของเราได้

ดูก่อนอัคคิเวณนะ เราแต่คงธรรมแก่บริษัทเป็น

อันมาก แต่ไม่มีผู้ใดดูหมิ่นเราว่า “พระสมณโคตม
 แแต่ดงธรรมปวารณาเรา” เธอไม่ควรเห็นว่าเราแแต่ดง
 ธรรมแก่เธอมากไป เพราะเราแแต่ดงธรรมแก่เวไนย
 สัตว์ทั้งหลายด้วยอาการอันชอบแท้ เพื่อจะให้เวไนย
 สัตว์ทั้งหลายวิริยะแรงเท่านั้น และเราทำให้จิตต์ของ
 เราตงอยู่ด้วยดีให้มีความสงบ ให้ตงมั่นเกิดชนกก่อน
 จบการแแต่ดงธรรมเพียงคาถาหนึ่ง ๆ เสียอีก

ต. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ตามที่พระองค์ครีดี
 มาณ เป็นอันเชื่อได้ว่า เป็นจริงตามที่พระองค์ครีดีทุก
 ประการ และเชื่อว่าพระองค์เป็นอรหันต์สัมมาสัมพุทธ
 เจ้า แต่พระองค์เคยทรงบรรทมกตางวันบ้างไหม ?

พ. เคย คือครั้งหนึ่ง ในเดือนท้ายฤดูร้อน เรา
 กตบจากบิณฑบาตแล้ว พับผ้าสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้น แล้ว
 นอนตะแคงข้างขวาโดยมีศีลสัมปชัญญะ

ต. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สมณะพราหมณ์บาง
 พวก กต่าว่าผู้นอนกตางวัน เป็นผู้คกอยู่ในโมหะ

พ. ดูก่อนอัคริเวศนะ ที่จะกล่าวว่ามีโมหะหรือ
ไม่มีโมหะด้วยการนอนกวางวันเท่านั้นหาไม่ได้ เราจะ
แสดงให้ฟัง

ธ. พระพุทธเจ้าข้า โปรดแสดงเกิดว่าอย่างไร
เรียกว่ามีโมหะ และไม่มีโมหะ

พ. ดูก่อนอัคริเวศนะ ผู้ที่ยังมีอาสวะกิเลสอันเป็น
เครื่องเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดอีก เป็นเหตุให้เกิด
ทุกข์ เป็นเหตุให้เกิดแก่ตายต่อไป เรียกว่ายังมีโมหะ
ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะกิเลส เรียกว่าผู้ไม่มีโมหะ ส่วน
เราตถาคตละอาสวะกิเลสได้แล้ว ตัดอาสวะกิเลสไม่
ให้เกิดอีกต่อไป เหมือนกับตัดหน่อตาล หรือเหมือน
กับตัดยอดต้นมะพร้าว

ธ. เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ครรตอย่างนั้นแล้ว
ตั้งจักษุณิกรณณิกทุกขว่าเป็นการนำอัสจรรย เพราะเมื่อ
พระองค์ถูกว่ากระทบกระทั่งได้ดังอย่างที่ว่าพระองค์
พูดประสดให้ในครั้งแรก ว่าพระองค์เห็นจะได้อบรม

กายวาจาใจแล้วซิ เห็นจะไม่มีความทุกข์ครอบงำ
 ได้ซิคงน พระองค์ก็ยังมีพรหมมรรณมอองได้ มีพระ
 พักตร์เบิกบานอยู่ ต่อให้เห็นว่าเป็นพระอรหันต์มีมา-
 ด้มีพุทธเจ้าแท้

พ. ทำไมเชื่อจึงว่าอย่างนั้น ?

ด. เพราะข้าพเจ้าเคยสังเกตเห็น คือข้าพเจ้าเคย
 ได้โต้ตอบกับท่านปุรณกัถ์ดป พอเขาอนุญาตข้าพเจ้า
 ว่าเด็ดดีเหยียบย่ำ ก็โกรธที่เคียว ถึงท่านมีคติ-
 โคธาด อริตเกิดกัมพต ปกุกัจจายนะ ตัญชย-
 เวตฐฐุมุตร นิคณณนาฏุมุตรก็เหมือนกัน คือถูก
 ข้าพเจ้าว่ากระทบกระเทียบก็โกรธทันที แต่พระองค์
 ผู้ทรงพระนามว่า พระโคตม อรหันต์มีมาด้มีพุทธ
 เจ้าไม่เป็นเช่นนั้น แต่บางคนข้าพเจ้ามกัจจระอยู่มาก
 ขอทูลถามก่อน เมื่อด้มเค็จพระชินวรคำด้ดาจารย์
 ประทานอนุญาตแล้ว ตัจจกนิครนถักมีความชื่นชม
 ยินดีในการที่ได้ด้นทนาใ้ถามมาด้วณนยั้งนัก ได้

ทวิป ตัจฉกนิครนถ์ได้จุติลงมาจากเทวโลก ไปเกิด
 ในตระกูลอำมาตย์ตระกูลหนึ่ง ซึ่งมีเคหะสถานอยู่
 ใกล้กับทกขณาครวิหาร เมื่อเจริญวัยสมควรแก่
 ที่ได้บรรพชาในพระพุทธศาสนา ศึกษาเล่าเรียนจบ
 พระไตรปิฎก ได้เป็นมหาสังฆปริณายก มีศิษยานุศิษย์
 เป็นอันมาก ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง ได้ไปหาพระอุปัชฌาย์
 พระอุปัชฌาย์มิได้พูดคุยแม่แต่คำเดียว จึงเฉียดใจ
 ได้ถามถึงสาเหตุ เมื่อพระอุปัชฌาย์ตอบว่าเธอยังเป็น
 ผู้ประมาทอยู่ ยังไม่ตัดความกังวล คึงใจเจริญสัมณะ
 ธรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่ตน เราจึงไม่พูดคุย
 ครั้นพระอุปัชฌาย์ตอบอย่างนี้แล้ว ก็กลับไปเจริญ
 วิบัติตถาจนได้สำเร็จพระอรหัตตผล แล้วยังอยู่ในเจตีย-
 บรรพตวิหาร

ในสมัยนั้น เป็นรัชกาลของพระเจ้าคัสสัสมหาราช
 พระบาทท้าวเธอ ได้เสด็จไปรักษาอุโบสถอยู่ในเจตีย-
 บรรพตในถ้ำแห่งหนึ่ง ท้าวเธอได้ให้สัญญาแก่ภิกษุ

ที่เป็นศิษย์ของพระเถรเจ้าว่า ถ้าพระเถรเจ้าแก้ปัญหา
หรือแสดงธรรมในเวทนาใด จงบอกให้ท้าวเธอทรง
ทราบ ครั้นอยู่มาในวันอุโบสถวันหนึ่ง พระเถรเจ้า
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ได้ขึ้นไปไหว้พระ
เจดีย์ทวารวดีครั้ง แลวงนงพักอยู่ไตรมไมแห่งหนึ่ง
ทรงนมนมพระเถรเจ้าองค์หนึ่ง ได้ถามปัญหาในกาลตาม-
สูตร พระเถรเจ้าตอบว่า ฉนวนเป็นฉนวนพวงธรรม เรา
ควรจะฟังธรรมกัน พอจัดตั้งอาสนะที่โคนต้นไม้แถว
พระเถรเจ้าก็เริ่มจะแสดงธรรม ส่วนภิกษุที่เป็นศิษย์
ก็ไปทูลให้พระเจ้ากัณโถกมหาราชาทรงทราบ พระเจ้า
กัณโถกมหาราชาได้เสด็จไปยืนฟังธรรมอยู่ตลอดราตรีกวด
โดยมิได้มีผู้ใดผู้หนึ่งทราบว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พอ
พระเถรเจ้าแสดงธรรมจบแล้ว จึงทราบว่าเป็นพระ
เจ้าแผ่นดิน จึงได้เชิญให้เสด็จเข้าไปประทับนั่งใน
ท่ามกดาบบริษัถ์

ก็แต่ในพระสูตรที่พระเถรเจ้าแสดงนั้น มีใจความ

กล่าวถึงพุทธคุณ เพราะฉะนั้น พระราชาจึงครีดีถาม
ว่าพระพุทธรูปหมดเพียงที่แต่ตั้งมานหรือ พระเถร-
เจ้าตอบว่ายังมีอยู่อีกมาก ที่แต่ตั้งมานน้อยนัก แต่
ท้าวเธอขอให้ทรงชักอุปมามาเปรียบเทียบ พระเถร-
เจ้าจึงยกอุปมามาแต่ตั้งถวาย ว่าพระพุทธรูปเท่าที่
แต่ตั้งมานประมาณน้อยนัก ที่ไม่แต่ตั้งยังมีอยู่อีก
มาก คือ :-

เปรียบเหมือน รวงข้าวดำดีรวงหนึ่ง ในนาอัน
กว้างถึงพันวา กับรวงขาวที่ยงเห็ดอยู่ ๑

เหมือนกับ หยาดน้ำค้างที่ปลายเข็ม กับน้ำในมหา
คงคา ๑

เหมือนกับ อากาศที่หนักแน่นดมบินไป กับอากาศ
ที่หนักแน่นดมมิได้ถูกต้อง ๑

เมื่อพระเถระแต่ตั้งอุปมา ๓ ข้อจบลงแล้ว พระเจ้า
ติสต์มหาราชทรงประดำทเด้อมได้ ได้มอบถวายรัช
สมบัติในตามพบัตินทวูป อันกว้างยาวได้ร้อยโยชน์

แก่พระเถระเจ้า แต่พระเถระเจ้าได้ถวายคัมภีร์ให้แก่
ท้าวเชอทรงครอบครองต่อไป เพราะไม่ใช่วิสัยสมณะ
ที่จะรับราชสมบัติ

เป็นอันว่าปัจจุณิกนิครนถ์ ผู้ถือตนว่าเป็นนักปราชญ์
อวดฉลาดในที่ทั้งปวง มีสติปัญญาดวงเดี่ยวซึ่งคณา-
จารย์ต่าง ๆ ในสมัยนั้น ยกแต่พระอรหันต์สัมมา
สัมพุทธเจ้ากับเหล่าพระอริยสาวกเท่านั้น ครั้นเขาได้
เข้าเฝ้าทูลถามอรรถปริศนา ซึ่งมีมาในพระสุตฺตที่ ๒
คึ่งที่แต่คงมาแต่แล้ว เขาได้มีใจผ่องแผ้วเบิกบานต่อ
สัมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ แต่ไม่ถึงกับได้สมาทาน
ศีลแต่ถึงสรณาคมน์ ตามนิยมของอุบาสกทั้งหลาย
แต่ถึงอย่างนั้นเขาก็ยังได้บรรพตจนถึงเป็นพระอริยมุคคต
อันประเสริฐในพระพุทธศาสนา เป็นทนต์บถอดักการ
บุชาของประชาชนทั้งหลายตลอดถึงพระมหากษัตริยา-
ธิราชเจ้า ดังดำเนินาเทศนาที่ได้แต่คงมาแต่แล้ว เป็น
อันว่าจบเห่อกความในมหาปัจจุณกสุตฺตเพียงเท่านั้น ๗

ดำารรถของอาตมภาพทั้ง ๒ แต่อย่างไรก็ดีคงสู้ท่าน
 ทั้ง ๒ ที่ได้ปฎิภาณวิดิชชนามาก่อนแล้วนั้นไม่ได้ เพราะ
 เหตุว่าท่านที่ได้รับสัมมตเป็นสังจกนิครนถก็อำพนไป
 ด้วยความรู้อันเชี่ยวชาญและแตกฉานในธรรมเทศนา
 เข้าใจทำหน้ที่ใดทุกประการ ส่วนท่านที่ได้รับสัมมต
 สัมมัญญาให้ว่าที่ถ่ายแทนดวงโสมรู้อองศ์สัมเด็จพระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ ก็เป็นผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในทาง
 ธรรมอีกมานาน ส่วนอาตมภาพทั้ง ๒ ที่จะปฎิภา
 วิดิชชนาในอรรถธรรมปริศนาสืบต่อไป เพื่อประคอง
 สันตติยธรรมของท่านทั้งหลายนี้ ส่วนแต่เป็นผู้ยังไม่
 แยกฉานในการแสดงธรรม แต่อย่างไรก็ดีเชื่อว่าท่าน
 ทั้งหลายคงให้อภัย และคงตั้งใจดีด้วยหวังโดยเคารพ
 เชื่อว่าบางที่จะได้ประสพพบปะความรู้เป็นพิเศษ ซึ่ง
 เป็นเหตุให้ท่านทั้งหลายทั้งใจว่า ต้ององคนก็ไม่ทรม
 เท่าไรนัก ยังสามารถยกย้ายขยายเทศนาให้เป็นที่
 เกิดปรีดาปราโมทย์ได้ ทั้งเป็นที่ไพเราะเสนาะโสต

แก่ผู้ดัดบับ อาจสามารถจับเอาใจความที่ตักซังกวาง
 ขวางมาแสดงให้แจ่มแจ้งได้ ทั้งบางแห่งก็มีกตมัต
 เพ็ชรพรายแย้มขยายให้ผู้ฟังน้อมยอมได้ บางแห่ง
 ก็ทำให้ผู้ฟังหนานวดตใจ เกิดเป็นธรรมดังเวชรูเห็น
 พิเศษในธรรมได้ เท่าที่เข้ามาไม่ใช่แกดงอวดเพื่อ
 หวังประกวดในทางเทศนา แต่รู้ดีว่าออกจะเข้าไป
 ตูภาษิตว่า "กตองตงเองเป็นกตองอปรียัญไร" ส่วน
 อาตมภาพนี้ไซ้ หากท่านทั้งหลายจะลงความเห็น
 "เป็นกตองอปรียัญไรหรือเป็นกตองชยเกวอนมค"

ก็แต่จะว่าเกิด ถึงอย่างไรก็ดอาตมะก็จะตั้งใจ
 ปุจฉาไต่ถามจนสุดบัญญัติ มีความรู้อยู่ในหีบ
 คือหทัยเท่าไรก็จะไซ้ออกมาเท่านั้น ขอท่านทั้งหลาย
 จงตั้งใจมนสิการกำหนดจดจำไว้ให้ดี เพราะจะได้
 เดอกถรรกตนเอาแต่อรรถรสในพระสูตรทั้ง ๒ นนมา
 ชักใช้ได้เคียงแก่ไขกันต่อไป

โดยเหตุนี้ขอท่านที่ได้รับสัมมาทิเป็นปรวาทยาจารย์
จงโปรดให้โอกาสอนุญาตแก่ข้าพเจ้าที่จะได้ยกข้อเคา
ดำเนาะความแห่งธรรมปริศนาขึ้นไค่ตามใภ่กาดบคนี้เถิด
ท่านปรวาทยาจารย์ ฯ

หน้าทีพระปรวาทีสดดำเนิน

อิทนนตรี ปรวาทาจริโย โสมนสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อโหสิ ฯ

บคนี้ อาตมภาพ ผู้ได้รับสัมมาทิให้เป็นพระปรวา-
ทีสด คือไม่ใช่พระปรวาทที่แห่ง ตามแบบอย่างแห่ง
พระธรรมกถิกายารยทงหลาย ซึ่งเคยมีมาแต่ไว้ใน
โบราณกาด คือตามที่มีโดยมากสำหรับเทศน์สังกวาที
ปรวาทที่อย่างเก่าก่อน ซึ่งสืบมาจนกระทั่งสมัยน ย่อม
มีการแก้การถาม โดยนามเป็นสังกวาทยาจารย์แต่
ปรวาทยาจารย์ทเดียว แต่สำหรับเทศน์จนนหาได้เป็น
เช่นนนี้ คือคอบคณได้สัมมาทิให้ ๒ องค์แรกเป็น

เจ้าของเรื่องก่อน พอจบเรื่องแล้วจึงให้มัสถุวาท
 และปรวาทพนเรื่องชน เป็นอนุโยคย่อนถามเมื่อภาย
 หัดง ดังประหนึ่งว่าท่านทง ๒ องค์ เป็นผู้เด่นอญคติ
 เรื่องก่อนแล้ว อาคมภาพทง ๒ น เท่ากับเป็นผู้ด้นบ
 ด้นนเพื่อใหเรื่องทท่านทง ๒ ปุจฉาวิดีชชนากันมานน
 ถึงซึ่งเวปุดยภาพแจ่มแจ้งกวางขวาง คยภยโยยงชน
 แต่จะด่มดงอาคมประกาศไวนหรือประการใดก็จะไครู
 เห็นกันไวนน ถ้าไม่ด่มก็ขอให้ท่านทงหลายดงโทษ
 เกิดว่า สดององค์ทายนเป็นผู้โนดเซดาไม่รู้เท่าถึงการ
 แดดงธรรม ดิ่งที่ควรนำมาปุจฉาวิดีชชนาก้หาไค
 นำมาไม่ โฟดไปเก็บเอาดิ่งที่ไม่เป็นดาระประโยชน
 ชนแดดง แต่้วท่านทงหลายยอมเขาใจคืออยู่แด้วว่า
 ผู้ถามเหมอนกบผู้ถอทายเรือ ส่วนผู้แกเหมอนกบผู้
 แจวหัว เรือจะเดินดหรือดดเดยวอย่างไวก้แด้วแต่
 ผู้ถอทายจะคดวาท ในเวदानอาคมเป็นผู้แจวหัว
 ดิ่งเรือจะรี ๆ ขวาง ๆ ก็ขอให้ท่านทงหลายขวางดวย

ไม่นอนและก็นอน ก้าวคือนินทาไปทางท่านองค์
 ถอทายนนเกิด เพราะจะมีการเทศน์หรือชวเกิดชน
 ก็ต้องอาศัยท่านตั้งกวาทยากรยฝ่ายเดียว โดยเหตุนี้
 ขอให้ท่านตั้งกวาทยากรย จงเริ่มปุจฉาไต่ถามตาม
 อธิษาศัยเถิด พระคุณเจ้าข้า

ธ. ข้าแต่ท่านปรวาททยากรย เท่าที่ท่านมีสุนทร
 คาถาบรรหารมาน ดูท่วงที่เป็นโยนกดองเดี่ยวแล้ว
 แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องรับ เมื่อพลาดทำเดี่ยวที่หาก
 ว่ากดองพดัดตกแตก ก็ขอให้ท่านปรวาททยากรย
 ช่วยแบกไปส่งมานที่วัดของท่านให้ดี เพราะสำหรับ
 เทศน์วันเราทั้ง ๒ เป็นนาหาง ส่วนนาหัวท่านทั้ง ๒
 องค์โน้นเต็มเดี่ยวหมดแล้ว ท่านทั้ง ๒ องค์โน้นเป็น
 หัวกะทิ เราเป็นหางกะทิ แต่หางกะทิก็ดเต็มเหมือนกัน
 เพราะใช้ต่างถวยต่างชามก็ได้ หรือจะเททั้งให้เป็น
 อาหารของสัตว์ใดคุณก็ได้ อีกอย่างหนึ่ง เราทั้ง ๒
 อาจจะเป็นแกงกันหม้อที่รวมสรรพรสต่าง ๆ มีทั้ง

เผ็ดเค็มเปรี้ยวหวานก็อาจเป็นได้ โดยเหตุนี้ไซ้เรา
 ทั้ง ๒ ต้องประคองให้คงดี เผื่อที่หน้าทหลังอาจจะมี
 ผู้หนักถึงแก่งก้นหม้อก็ได้ สำหรับผมเองเมื่อได้โอกาส
 สำหรับได้ถามเช่นนรุตม์กับคยัคคณิก จักได้ซักถามใน
 บดินแหงะ

ข้าแต่ท่านปรวาทายจารย์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ท่านทั้ง ๒ ได้พิจารณาวัดวิษณุมาศมาแต่ก่อน เริ่มค้นว่า
 อนุจุจํ ทุกข์ อนตฺตา ซึ่งเป็นยาหม้อใหญ่ของศาสนิก-
 ชนทั้งหลาย แต่เห็นว่าเป็นข้อปฏิบัติอันสำคัญยิ่งใน
 พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นสำหรับที่จะยกขนพิจารณา
 วิษณุมาศในเวทาวณน ก็คือไตรลักษณ์ ๓ ประการนี้
 ข้าแต่ท่านปรวาทิ คำว่า อนุจุจํ ทุกข์ อนตฺตา ที่แปล
 ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวคนนั้น อย่างไหนมีคำ
 ขยายเท่าไร คือคำว่า อนุจุจํ ขยายออกไปเท่าไร
 ทุกข์ อนตฺตา อย่างไหน เมื่อจำแนกแจกออกไปเป็น
 ๓ ประเภท ขอพระคุณจงเมตตาช่วยจำแนกแจกมาด้วย

เพื่อเป็นแบบอย่างทางปฏิบัติ ห้างพุทธบริษัททั้งหลาย
ในกาตบคนเถิด พระคุณเจ้าข้า ?

ป. อนิจจัง แจกออกไปเป็น ๘ รวมเป็น ๓๐ ทัง
คำเต็ม ทุกข์ แจกออกไปเป็น ๒๕ รวมเป็น ๕๕ ทัง
คำสั้น ส่วน อนาคตา แจกออกไปเป็น ๕ รวมเป็น ๕
ทัง อนาคตาเอง พูดโดยย่อว่า อนิจจัง ๓๐ ทุกข์ ๒๕
อนาคตา ๕ เมื่อว่าตามประเภทที่ท่านได้นิทเทศไว้ใน
คัมภีร์วิสุทธิมรรคบัญญัติเทศม่ออย่างนั้นแต่ พระคุณ
เจ้าข้า หากว่าท่านมีความสงสัยจิตใจในข้อใด ก็จง
ไต่ถามมา

ด. ข้าแต่ท่านปรวาทยาจารย์ สำหรับเรื่องความ
สงสัยจิตใจก็มีอยู่ร่ำไปนั้นแหละ เพราะปุถุชนเราเป็น
“กถิ กถิ บุคคล” คือเป็นผู้ที่ชอบกล่าวว่าน้อย่างไร ๆ
เต็มอไป โดยเหตุว่าไม่สงสัยอย่างหนึ่ง ก็ต้องสงสัย
อย่างหนึ่ง โดยที่สุดเช่นเราจะเทศน์กนหน เราก็ต้อง
นึกสงสัยว่า จะเป็นทีพอใจผู้ฟังหรือไม่ ฝ่ายผู้ฟังเดว

ก็ยอมนี้กันว่า พระท่านเทศน์^{๗๕}จะเป็นอย่างไรหนอ
 เพราะฉะนั้นจะขอได้ถามตามสงสัยต่อไป คือคำว่า
 อนิจจัง ๑๐ นั้น ได้แก่อะไรบ้าง ?

อนิจจัง ๑๐ ได้แก่ประเภทอนิจจลักษณะ ๑๐

บ. อนิจจัง ๑๐ นั้น ได้แก่คำว่า อนิจจัง ปโลกิ
 จัง ปภงกุ อทุฐวิ วิปริณามธมมํ อसारกํ วิภวิ สงขตํ
 มรณธมมํ

ด. คำว่า อนิจจัง เคยได้ยินมีแต่อย่างเดียว ทำไม
 จึงว่ามี ๑๐ เด่า ?

ป. ที่ว่ามี ๑๐ นั้น เพราะขยาย อนิจจัง ออกไป
 เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้น ถึงในภาษาไทยของเราก็มี
 เช่นคำว่า “ ด่วย ” เพียงคำเดียวเท่านั้น ก็อาจขยาย
 ออกไปได้เป็นหลายคำ เช่นคำว่า ดะด่วย งาม งดงาม
 เรียม ดะออ แซง เก เป็นคน คำเหล่านี้เป็นคำที่ใช้
 แทนคำว่า “ ด่วย ” ทั้งหมด เรียกตามบาลีว่าเป็น

ไวพจน์ โดยเหตุนี้ คำว่า อนิจจัง ๓๐ นั้น ก็ได้แก่คำ
ที่เป็นไวพจน์ของอนิจจัง คือใช้แทนอนิจจังได้ โดยมี
ความหมายเหมือนกัน แต่ศัพท์แต่ละคำแตกต่างกัน

๓. ถ้าอย่างนั้นของจริงแปลดูซิ ว่าคำไหนแปลว่า
อย่างไร ?

ป. แปลอย่างนั้น คือ :-

อนิจจัง	แปลว่าไม่เที่ยง
ปโลกัม	แปลว่าแตกสลาย
จรัม	แปลว่าหวั่นไหว
ปภงกุ	แปลว่าผุพัง
อทุฐฐัม	แปลว่าไม่ยั่งยืน
วิปริณามธมมัม	แปลว่ามีความแปร ปรวนเป็นธรรมดา
อसारกัม	แปลว่าไม่มีแก่น
วิภวัม	แปลว่าฉิบหาย
สงคคัม	แปลว่าถูกปรุ้งแต่ง

ว่าอย่างไร ?

ป. คือห้วงไหวด้วย ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ๑ ห้วงไหวด้วยโลกธรรม ๘ มีตมและเตียมตมเป็นต้น ๑ โดยอธิบายว่า สรรพสัตว์ทั้งหลาย ย่อมห้วงไหวยู่ด้วย ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และ ตม ยศ สุข สรรเสริญ เตียมตม เตียมยศ ทุกข์ นินทา ทงหน เว้นแต่พระอริยเจ้าจึงจะไม่ห้วงไหวดอโลกธรรม ฝ่ายความ แก่ เจ็บ ตาย นั้น ร่างกายของพระอริยเจ้าก็ห้วงไหวเหมือนกัน แปรกแต่ใจของท่านไม่ห้วงไหวตามเท่านั้น

ฉ. คำว่า ปภงคุ ที่แปลว่า ผู้พึงเต่า คืออย่างไร และอธิบายว่าอย่างไร ?

ป. คือ เพราะมีปกติผู้พึง ด้วยความพยายาม และด้วยสภาพของเขเอง อธิบายว่า สัตว์และสังขารทั้งหลาย ย่อมผู้พึงไปด้วยความพยายาม หรือยอมผู้พึงไปตามสภาพของสัตว์และสังขารเอง

๓. คำว่า อทฺฐวฺ ที่แปลว่า ไม่ยั่งยืน นั้น คือ
อย่างไร และอธิบายว่าอย่างไร ?

ป. คือ ต้องตกไปในที่ทิ้งปวง และไม่มี ความ
มั่นคง อธิบายว่า ด้คว์และด้งฆารทงหตาย ย่อมตก
ไปในที่ต่าง ๆ และไม่มี ความมั่นคงแต่ด้กอย่างด้ย

๓. คำว่า วิปริณามชมฺมํ ที่แปลว่า มีความแปร
ปรวนเป็นธรรมดา นั้น คืออย่างไร และอธิบายว่า
อย่างไร ?

ป. คือ แปรปรวนไปด้วยความแก่และความตาย
อธิบายว่า ด้คว์และด้งฆารทงหตาย ย่อมแปรไปคือ
เปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ ด้วยเหตุ ๒ อย่าง อันได้แก่
ความแก่และความตาย เช่นคนเราที่แปรจากเด็ก
เป็นผู้ใหญ่ แปรจากผู้ใหญ่เป็น คนแก่เฒ่า แปรจาก
คนแก่เฒ่าก็เข้าโถง ที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่อันใด คือ
เป็นอำนาจของความแก่และความตายนั่นเอง อันได้
แก่ความแก่และความตายนี้ เมื่อว่าอย่างละเอียดแล้ว

ติดกันไปแต่กำเนิด คือแก่ตายไปทุกดมหายใจ เรียกว่าแก่บิ๊ตตายบิ๊ต เพราะแก่ตายอย่างนี้ ย่อมไม่เปิดเผยให้ปรากฏแก่ตาโลก เปรียบเหมือนกับไฟที่ไหม้ได้ตะเกียง เมื่อว่าอย่างละเอียดแล้ว ไฟนั้นดับและติดเรื่อยไปทุกขณะที่ได้และน้ำมันหมดไปที่ตะเกียงๆ แต่ไม่มีใครสังเกตเห็นด้วยเป็นของละเอียดนัก จะเห็นได้คือเมื่อไฟดับแล้วไม่ติดอีกทีเดียว

ต. คำว่า อตารก ที่แปลว่า ไม่มีแก่นนั้น คืออย่างไร และอธิบายว่าอย่างไร ?

ป. คือ เป็นของไม่แข็ง โดยอธิบายว่า ดั่งขารทั้งหลาย มีอุปมาเหมือนสะเก็ดไม้ เพราะเป็นของไม่แข็งแรงอาจหักได้ง่าย

ต. ถ้าอย่างนั้น เหล็กต่างๆ ซึ่งจัดเป็นสังขารชนิดหนึ่ง ก็เป็นของหักได้ง่ายซิ ถ้าเห็นว่าหักได้ง่ายจะไปหาทางดำหริบรองค้เหล็กมาหักให้ดูสักหน่อยเถิด จะได้หรือมิได้ ?

ความฉิบหายความเสื่อมตนเอง ที่เรียกว่า ปฐุมวัย
 มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย นั้น แปลว่า ความเสื่อมใน
 คอนัน คอนกตาง คอนปตาย นั่นเอง อธิบายว่า
 เสื่อมจากเด็กมาเป็นผู้ใหญ่ เสื่อมจากผู้ใหญ่มาเป็น
 คนแก่ แล้วก็ต้องตายเป็นที่สุด

ต. คำว่า สังคต ที่แปลว่า ถูกปรุแ่ง นั้น คือ
 อย่างไร และอธิบายว่าอย่างไร ?

ป. คือ มีสิ่งทำให้เกิดชนเป็นชน อันได้แก่เหตุ
 บัจจยทั้งหลาย อธิบายว่า สัตว์และสังขารทั้งหลาย
 ที่จะเกิดชนมีชน หรือเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ต่าง ๆ กัน
 ด่วนแต่เหตุบัจจย ปรุชน แ่งชน เป็นชน ต่าง ๆ กัน
 ทงน

ต. คำว่า มรณธมฺม ที่แปลว่า มีความตายเป็น
 ธรรมคานน คืออย่างไร และอธิบายว่าอย่างไร ?

ป. คือ มีความดับความตายเป็นปกติ อธิบายว่า
 สัตว์และสังขารทั้งหลาย ที่เกิดชนแล้วต้องดับต้อง

แตกแน่นอน ไม่มีอะไรจะทนอยู่ได้ สำหรับของที่
ไม่มีวิญญาณ เช่น นาฬิกาเป็นตัวอย่าง เมื่อหมด
ถ่านแล้ว เข็มก็หยุดเดิน หรือยังไม่หมดถ่านแต่มีการ
ขัดของขงเข็มก็เดินไม่ได้ เราเรียกว่า นาฬิกาหยุด
หรือนาฬิกาตาย เช่นนี้เป็นตัวอย่าง

ด. อាកารทั้ง ๓๐ ที่ได้ปัจจุบันวิเศษชนากันมาน พุค
ตามภาษาไทยเราว่าอย่างไรบ้าง ?

ป. ว่าไม่เที่ยง แตกหัก หวั่นไหว ผุพัง ไม่
ยั่งยืน แปรปรวน ไม่มีแก่น มีแต่ความฉิบหาย ถูก
ตกแต่ง มีความตายเป็นธรรมดา

ด. อาการทั้ง ๓๐ น เมื่อรวมกันเข้าเป็น ๓ เรียก
ว่าอะไร เพราะเหตุไรจึงเรียกอย่างนั้น

ป. เรียกว่าอนิจจังลักษณะ เพราะเหตุว่าอาการ
ทั้ง ๓๐ นน ถ้วนแต่เป็นเครื่องหมายให้เห็นว่าสัตว์และ
สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยงทั้งนั้น คือคำว่าแตก
หักก็หมายความว่าไม่เที่ยงนั่นเอง คำว่าหวั่นไหวใจ

ความ^{๘๕}ก็^{๘๖}ไม่^{๘๗}เที่ยง^{๘๘}นั้น^{๘๙}เอง คำ^{๙๐}ว่า^{๙๑}ผู้^{๙๒}ฟัง^{๙๓} ไม่^{๙๔}ยัง^{๙๕}ย็น^{๙๖} แปร
 ปรวน^{๙๗} ไม่มี^{๙๘}แก่น^{๙๙} ฉิบ^{๑๐๐}หาย^{๑๐๑} ถูก^{๑๐๒}ตก^{๑๐๓}แค้น^{๑๐๔} ตาย^{๑๐๕} เหล่า^{๑๐๖}นี้
 แต่^{๑๐๗}ตะ^{๑๐๘}คำ^{๑๐๙} ๆ ก็^{๑๑๐}ถวน^{๑๑๑}แต่^{๑๑๒}หมา^{๑๑๓}ยความ^{๑๑๔}อย่าง^{๑๑๕}เดีย^{๑๑๖}ว^{๑๑๗}กัน^{๑๑๘} คือ^{๑๑๙}ไม่^{๑๒๐}
 เที่ยง^{๑๒๑}นั้น^{๑๒๒}เอง โดย^{๑๒๓}เหตุ^{๑๒๔}นี้ ขอ^{๑๒๕}ให้^{๑๒๖}ผู้^{๑๒๗}ตะ^{๑๒๘}ด^{๑๒๙}บ^{๑๓๐}ฟัง^{๑๓๑}จง^{๑๓๒}จำ^{๑๓๓}คำ^{๑๓๔}
 ทง^{๑๓๕} ๑๐ น^{๑๓๖}ไว^{๑๓๗}ให้^{๑๓๘}ได้^{๑๓๙} เพ^{๑๔๐}อ^{๑๔๑}ให้^{๑๔๒}เขา^{๑๔๓}ใน^{๑๔๔}คำ^{๑๔๕}ว่า^{๑๔๖}ไม่^{๑๔๗}เที่ยง^{๑๔๘} เว^{๑๔๙}ลา
 นี้^{๑๕๐}ถึง^{๑๕๑}อนิ^{๑๕๒}จ^{๑๕๓}จัง^{๑๕๔} ให้^{๑๕๕}นัก^{๑๕๖}ต^{๑๕๗}ด^{๑๕๘}อ^{๑๕๙}ค^{๑๖๐}ไป^{๑๖๑}ทง^{๑๖๒} ๑๐ คำ^{๑๖๓}ด้วย^{๑๖๔} โดย^{๑๖๕}
 ภา^{๑๖๖}ษา^{๑๖๗}บา^{๑๖๘}ดี^{๑๖๙}หรือ^{๑๗๐}ภา^{๑๗๑}ษา^{๑๗๒}ของ^{๑๗๓}ตัว^{๑๗๔}เอง^{๑๗๕}ก็^{๑๗๖}ได้^{๑๗๗} ถ้า^{๑๗๘}ห^{๑๗๙}ร^{๑๘๐}บ^{๑๘๑}ผู้^{๑๘๒}ที่^{๑๘๓}แป^{๑๘๔}ด
 อ^{๑๘๕}อก^{๑๘๖}ก็^{๑๘๗}คว^{๑๘๘}ร^{๑๘๙}น^{๑๙๐}ึก^{๑๙๑}ตาม^{๑๙๒}ภา^{๑๙๓}ษา^{๑๙๔}บา^{๑๙๕}ดี^{๑๙๖} ส่วน^{๑๙๗}ผู้^{๑๙๘}ที่^{๑๙๙}แป^{๒๐๐}ด^{๒๐๑}ไม่^{๒๐๒}อ^{๒๐๓}อก^{๒๐๔}คว^{๒๐๕}ร^{๒๐๖}
 น^{๒๐๗}ึก^{๒๐๘}ตาม^{๒๐๙}ภา^{๒๑๐}ษา^{๒๑๑}ของ^{๒๑๒}ตัว^{๒๑๓}เอง^{๒๑๔} อย่าง^{๒๑๕}เรา^{๒๑๖}ทำ^{๒๑๗}น^{๒๑๘}ทง^{๒๑๙}ห^{๒๒๐}ต^{๒๒๑}าย^{๒๒๒}เป็น^{๒๒๓}
 คน^{๒๒๔}ไทย^{๒๒๕} ก็^{๒๒๖}คว^{๒๒๗}ร^{๒๒๘}น^{๒๒๙}ึก^{๒๓๐}ตาม^{๒๓๑}ภา^{๒๓๒}ษา^{๒๓๓}ไทย^{๒๓๔}อย่าง^{๒๓๕}ที่^{๒๓๖}แป^{๒๓๗}ด^{๒๓๘}ไว^{๒๓๙}แล้ว^{๒๔๐}
 ทง^{๒๔๑} ๑๐ คำ

ต. เม^{๒๔๒}อ^{๒๔๓}น^{๒๔๔}ึก^{๒๔๕}ตาม^{๒๔๖}คำ^{๒๔๗}ทง^{๒๔๘} ๑๐ น^{๒๔๙}แล้ว^{๒๕๐} ได้^{๒๕๑}คว^{๒๕๒}าม^{๒๕๓}ร^{๒๕๔}ู้^{๒๕๕}คว^{๒๕๖}าม
 เห็น^{๒๕๗}เข้า^{๒๕๘}ใจ^{๒๕๙}แจ^{๒๖๐}่ม^{๒๖๑}แจ^{๒๖๒}้ง^{๒๖๓} ใน^{๒๖๔}อ^{๒๖๕}ร^{๒๖๖}ร^{๒๖๗}ธา^{๒๖๘}ธิ^{๒๖๙}บาย^{๒๗๐}ของ^{๒๗๑}คำ^{๒๗๒}ทง^{๒๗๓} ๑๐ น^{๒๗๔}
 ช^{๒๗๕}ิม^{๒๗๖}ชา^{๒๗๗}บ^{๒๗๘}ดี^{๒๗๙}แล้ว^{๒๘๐} เร^{๒๘๑}ีย^{๒๘๒}ก^{๒๘๓}ตาม^{๒๘๔}ภา^{๒๘๕}ษา^{๒๘๖}บา^{๒๘๗}ดี^{๒๘๘}ว่า^{๒๘๙}อะ^{๒๙๐}ไร^{๒๙๑} ?

ป. ว่า^{๒๙๒} อนิ^{๒๙๓}จ^{๒๙๔}า^{๒๙๕}น^{๒๙๖}ุ^{๒๙๗}ป^{๒๙๘}ส^{๒๙๙}ส^{๓๐๐}นา

ต. คำ^{๓๐๑}ว่า^{๓๐๒} อนิ^{๓๐๓}จ^{๓๐๔}า^{๓๐๕}น^{๓๐๖}ุ^{๓๐๗}ป^{๓๐๘}ส^{๓๐๙}ส^{๓๑๐}นา^{๓๑๑} แป^{๓๑๒}ด^{๓๑๓}ว่า^{๓๑๔}อย่าง^{๓๑๕}ไร^{๓๑๖} เหตุ^{๓๑๗}ไร^{๓๑๘}

จึงแปลอย่างนั้น ?

ข. แปลว่าเห็นตามความไม่เที่ยง หรือเห็นตาม
ลำดับแห่งคำที่ ๑๐ ที่หมายความว่าไม่เที่ยง

วิธีพิจารณาขั้นที่ ๕ ว่าเป็นอนิจจังโดยย่อ

๓. คำที่ ๑๐ นี้ เมื่อจะพิจารณาหรือคิดดูแล้ว
จะยกอะไรขึ้นพิจารณา ?

ข. ต้องยกขั้นที่ ๕ ขึ้นพิจารณาไปที่ตัวอย่าง ๆ ว่า
รูปไม่เที่ยง เป็นของแตกหัก เป็นของหวนไหว เป็น
ของผุพัง เป็นของไม่ยั่งยืน เป็นของแปรปรวน เป็น
ของไม่มีแก่น เป็นของฉิบหาย เป็นของถูกคกแต่ง เป็น
ของมีความตายเป็นธรรมดา ด้วยกเวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ขึ้นพิจารณาตามคำที่ ๑๐ นี้ไปที่
ตัวอย่าง ๆ พร้อมทงนึกถึงคำอธิบายด้วย เมื่อนึกอย่าง
นี้ เรียกว่าพิจารณาขั้นที่ ๕ ตามหลักอนิจจัง เมื่อเห็น

ตามว่าขันธ์ ๕ เป็นอย่างค่าทง ๑๐ นแดว เรียกว่าได้
 อนิจจานุบัติตนา ๕๐ คือ เขาขันธ์ ๕ คุณค่าทง ๑๐ น
 กได้ ๕๐ พอดิ อนนเบนวชิพจารณาขันธ์ ๕ โดยย่อ
 พอกพิพุทธศาสตร์นิกชนทงหลายจะทำตามได้ง่าย และ
 คำว่าอนิจจังน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อนิจจตักษณะ

เครื่องปิดบังอนิจตักษณะ

ต. เมื่อพิจารณาขันธ์ทง ๕ ตามค่าทง ๑๐ นแดว
 อาจจะเห็นจริงว่าขันธ์ทง ๕ เป็นของไม่เที่ยงได้ใหม่
 ถ้าไม่ได้เป็นเพราะอะไรปิดบัง และเครื่องปิดบังนหม
 เท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ป. อาจได้กม ไม่ได้กม ที่อาจไดนน เพราะ
 กำจัดเครื่องปิดบังเสียได้ ที่ไม่ไดนน เพราะยังมีเครื่อง
 ปิดบังอยู่ และเครื่องปิดบังนหมอย่างเดียว คือใน
 คัมภีร์วุตถุทิมรรคท่านกต่างว่า “อนิจจตักษณั คาว
 อุทยพพยานั อมนสิการา สนุตติยา ปฏิจจนนตตา

น อุตุนชาติ” แปลว่า อธิจจตักษณะไม่ปรากฏ เพราะความดับต่อบีตบังไว้ โดยเหตุที่ไม่ได้ใจในความ^{๕๕}ตงขณและความเสื่อมไป ได้คิดว่าความดับต่อบีตเป็นเครื่องบีตบังอธิจจไว้ ความดับต่อนั้น เรียกตามवादว่า ทัตติ ความดับต่อนั้น หมายถึงความเกิดขึ้นติดต่อกันไป เช่นขณเก่าหลุดร่วงไปขณใหม่เกิดขึ้นต่อดีตงนเป็นตัวอย่าง ซึ่งทำให้แต่ไม่เห็นอธิจจที่แจกออกไปเป็น ๑๐ นน^๕

๓. กัตติคือความดับต่อบีต ที่จะจจ่อประจำใจของปุถุชนเราได้ เพราะอะไรเล่า ?

๒. เพราะไม่ได้ใจถึงความตงขณและเสื่อมไป คือความเกิดความดับแห่งขณ^{๕๕} & นนเอง

๓. คำที่เรียกว่าได้ใจถึงความเกิดและความดับนั้นได้แก่ทำอย่างไร ?

๒. ได้แก่จำไว้ในใจเต็มอวว่าขณ^{๕๕} & เกิดดับอยู่เป็นนิตย^๕ เมื่อเห็นคนและสัตว์ในเวลาใด ให้นึกว่าคน ๆ น

และสัตว์ควนเกิดคบบ่อยเป็นนิตย์ อย่าเห็นว่าเป็นคน
เป็นหรือสัตว์เป็นอย่างเดียว

๓. ข้าแต่ท่านปรมาจารย์ ที่จะนั่งตามที่ท่าน
ว่าหนักพอหนักโตง่าย แต่จะให้เห็นคนเป็นว่าคนตาย
หรือสัตว์เป็นว่าสัตว์ตายนั้นยากนัก และดูเหมือนว่า
ถ้าใครเห็นอย่างนั้น ก็อาจจะถูกเหมาว่าเป็นบ้า แต่
ถึงอย่างหนักช่างเกิด ขอแต่ให้เกิดปัญญาให้เห็นว่า
คน ๆ นั้น หรือสัตว์ควนนั้นเบนทั้งคนเบนและคนตาย
จะทำอย่างไรจึงจะเห็นได้อย่างนี้ ?

๒. วิชิตานนยากนัก แต่จงทำให้พียงง่าย ๆ คือ
ให้หนักถึง ผม ชน เต็ม ๓ อย่างนี้ ว่าเกิดและตายอยู่
เป็นนิตย์ เพราะผมและชนมีเกิดมีร่วงอยู่เต็มอ ส่วน
เต็มเตาเมื่อเกิดยาวชนก็ตองถูกตัด ส่วนอาการอย่าง
อื่นทมิในร่างกาย ก็มเกิดมดับเหมือนกบ ผม ชน เต็ม
ทั้ง ๓ น แต่เราไม่เห็นด้วยตา ต้องเห็นได้ด้วยปัญญา
ไปที่ตะถึกตะน้อย

ทุกขั ๒๕ ได้แก่ประเภททุกขลักษณะ ๒๕

ด. ข้าแต่ท่านปรวาทยาจารย์ คำว่าทุกขั ๒๕ นั้น
ได้แก่อะไร ?

ป. ได้แก่ว่าแจกทุกขัออกไปเป็น ๒๕ คำ เรียกว่า
ประเภทแห่งทุกขลักษณะ ๒๕

ด. คำว่าทุกขัคำเดียว ที่แปลว่าทุกขหรือทนได้
ยากนั้น ก็พอจะเป็นที่เข้าใจกันได้แล้ว แต่เหตุไรจึง
แจกออกไปเป็น ๒๕ คำ ?

ป. ที่แจกออกไปเป็น ๒๕ นั้น เพื่อให้เป็นที่เข้าใจ
กว้างขวางแก่ผู้ระดับฟัง และให้เป็นที่ซึมซาบของผู้
พิจารณา

ด. ถ้าอย่างนั้น ทุกขั หรือ ทุกขลักษณะที่แจก
ออกไปเป็น ๒๕ นั้น คืออะไรบ้าง ?

ป. คือ “ทุกขั โรคะ ฌณะ สลลั อหัง อาพาธ
อิตติ อุปทุทวิ ภยั อุปสคคั อตานิ อเลถั อสรณั
อาทันวิ อหมุถั วรคั สาสวิ มารามิสั ชาคิธมมึ ชรา-

ธมฺมํ พยาธิธมฺมํ โสภณธมฺมํ ปริเทวธมฺมํ อูปายาส-
 ธมฺมํ สงฺกิลเลสธมฺมํ” รวมเป็น ๒๕ ข้อท่านตั้งคำถามที่
 จงจำไว้ให้ดี เพื่อเป็นแบบในการพิจารณาเบญจขันธ์
 ซึ่งจักทำลายโมหันธ์การได้

ด. ออกจะจำได้ยากเพราะมีมากคำนัก แต่อย่าง
 ไรก็ดี ข้างมากเป็นคิกว่าน้อยเต็มอ แต่บางอย่างก็
 น้อยคิกว่ามาก เช่นคำว่าของจริงอย่างเยี่ยมยอดก็มี
 เพียง ๔ เท่านั้น เมื่อย่อ ๔ ดังก็คงเป็น ๒ ผลของความ
 จริงอย่างสูงเดาก็มี ๘ ประการ แต่อย่างเยี่ยม
 ที่สุดก็มี ๑ คืออินพพานเท่านั้น เพราะฉะนั้น ทุกข-
 ลักษณะ ๒๕ นเมื่อย่อลงก็คงเป็น ๑ คือทุกขังเท่านั้น
 ที่ว่าไว้พิสดารสำหรับผู้ยังไม่แตกฉานในทางธรรม ที่
 จะได้นำไปเป็นบทเรียน เพื่อฝึกหัดให้ไตร่ตรองรู้ความ
 เข้าใจ เพราะสำหรับแบบฝึกหัด ย่อมมีมากทุกอย่าง
 ไป สำหรับผู้ที่แตกฉานในทางธรรมนแล้ว หรือผู้ที่
 มีปัญญาเชี่ยวชาญ ใช้เพียงคำว่าทุกขังเท่านั้นก็พอ

แต่ไหน ๆ ท่านก็ยกขึ้นกล่าวโดยพิสดารแล้ว เพราะ
 ฉะนั้น ขออาราธนาแปลและอธิบายทุกขลักษณะ ๒๕
 ประการนั้นต่อไปเถิด พระคุณเจ้าข้า

ป. ตามที่ท่านขอให้แปลและอธิบายทุกขลักษณะ
 ๒๕ ประเภทนั้น ข้าพเจ้ายินดีรับ เพื่อเป็นประโยชน์
 แก่ผู้ระดับพวงทองหลาย คือ :-

คำว่า ทุกข์ แปลว่าทนได้ยาก อธิบายว่าชนธ ๕
 นนถูกความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปบีบบังคับอยู่ ๑ เป็น
 ที่คงแห่งสิ่งที่ทนได้ยาก ๑

คำว่า โรค แปลว่าโรค หรือเครื่องเดียดแทง
 อธิบายว่าชนธ ๕ นนต้องเย็บขุดแสบแทงอยู่เต็มอ ๑ เป็น
 เบื้องต้นแห่งโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง ๑

คำว่า คุณหฺ ทำ แปลว่าฝืน อธิบายว่าชนธ ๕ นน
 ต้องถูกหิวอดอยากความทุกข์แถมอยู่เป็นนิตย์ ๑ มีของ
 โสโครกไหลเข้าไหลออกอยู่เป็นนิตย์ ๑ แฉกด้วย
 ความเกิดและความแก่ ๑ เป็นของพองชนแล้วแตก

คำว่า อัสรัน แปลว่าไม่มั่งคั่ง อธิบายว่าชนธ ๕
 ๕ ไม่มั่งคั่งที่ช่วยกำจัดทุกข์ภัยได้ ๓

คำว่า อาทนีว แปลว่าโทษ อธิบายว่าชนธ ๕ นั้น
 ๕ เป็นของดำบากเต็มอ ๓ เป็นของมีโทษคือทุกข์ประจำ
 อยู่คู่จคนกำพร้าว ๓

คำว่า อชมุต แปลว่าเป็นรากเง้าแห่งความคับ
 ๕ แค้น อธิบายว่าชนธ ๕ ๕ นั้นเป็นต้นเหตุแห่งความคับ
 ๕ แค้น คือความคับกายคับใจ ๓

คำว่า วรท แปลว่าผู้ฆ่า อธิบายว่าชนธ ๕ ๕
 ๕ เป็นผู้ฆ่าความดีช เหมือนกับชาติกัททาคอเป็นมิตร

คำว่า ดาสว แปลว่ามีอาสวะคือเครื่องดอง อธิ-
 ๕ บายว่าชนธ ๕ ๕ นั้นเป็นทขงเครื่องดอง ๔ อย่าง คือ
 ๕ ชังความรัก ชังความมีความเป็น ชังความโง่ ชัง
 ๕ ความเห็นผิดไว้

คำว่า มารามิต แปลว่าเหยื่อของมาร อธิบาย
 ๕ ว่าชนธ ๕ ๕ นั้นเป็นเหยื่อคือเป็นเครื่องดองของมัจจุราช

แต่ะกิเตตมาร

คำว่า ชาติธมฺมํ แปลว่ามีความเกิดเป็นธรรมดา
อธิบายว่าฉนฺธ ๕ นน ย่อมมีความเกิดอยู่เสมอไป เว้น
แต่ตัดต้นเหตุของความเกิดได้ จึงจะไม่เกิดอีกต่อไป

คำว่า ชราธมฺมํ แปลว่ามีความแก่เป็นธรรมดา
อธิบายว่าฉนฺธ ๕ นน ย่อมมีความแก่อยู่เสมอไป

คำว่า พยาธิธมฺมํ แปลว่ามีความเจ็บเป็นธรรมดา
อธิบายว่าฉนฺธ ๕ นน ย่อมมีความเจ็บอยู่เสมอเป็นนิตย์

คำว่า โสภธมฺมํ แปลว่ามีความไค้กเป็นธรรมดา
อธิบายว่าฉนฺธ ๕ นน ย่อมมีความไค้กเศร้าเหี่ยวแห้ง
อยู่เสมอเป็นนิตย์

คำว่า ปริเทวธมฺมํ แปลว่ามีความบ่นเพ้อเป็น
ธรรมดา อธิบายว่าฉนฺธ ๕ นน ย่อมมีความพรพไร
ในเวดามีทุกขอยู่เสมอเป็นนิตย์

คำว่า อุปายาสธมฺมํ แปลว่ามีความอดอดเป็น
ธรรมดา อธิบายว่าฉนฺธ ๕ นน ย่อมอดอดด้วยทุกข

อยู่เป็นนิตย

คำว่า ธงกิเลสธมมํ แปลว่ามีความเศร้าหมอง
เป็นธรรมดา อธิบายว่าขันธ ๕ นั้น ย่อมเศร้าหมอง
อยู่ด้วยตัณหา ทิฏฐิ ทุกจริต อยู่เป็นนิตย

วิธีพิจารณาขันธ ๕ ว่าเป็นทุกข์โดยย่อ

ด. ข้าแต่ท่านปรวาทยาจารย์ ตามที่ท่านเทศนา
บรรหารมานํ กัมเหมอความพอจะเข้าใจในขันธ ๕ ว่า
เป็นทุกข์ได้แล้ว แต่ถ้าจะพิจารณาขันธ ๕ โดยย่อตาม
อาการ ๒๕ ซึ่งท่านวินิจฉัยชานามานํ จะให้พิจารณาว่า
อย่างไร ?

ป. ให้พิจารณาว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ตัณห์แต่เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นผี เป็น
ตุกคร เป็นของคับแคบ เป็นของเบียดเบียน เป็น
จัญไร เป็นอุบาทว์ เป็นภัย เป็นเครื่องขัดข้อง ไม่
มีอะไรต้านทาน ไม่มีที่ซ่อนเร้น ไม่มีที่พึ่ง มีแต่

โทษ เป็นมูตรากแห่งความคับแค้น เป็นผู้ฆ่า เป็น
 ของมีเครื่องดองประจำ เป็นเหยื่อมาร มีความเกิด
 เป็นธรรมดา มีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บ
 เป็นธรรมดา มีความไค้กเศร้าเป็นธรรมดา มีความ
 พิโรธำพันเป็นธรรมดา มีความคับแค้นอดอดเป็น
 ธรรมดา มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ดึงน และ
 ในเวทาศิขารณาอย่างนี้ ให้นั่งถึงคำอธิบายทั้ง ๒๕
 อย่างนั้นกำกับไปด้วย เพื่อช่วยให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
 ในอาการทั้ง ๒๕ อย่างดังกล่าวมานี้ และอาการทั้ง ๒๕
 อย่างนี้ เรียกว่าทุกขลักษณะ คือเป็นเครื่องหมาย
 ให้รู้ทุกขวาทันที & เป็นทุกขอย่างไร

เครื่องปิดบังทุกขลักษณะ

๓. ข้าแต่ท่านปรวาทยาจารย์ ทุกขลักษณะตาม
 ที่ท่านวิดิฐชนมานั้น จะไม่ปรากฏแจ่มแจ้งประจักษ์
 ใจแก่บุคคลทั้งหลาย เพราะอะไรเป็นเครื่องปิดบังไว้?

ป. เพราะมีเหตุ ๒ อย่าง คือไม่นึกถึงทุกข์ที่บีบ
 คั้นอยู่เสมอ ๓ การเบียดเบียนอิริยาบถ ๓ มีบาปใน
 วิสัทธิสมรรค ตอนว่าด้วยอุทัยพัพพานุบัติตตนาฏาณเป็น
 หลักฐานว่า “ทุกขลกขณิ อภินฺหสมปติปิพนสฺส
 อมนสิการา อิริยาปเถหิ ปฏิจฺจนฺนตฺตา น อุปฺภูจฺจาติ”
 แปลว่าทุกขตักษณะย่อมไม่ปรากฏ เพราะอิริยาบถทั้ง ๔
 กำบังไว้ โดยเหตุที่ไม่ได้ใจถึงการบีบคั้นเนื่อง ๆ ดังน
 ๓. การนึกไม่ถึงทุกข์ที่บีบคั้นนั้น เป็นเหตุเครื่อง
 บีบบังทุกขตักษณะได้อย่างไร ?

ป. ได้อย่างนั้นคือ เมื่อไม่นึกถึงทุกข์อยู่เสมอ ก็เป็น
 เหตุให้เข้าใจว่าเบญจขันธ์เป็นสุข ทำให้มีวิมพาอยู่ใน
 เบญจขันธ์ราไป ในเวทนาที่มีทุกข์อย่างเปิดเผยเกิดขึ้น
 เช่นความเจ็บไข้หรือความตายจะมีมาถึง ก็ทำให้คน
 รนกระต๊อบกระต๋ายหมายใจว่าเพียงมีทุกข์เกิดขึ้น หาได้
 รู้ไม่ว่าเบญจขันธ์เจ็บไข้อยู่เป็นนิตย์ ต้องคิดแก้ไขอยู่
 เสมอไป เช่นความหิวความกระหายก็เป็นความเจ็บไข้

ของเบญจขันธ์อย่าง ๓ แต่บุคคลเราแก้เสียด้วยยา
 กถาวคือข้าวหน้าโภชนาหาร เมื่อกินและดื่มน้ำ
 ตำรายาแล้ว ก็รู้สึกว่าเป็นสุข หารู้ไม่ว่าเบญจขันธ์
 เป็นทุกข์ คือเครื่องไพเราะร่างกายต้องทำการย่อยอาหาร
 อยู่เต็มที่ไม่มีความสุขเลย หรืออึดอัดมากเกินไป ก็เป็น
 ความทุกข์ของเบญจขันธ์อย่าง ๓ เมื่อบริโภคอาหาร
 แล้ว ถ้าอาหารไม่ย่อยก็ทำความอึดอัดให้เบญจขันธ์
 ตกตงว่าเบญจขันธ์มีแต่ทุกข์อย่างเดียว ไม่มีความสุข
 เจือปนเลย แต่โดยถือว่าถ้าไม่เจ็บไข้ มั่งมีทรัพย์สิน
 เงินทอง มีเครื่องนุ่งห่มประดับประดาร่างกาย มี
 อาหารสำหรับบริโภคเป็นที่สบาย มีที่อยู่อาศัยกว้าง
 ขวาง มียาสำหรับแก้โรคเพียงพอ ต้องการสิ่งไหน
 ได้ستمประสงค์ว่าเป็นสุข การถือเช่นนแต่เป็นเครื่อง
 บิดบังไม่ให้ได้เห็นทุกขลักษณะได้

๓. คำว่า อริยาบถเป็นเครื่องบิตบังนั้น คืออย่างไร ? โปรดอธิบายไปให้แจ่มแจ้ง

ป. คืออย่างนี้ คำว่าอิริยาบถ ได้แก่การเบียดย่น
 หรือการพักผ่อนร่างกาย คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ที่ว่า
 อิริยาบถเป็นเครื่องบีตบึงทุกขตักษณะนั้น อธิบายว่า
 การยืน เดิน นั่ง นอน ได้อย่าง ๓ การเดินนั่งนอน
 ก็เหมือนกัน คือตามปกติคนเราย่อมมีการยืนเดินนั่ง
 นอนผลัดเบียดย่นกันอยู่เสมอ ไม่ใช่ยืนอย่างเดียว หรือ
 นั่งนอนอย่างเดียว เพราะถ้าไซ่อริยาบถอย่างเดียว ก็
 รู้สึกเมื่อย ความเมื่อยนั้นแต่เป็นความทุกข์ของเบญจ
 ชนร์ แต่เมื่อเบียดย่นอิริยาบถอยู่เสมอแล้ว ก็ทำให้รู้
 ดีกว่าเป็นสุข เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่าการผลัดเบียดย่น
 อิริยาบถ เป็นเครื่องบีตบึงทุกขตักษณะ ถ้าอยาก
 รู้ทุกขตักษณะ จงยืนหรือเดินนั่งนอนอย่างใดอย่าง
 หนึ่งให้นานจนเมื่อยแล้วเมื่อยเท่า เมื่อนั้นแต่จึงจะ
 รู้ดีทุกขตักษณะว่าเบญจชนร์เป็นทุกข์ ไม่มีสุขเลย
 คิงน

อนาคตา ๕ คือประเภทอนัตตลักษณะ ๕

๑. ข้าแต่ท่านปรวาทยาจารย์ ตามอาการแห่ง
ทุกขลักษณะ ทั้งวิจิพิจารณาโดยย่อ และเครื่องบีบ
บังทุกขลักษณะนั้น ก็เป็นอันพอเข้าใจบ้างแล้ว ต่อ
แต่จะขอถามในคำว่า อนาคตา ดับไป คือคำว่า อนาคตา
ที่ท่านว่าไว้ในเบื้องตนนั้น ได้แก่อะไรบ้าง ?

๒. ได้แก่คำที่แจก อนาคตา ออกไป หรืออาการ
แห่งอนัตตลักษณะมี ๕ ประเภท คือ ปริ วิตุตฺ ตุจฺฉิ
สุญฺญํ อนาคตา

๓. ในคำทั้ง ๕ นั้น ล้วนแต่ยังเป็นภาษาบาลี ขอได้
โปรดแปลและอธิบายต่อไป

๒. คำว่าปริ แปลว่า เป็นอื่น อธิบายว่า ชนฺธ ๕ นั้น
ไม่อยู่ในอำนาจของผู้ใด ไม่เชื่อฟังผู้ใด ย่อมเกิดแก่
เจ็บตายตามธรรมดาของชนฺธ ๕ ผู้ที่มีอำนาจวาสนา
มากสักเท่าใด ก็ไม่อาจห้ามปรามได้ ไม่อาจว่ากล่าว

ให้ชนธ & เชื้อฟังได้

คำว่าวิศุติ แปลว่า เด็กน้อย อธิบายว่า ชนธ & นั้น
เป็นของมี ความด้อยงาม ความสุข น้อยนัก ไม่ดวย
งาม และสุข อยู่ได้นาน เมื่อพิจารณาให้ถึถวนแล้ว
จะเห็นว่า ไม่มีดวย ไม่มีสุข เลย มีแต่หน้าเกลียด และ
เป็นทุกข์อยู่เป็นนิตย์

ต. จริงอย่างนั้นเทียวหรือ ท่านปรวาทยาจารย์ ?

ป. จริงซิ ถ้าไม่จริง พระพุทธเจ้าจะว่าไว้หรือ

ต. สำหรับพระพุทธเจ้าว่านั้น ข้าพเจ้าไม่มีความ
สงสัยเลย แต่อยากจะตองถามท่านดูว่า ท่านปรวา
ทยาจารย์ จะเห็นด้วยหรือไม่ว่า ชนธ & นั้น ไม่ดวย
ไม่สุข ?

ป. ขอนอกจะตอบยาก เพราะบางคราวก็เห็น
อย่างหนึ่ง บางคราวก็เห็นอีกอย่างหนึ่ง

ต. ท่านเห็นอย่างไรนะ พุดออกไปดูซิ เพื่อให้
ตปบุรุษทั้งหลายได้รู้ไว้ว่า ท่านปรวาทยาจารย์ของคน

มีนิสัยใจคอเป็นอย่างไรบ้าง ?

ป. พุดออกไปก็ได้ แต่ว่าท่านจะเป็นพะยานได้
ใหม่กว่า คำพุดของข้าพเจ้านั้น จริงทั้ง ๒ อย่าง

ต. ยังรับไม่ได้ คอเมื่อใดฟังแล้วจึงจะบอกได้ว่า
จะเป็นพะยานของท่านได้หรือไม่ เพราะฉะนั้นพุดไป
ดูที่ว่า ท่านจะเห็นอย่างไรในเรื่องชั้น ๕ ?

ป. เห็นอย่างนี้ คือ บางทีก็เห็นว่า ชั้น ๕ ด้วย
ด้วย บางทีก็เห็นว่า ไม่ด้วยไม่ด้วย คือในเวลาที่เห็น
ชั้น ๕ ยังเป็นชั้นใหม่ และถูกตบแต่งประดับประดา
เช่นอย่างธรรมดาซึ่งเขาคกแต่งใหม่นี้ ก็ดูเป็นของ
ด้วยของงาม แต่เมื่อเก่าเข้าก็ดูไม่งดงาม

ต. ตามที่ท่านพุดว่า บางคราวก็เห็นชั้น ๕ เป็น
ของด้วยเป็นด้วย บางคราวก็เห็นว่าไม่ด้วยไม่ด้วยนั้น
ข้าพเจ้าพอรับเป็นพะยานได้ แต่ที่ท่านยกธรรมดา
ชั้นเป็นตัวอย่างนั้น ยังรับเป็นพะยานไม่ได้ เพราะ
ธรรมดาไม่ใช่ชั้น ๕ เป็นชั้น ๑ คือรูปชั้นเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ขอให้ยกตัวอย่างใหม่ ให้ตรงชั้น &
ที่เดียว อย่าเดินไปข้าง ๆ คู ๆ จะได้ไหม ?

ป. ได้ แต่ไม่ถนัดนัก เพราะจะให้ตรงชั้น &
ที่เดี่ยวนั้น เป็นของลำบาก เพราะมันอาจจะเดินจะ
ได้ง่ายก็ได้

ต. ถึงเดินถึงได้ง่ายอย่างไรก็ช่างเถอะ แต่คงทำย
ให้ตรงจุดประสงค์ก็แล้วกัน ?

ป. ถ้าอย่างนั้นได้ จะยกตัวอย่างให้ฟัง เช่นท่าน
กับข้าพเจ้าแหละ ในเวลาที่อาบน้ำชำระตัวใหม่ ๆ
มุ่งห่มสบงจีวรใหม่เรียบร้อยก็ดูสวยงาม แต่พอสัก
ประเดี๋ยวเถอะ ในเวตามีเหยื่อโคตตามหน้าตาก็ดูน่า
เกลียด ในเวลาที่ฉนจ้งหันแล้วใหม่ ๆ ก็รู้สึกสบายดี
แต่พอสักประเดี๋ยวก็รู้สึกเป็นทุกข์ ด้วยมีการร่งวง
หรืออึดอัดขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง

ต. ตัวอย่างที่ท่านว่านั้น ถึงยังไม่ตรงชั้น & ชะนิต
ที่ข้าพเจ้ามุ่งจะถามก็จริง แต่ว่าตรงจุดประสงค์ของ

ข้าพเจ้าแล้ว เป็นอันนับว่าใช้ได้

ป. ถ้าอย่างนั้น ชนธิ์ & ชะนิตที่ท่านประดั่งค์จะ
ยกเป็นตัวอย่างนั้น หมายถึงชนธิ์ชนิดไหน ?

ด. หมายถึงชนธิ์บ้าน ไม่ใช่ชนธิ์วัด หมายถึงชนธิ์
ฆราวาส ไม่ใช่ชนธิ์พระ อย่างที่ท่านว่า

ป. พอที่ เป็นอันรู้ดะว่า ท่านดั่งกวาที่หนักไปใน
ชนธิ์ไหน เพราะดะนั้น โปรดถามค่อไปเถิด

ด. ดั่งแล้วพระเจ้าข้า ถ้าอย่างนั้นอาการแห่งทุกข
ลักษณะที่ ๓ คือ ศุจฺจนฺ นน มีคำแปลดะอธิบายว่า
อย่างไร ?

ป. แปลว่า เปด่า อธิบายว่าชนธิ์ & นั้น เปด่า
จากความด้อยความดุษุข ไม่มีความด้อยความดุษุขอยู่
ข้างในเดย

ด. จริงซี ใครว่าความด้อยอยู่ข้างในเด่า เพราะ
ความด้อยมีแต่อยู่ข้างนอกเท่านั้น ในเข้าไปก็มีแต่
ของน่าเกด็ยค เช่น ถูกตา ก็ด้อยแต่ข้างนอก ใน

ดูกตาเขาไปก็มีแต่ของน่าเกลียด คือหน้าตาขตา หูเด่า
 ก็ด้วยแต่ข้างนอก ในเขาไปก็มีแต่ของน่าเกลียด คือ
 ขหู จมูกเด่าก็ด้วยแต่ข้างนอก ข้างในก็มีแต่จมูก
 ปากเด่าก็ด้วยแต่ริมฝีปากข้างนอก ในปากก็มีแต่
 หนาดาย ขปาก ขฟัน ส่วนตัวเด่าก็ด้วยแต่ข้างนอก
 ภายในตัวก็มีแต่ของน่าเกลียด คือ มีไ้ไ้ น้อย ไ้ใหญ่
 อาหารเก่า อาหารใหม่ เป็นคั้น เต็มอยู่ในท้อง คิงนเป็น
 ตัวอย่าง แต่ที่ท่านปรวาทยาจารย์ก็ดำวว่า เปตาจาก
 ความส่วยความดุษน หมายความว่า ความส่วยความ
 ดุษอยู่ในขันธ & ไม่ใช่ในอกขันธ & อย่างนั้นหรือ ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น หมายความว่า ขันธ &
 ทงกอนทงกอนนแหะ เป็นของไม่ส่วยไม่มีดุษเคย
 ทวไปทั้งข้างนอกข้างใน

ด. ถ้าอย่างนั้นเป็นอันเข้าใจละ จะขอถามต่อไป
 คำที่ว่า สุษนนั้น แปลและอธิบายอย่างไร ?

ป. แปลทับศัพท์ว่า คูนัย แต่ไม่ใช่ คูนัย อย่าง

วงกลม หรือจุด ๆ ที่เขาเขียนกัน คือไม่มีวงกลม
ไม่มีจุดเคยโด่งไปหมด แปรออกศัพท์ว่าว่าง อธิบาย
ว่าชนธ & นน ไม่มีเจ้าของ ไม่มีผู้อยู่ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มี
ผู้เดียว ไม่มีผู้ตงมน ไม่มีผู้คาเนน

ด. คำว่า ไม่มีเจ้าของ หรือผู้อยู่ ผู้สร้าง ผู้เดียว
ผู้ตงมน หรือผู้คาเนน นน ดวนแต่ยงพงยากอยู่ ขอจง
อธิบายขยายความอีกต่อไป จะได้หรือไม่ได้ขอรับ?

ป. ได้ แต่จะดีหรือไม่ดีนั้นไม่รับรอง คือคำว่า
ไม่มีเจ้าของนั้น หมายความว่า ไม่มีผู้ใดจะเป็นเจ้า
ของชนธ & คำว่า ไม่มีผู้อยู่ นั้น หมายความว่า ใน
ชนธ & นน ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะคงอยู่เป็นนิตย์
มีแต่ของต้องแตกหักทำลายไปทงนน คำว่า ไม่มีผู้
สร้างนั้น คือไม่มี คน สัตว์ เทพยดา อินทร์ พรหม
ผู้ใดผู้หนึ่งสร้างชนหรือนรมิตรชน ชนธ & เกิดชน
ตามเหตุปัจจัยของชนธ & เอง คำว่า ไม่มีผู้เดียว คือ
ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนับว่า เป็นผู้รับผิดชอบทุกข้อเบกขา

จะว่ารูปเป็นผู้รักไม่ใช่ จะว่า เวทนา สัญญา สังขาร
 วิญญาณเป็นผู้รักไม่ใช่ คือเป็นแต่ตั้งกว่า เป็นอาการ
 ของขันธ & เท้าหน คำว่า ไม่มีผู้ตั้งมัน คือไม่มีผู้ใด
 ผู้หนึ่งทบทว่า เป็นตั้งตัวบุคคลตั้งมันอยู่ในขันธ & หน
 เป็นแต่ตั้งมันที่ขันธ & ว่า ตั้งตัวหรือบุคคลที่เท้าหน คำว่า
 ไม่มีผู้ตาเดิน คือไม่มีตั้งตัวหรือบุคคลในขันธ & ทัง
 ว่าเป็นผู้ตาเดิน คือเป็นผู้เดิน เป็นแต่อาการเป็นไป
 ของขันธ & อย่างใดอย่างหนึ่งเท้าหน โดยเหตุตั้งที่
 อธิบายมานั้น จึงว่าขันธ & หน เป็นของศูนย์ หรือ
 เป็นของว่าง

- ๑. คำว่าอนตฺตาเตว่า แปลแต่ละอธิบายว่าอย่างไร?
- ๒. แปลว่า ไม่ใช่ตัวตน อธิบายว่า ขันธ & หน
 ไม่มีผู้ใดเป็นนาย หรือเป็นใหญ่ ซึ่งอาจบังคับขันธ &
 หนได้ ขันธ & ย่อมเกิดแก่เจ็บตายไปเป็นธรรมดา
 ใครจะบังคับว่ากล่าวห้ามปราม คือไม่ให้เกิดแก่เจ็บ
 ตายนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้เลย ท่านตั้งว่าททยาจารย์

วิธีพิจารณาชั้น ๕ ว่าเป็นอนัตตาโดยย่อ

๑. ข้าแต่ท่านปรมาทนายจารย์ การที่จะพิจารณาชั้น ๕ ให้เห็นว่าเป็นอนัตตาโดยย่อพอจะทำได้ง่ายนั้นจะให้พิจารณาอย่างไร ?

๒. ให้พิจารณาอย่างนี้ คือให้จำคำทั้ง ๕ นั้นไว้ให้ได้แล้ว ให้นำคำว่าชั้น ๕ นั้นแต่ละอย่างๆ ถ้วนแต่เป็นตั้งอื่น เป็นของน้อย เป็นของเปล่า เป็นของว่าง ไม่มีตัวตน คงทน หรือจะแยกชั้น ๕ นั้นพิจารณาตามคำทั้ง ๕ นั้นทีละอย่างๆ ไปก็ได้ ในเวลาพิจารณาให้นำถึงคำอธิบายไปด้วย เพื่อช่วยให้เข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น ถ้ามองเห็นว่าชั้น ๕ เป็นอย่างคำทั้ง ๕ นั้นเมื่อใดเหมือนหรือเรียกว่า เป็น อนัตตานุบัญญัติ ๒๕ คือเอาคำทั้ง ๕ นั้นคุณชั้น ๕ ก็ได้ ๒๕ พอดี

เครื่องปิดบังอนัตตลักษณะ

๑. การที่บุคคลเราไม่แลเห็น อนัตตลักษณะ นั้นเพราะมีอะไรเป็นเครื่องกั้น เป็นเครื่องปิดบัง ?

คำฉันท์บริษัทยังหลายด้วยเถิดพระเจ้าข้า ?

ป. ดูก่อนท่านดั่งกวางทยาจารย์ การที่ท่านจะให้
 วิถีชนาวินิจฉัยณาเบญจฉนธ์โดยพิสดารนั้น เป็น
 ของยากอย่างยิ่ง เพราะมีวินิจฉัยนายกายหลาย
 สถาน เพราะฉะนั้น เมื่อจะให้แต่ดั่งก็จะได้แต่ดั่ง
 ตามคัมภีร์วิสุทธิธรรมรคดั่งต่อไปนี้

ยกรูปสู่ไตรลักษณ์โดยอาการ ๗

การพิจารณารูปฉนธ์โดยอาการ ๗ อย่างนี้ ท่าน
 ดั่งหลักเป็นประพจน์คาถาไว้ว่า

“อาทานนิกุเขปนโต วโยวทุตตตถคามิโต
 อาหารโต จ อุตโต กมฺมโต จาปี จิตฺตโต
 ธมฺมตารูปโต สตฺต วิตุถาเรน วิปสฺสตี”

แปลว่า ผู้ประกอบความเพียร ย่อมเห็นแจ้งซึ่ง
 หมวด ๗ โดยพิสดาร คือโดยการถือและการทง ๓
 โดยการถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งวิสัยอันเจริญ ๓ โดย

อาหาร ๑ โดยฤดู ๑ โดยกรรม ๑ โดยจิตต์ ๑
โดยรูปธรรมตา ๑

คำว่าโดยการถือนั้น ได้แก่การถือปฏิสนธิ

คำว่าโดยการทงนนั้น ได้แก่การจุติหรือการตาย

ใน ๒ อย่างนี้ ให้พิจารณาว่า สังขารทั้งหลายใน
ระหว่างถือปฏิสนธิและจุติ เป็นของไม่เที่ยง เพราะ
เป็นไปโดยอาการเกิดและการเสื่อม ๑ เพราะแปร
ปรวน ๑ เพราะมีชั่วคราว ๑ เพราะห้ามความเที่ยง ๑
ที่เป็นอย่างนี้ เพราะเหตุที่สังขารซึ่งเกิดขึ้นแล้ว ย่อม
ดำรงอยู่ ในเวลาดำรงอยู่ ย่อมดำงมากด้วยชรา ครั้น
ถึงชราแล้ว ย่อมแตกดับแน่นอน จึงเรียกว่าไม่เที่ยง
และเรียกว่าเป็นทุกขนั้น เพราะถูกบีบคั้นอยู่เป็นนิตย์ ๑
เพราะทนได้ยาก ๑ เพราะเป็นทศแห่งทุกข์ ๑ เพราะ
ไม่มีความสุข ๑ ข้อที่ว่าสังขารเป็นอนัตตานั้น เพราะ
ไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งใคร ๆ คือใครจะบังคับว่า
จงคงอยู่คงที่ อย่าแก่ อย่าแตกทำลาย ดงนไม่ได้ และ

เพราะเป็นของว่างเปล่า ๑ เพราะไม่มีเจ้าของ ๑ เพราะ
ไม่อยู่ในอำนาจ ๑ เพราะแยงค้ออกคตา ๑

คำว่าโดยความสั้นไปแห่งรูปอันเจริญวิยหน คือ
ให้กำหนดรูปชั่วกำหนด ๓๐๐ ปี โดยแยกเป็น ๓ วิย
คือ ปฐมวิย มัชฌิมวิย บัจฉิมวิย แล้วให้พิจารณาว่า
รูปที่เป็นไปในปฐมวิย ยังไม่ถึงมัชฌิมวิย ย่อมดับใน
ปฐมวิยนั้นเอง ไม่ไปถึงบัจฉิมวิย รูปซึ่งเป็นไปใน
บัจฉิมวิย ก็ดับในบัจฉิมวิยนั้นเอง ไม่เคยบัจฉิมวิย
นั้นไปได้ โดยเหตุนี้จึงจัดว่ารูปเป็นของไม่เที่ยง เป็น
ทุกข์ เป็นอนัตตา

เมื่อพิจารณาตามวิยทั้ง ๓ ดั่งนี้แล้ว ให้พิจารณา
ตามเกณฑ์ ๓๐ คือ ให้แยก ๓๐๐ ออกเป็น ๓๐ ส่วน
เรียกว่าส่วนที่ ๑ ๑๒ ๑ ส่วนที่ ๑๐ แล้วให้พิจารณาว่า
รูปใน ๓๐ ปีแรก ซึ่งนับว่ายังเป็นคราวเด็ก ก็ดับใน
๓๐ ปีแรกนั้นเอง รูปใน ๓๐ ปีที่ ๒ ก็ดับใน ๓๐ ปี
ที่ ๒ นั้นเอง รูปใน ๓๐ ปีที่ ๓ ก็ดับใน ๓๐ ปีที่ ๓

หนึ่งเอง รูปใน ๓๐ ปีที่ ๕ กัดบใน ๓๐ ปีที่ ๕ หนึ่งเอง
 รูปใน ๓๐ ปีที่ ๕ กัดบใน ๓๐ ปีที่ ๕ หนึ่งเอง รูปใน ๓๐ ปี
 ที่ ๖ กัดบใน ๓๐ ปีที่ ๖ หนึ่งเอง รูปใน ๓๐ ปีที่ ๗
 กัดบใน ๓๐ ปีที่ ๗ หนึ่งเอง รูปใน ๓๐ ปีที่ ๘ กัดบใน
 ๓๐ ปีที่ ๘ หนึ่งเอง รูปใน ๓๐ ปีที่ ๘ กัดบใน ๓๐ ปี
 ที่ ๘ หนึ่งเอง รูปใน ๓๐ ปีที่ ๑๐ กัดบใน ๓๐ ปีที่ ๑๐
 หนึ่งเอง จึงจัดว่ารูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

เมื่อเอา ๓๐ หार ๓๐๐ คือแยก ๓๐๐ เป็น ๓๐ ส่วน ๆ
 ละ ๓๐ ปี แลพิจารณาถึงความมานแล้ว ให้แยก ๓๐๐
 เป็น ๒๐ ส่วน ๆ ละ ๕ ปี จึงพิจารณาว่า รูปใน ๕ ปี
 แรก กัดบใน ๕ ปีแรกหนึ่งเอง ไม่ไปถึง ๕ ปีที่ ๒ ๆ ฯลฯ
 รูปใน ๕ ปีที่ ๒๐ กัดบใน ๕ ปีที่ ๒๐ หนึ่งเอง ไม่เคยนั้น
 ไปได้ จึงจัดว่า รูปเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น
 อนัตตา

แล้วยให้แยก ๓๐๐ ออกเป็น ๒๕ ส่วน ๆ ละ ๔ ปี
 แล้วยให้แยกเป็น ๓๓ ส่วน ๆ ๓ ปี แล้วยให้แยกเป็น ๕๐

ส่วน ๆ ละ ๒ ปี แล้วให้แยกเป็น ๑๐๐ ส่วน ๆ ละ ๑ ปี
 แล้วให้แบ่งปีหนึ่ง ๆ ออกเป็น ๓ ส่วน ๆ ละ ๔ เดือน
 แล้วให้แยกเป็น ๖ ส่วน ๆ ละ ๒ เดือน แล้วให้แยก
 เดือน ๑ ให้เป็น ๒ ส่วน คือข้างชนข้างแรม แล้วให้
 แยกวัน ๑ ออกเป็น ๒ ส่วน คือกลางวันและกลางคืน
 แล้วแยกกลางวันกลางคืนให้เป็น ๖ ส่วน คือเช้า เที่ยง
 เย็น หัวค่ำ เที่ยงคืน จวนสว่าง ให้พิจารณารูปโดย
 ไตรลักษณ์ณะว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
 ตามตัวอย่างที่อธิบายมาแล้วข้างต้น

เมื่อพิจารณารูป โดยกำหนดปีเดือน ข้างชน
 ข้างแรม กลางวันกลางคืน และเวลาดังกล่าวมานั้น
 ชำนิชำนาญแล้ว ให้พิจารณารูป โดยอิริยาบถย่อย
 คือ ก้าวหน้า ถอยหลัง แดง เหลียวดู คู้เหยียด ว่ารูป
 ที่เข้าไปในเวดาก้าวหน้า ก็ดับในเวดาก้าวหน้าตนเอง
 ย่อมไม่ถึงเวดาถอยหลัง รูปที่เข้าไปในเวดาถอยหลัง
 ก็ดับในเวดาถอยหลังนั้น ย่อมไม่ถึงเวดาแดง รูปที่

เป็นไปในเวตาแตร ก็ย่อมคืบไปในเวตาแตรนั้นเอง
 ย่อมไม่ถึงเวตาเหี้ยมดุ รูปที่เป็นไปในเวตาเหี้ยมดุ
 ก็ย่อมคืบไปในเวตาเหี้ยมดุตนเอง ไม่ไปถึงในเวตา
 รูปที่เป็นไปในเวตา ก็ย่อมคืบในเวตาตนเอง ไม่
 ไปถึงเวตาเหี้ยมดุ รูปที่เป็นไปในเวตาเหี้ยมดุ ก็ย่อม
 คืบในเวตาเหี้ยมดุตนเอง ไม่เคยหนีไปได้ จึงเรียกว่า
 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

เมื่อพิจารณารูป โดยอิริยาบถอย่างนั้นแล้ว จึง
 แยกพิจารณา ตามภาตอย่างเท่า คือแยกการย่างเท่า
 ออกเป็น ๖ ส่วน อันได้แก่ยกเท้า ๑ ก้าวเท้า ๑ แกว่ง
 เท้า ๑ ปล่อยเท้าลง ๑ วางเท้าลงบนพื้นดิน ๑ แขนบเท้า
 ตงกับแผ่นดิน ๑ แล้วพิจารณาว่า รูปที่เป็นไปในเวตา
 ยกเท้า ก็คืบในเวตา ยกเท้าตนเอง ไม่ไปถึงเวตา ก้าว
 เท้า ฯลฯ จึงเรียกว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

การที่พิจารณารูป ตั้งแต่ระยะไกลจนถึงระยะใกล้
 ที่สุดดังนี้ เพื่อให้เห็นแต่รูปตั้งแต่อย่างหายาจนถึงอย่าง

ตะเขี่ยคเชนน์ เพื่อหัดให้มีความเห็นตะเขี่ยคขึ้นไป
เป็นลำดับ

คำว่าโดยอาหารนั้น ได้แก่วิจารณารูปที่เกิดขึ้น
ในเวลาหิว และเวลาอิ่มว่า รูปที่เกิดขึ้นในเวลาหิว
ก็ดับในเวลาหิวนั่นเอง ไม่ไปถึงเวลาอิ่มเลย รูปที่เกิด
ขึ้นในเวลาอิ่ม ก็ดับในเวลาอิ่มนั่นเอง ไม่ไปถึงเวลาหิว
อธิบายว่า รูปที่เกิดขึ้นในเวลาหิว เป็นรูปที่มีผิ
พรรณชุบซี้ดไม่งดงาม รูปที่เกิดในเวลาอิ่ม เป็นรูป
เปด่งปดงดงาม รูปที่ชุบซี้ดไม่งดงาม ก็ดับในเวลา
นั่นเอง ไม่ยั่งยืนไปถึงเวลาเปด่งปดงดงาม รูปอัน
เปด่งปดงดงามเด้า ก็ดับในเวลานั่นเอง ไม่ไปถึง
เวลาชุบซี้ดไม่งดงาม จึงจัดว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น
อนัตตา

คำว่าโดยฤดูนั้น ได้แก่วิจารณารูป ซึ่งเกิดขึ้น
ในฤดูร้อนและฤดูหนาวว่า รูปที่เกิดในฤดูร้อนซึ่งเป็น

รูปมีผวพรรณชบชัตน ^๕ ก้อยอมดับในฤตฺรอนันนเอง
 ไม่ยงย่นไปถิ่งฤตฺรอนันน ^๕ รูปที่เกดช้นในฤตฺรอนันน ^๕ ช่ง
 เป็นรูปมีผวพรรณเปด่งปด่งนุมนวด ^๕ กัดบในฤตฺรอนันน ^๕
 นันเอง ไม่ยงย่นไปถิ่งฤตฺรอนันน ^๕ จ้งจคคว่าไม่เทยง เป็น
 ทุกช เป็นอนัตตา

ค้ำว่าโดยกรรมน ^๕ ค้อให้พิจรณว่า รูปที่เกด
 ดวกรรมในจักษุทวาร ใดคทวาร ชานทวาร ชิวหา
 ทวาร กายทวาร มโนทวาร ก้อยอมดับในที่ตนเกด
 นันเอง ค้อที่เกดในตา ^๕ กัดบในตานันนเอง ไม่ยงย่น
 คดค้อไปถิ่งหู ๗ ต ๗ จ้งจคคว่าไม่เทยง เป็นทุกช เป็น
 อนัตตา

ค้ำว่าโดยจิตต ^๕ ค้อให้พิจรณว่า รูปที่เกดใน
 เวตาคิตคโตมณัตต ^๕ ค้อในเวตาคีใจ ^๕ กัดบในเวตาคีใจ
 นันเอง รูปที่เกดในเวตาโทมณัตต ^๕ ช่งมีผวพรรณเคร่า
 หมอง ^๕ กัดบในเวตาโทมณัตต ^๕ นันเอง ไม่ยงย่นไป
 เวตาโตมณัตต ^๕ จ้งจคคว่าไม่เทยง เป็นทุกช เป็นอนัตตา

คำว่าโดยรูปธรรมดานั้น คือให้พิจารณาว่า รูป
 ที่เกิดขึ้นในภายนอก ซึ่งเป็นของไม่มีวิญญาณ เช่น
 พืชต่าง ๆ ก็ย่อมดับเป็นระยะ ๆ ไป เช่นต้นอโศก ใน
 เวลาเกิดขึ้นที่แรกมีหน่อสีแดงอ่อน ๆ พอถึง ๒-๓ วัน
 จึงกลายเป็นสีแดงพุด ค่อยไปอีก ๒-๓ วันเป็นสีแดงเข้ม
 แล้วเป็นใบอ่อน ใบแก่ ใบเขียว ใบดำ ใบเหลือง แล้ว
 ร่วงหั่นไป รูปที่เป็นไปในเวลาแดงอ่อน ก็ดับไปใน
 เวลาแดงอ่อนนั่นเอง ย่อมไม่ยั่งยืนไปถึงเวลาแดงพุด
 ๆ ด ๆ จึงจัดว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

เมื่อพิจารณารูป โดยหมวด ๗ อย่างนี้แล้ว ให้
 พิจารณาอรูป อันได้แก่ธรรมมีผัสสะเป็นที่ ๕ คือ
 เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ ผัสสะ (เจตนา
 แทนสังขาร) โดยอาการ ๗ คือโดยพื่อน โดยคู่ โดย
 ชั่วขณะ โดยดำดับ โดยถอนทิวฐิ โดยถอนมานะ
 โดยหมดหวัง

คำว่าโดยพื่อนนั้น คือให้พิจารณาว่าธรรมทั้ง ๕

มีผัสสะเป็นที่ ๕ ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาพิจารณาณว่าผม
 เหล่านี้ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ธรรมทั้ง ๕ มี
 ผัสสะเป็นที่ ๕ นั้น ย่อมดับไปในเวลาพิจารณาณนั้น
 เอง จึงคิดว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาดังนเป็นต้น
 กล่าวคือในข้อให้พิจารณาธรรมทั้ง ๕ มีผัสสะเป็น
 ที่ ๕ นั้นทุกขณะ พิจารณาอาการ ๓๒ ให้เห็นว่าตก
 อยู่ในไตรลักษณ์

คำว่าโดยคุนั้น คือเมื่อพิจารณารูปทั้งจุติและ
 ปฏิสนธิว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาด้วยจิตต์ดวงใด
 แล้วให้พิจารณาจิตต์ดวงนั้นด้วยจิตต์ดวงใหม่ ว่าไม่
 เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาเป็นคูนั่นไป ๆ เมื่อพิจารณา
 รูปโดยความดับไปแห่งวิญ โดยอาหาร โดยฤดู โดย
 กรรม โดยจิตต์ โดยรูปธรรมตา อย่างที่พรรณนา
 มาแล้วนั้นด้วยจิตต์ดวงใด ให้พิจารณาจิตต์ดวงใด
 นอกทว่า จิตต์ดวงนั้นก็ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา
 กำกับกันไปที่ละคูนั่น

คำว่าโดยชั่วขณะ ได้แก่การพิจารณารูปทั้งจุด
 และ ปฏิเสธันธิว่าไม่เที่ยงเป็นทุกขเป็น อนัตตา ด้วยดวง
 จิตต์ที่ ๑ แล้วพิจารณาดวงจิตต์ที่ ๑ ด้วยดวงที่ ๒
 เป็นลำดับไปจนถึงดวงที่ ๕ ว่าดวงแต่ไม่เที่ยงเป็นทุกข
 เป็นอนัตตา ในขณะที่พิจารณารูปโดยอาการที่กล่าว
 ถึงความดับไปแห่งวิย อาหาร ฤๅ กกรรม จิตต์ รูป
 ธรรมตา ก็ให้พิจารณาอย่างว่ามาน

คำว่าโดยลำดับนั้นคือ เมื่อพิจารณารูปโดยอาการ
 ทั้ง ๗ มีจุดและปฏิเสธันธิเป็นต้นแล้ว ให้พิจารณาจิตต์
 ดวงที่ ๑ ด้วยจิตต์ดวงที่ ๒ เป็นลำดับไป จนกระทั่ง
 พิจารณาจิตต์ดวงที่ ๑๐ ด้วยจิตต์ดวงที่ ๑๑ ว่าไม่
 เที่ยงเป็นทุกขเป็นอนัตตา ตามลำดับพิจารณารูปโดย
 อาการทั้ง ๗ นั้น

คำว่าโดยถอนทิฏฐิ คือให้พิจารณาแยกกายออก
 เป็นรูปอรุรูป จนให้เห็นว่าไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา
 คำว่าโดยถอนมานะนั้น คือให้พิจารณาว่าการที่

อวสานกถา

ด. ปุจฉาวิเศษชนาวสานเน ในการจบปุจฉ
วิเศษชนาในสมณบัญญัติไตรลักษณกถาน^๕ อวตมภาพ
ขอเคื่อนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่ได้ระดับแล้ว ให้ตั้ง
อยู่ในอัปมาทธรรมสัมมาปฏิบัติ เพื่อขจัดขจัดเกด
เสียซึ่งมตทินนิตโทษทั้งปวง ให้บรรเทาเบาบางลง
จากชั้นรัตนदान โดยการพินิจพิจารณาในสมณ-
บัญญัติตลอดถึงไตรลักษณะญาณ ตามที่ได้ตั้งวรรณ-
นาการมาแต่ดวงตั้งแต่ต้นจนอวสาน ไปตามสมควรแก่
ญาณปรีชาของคน โดยไม่ย่อท้อว่าเป็นข้อที่ทำได้ยาก
“ตมฺหิ ฌนฺทํ กยิราถ” จงบากบั่นปลุกฝังตั้งฉันทะ
ความพอใจรักใคร่ในทางปฏิบัติ อันจัดเป็นปรมัตถ-
คามินีทางพระนิพพาน คือพระไตรลักษณะญาณดัง
ได้ปุจฉาวิเศษชนากันมาแต่เวลานั้นเถิด สัมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าผู้ประเสริฐกว่าสรรพสัตว์ในไตรภพ ใน

เวลาคะเด็คือจับขันชปริณีพพาน ได้ทรงปรารภเวไนย
 บุคคลทั้งหลายในภายหลัง ด้วยพระมหากุณหาหวัง
 จะให้เป็นประโยชน์ได้คณิด จึงมีพระพุทธานิพนธ์
 ภาษิตเตือนภิกษุสงฆ์ต่างกล่าวไว้ว่า “**อามนฺตยามิ โว
 ภิกฺขเว ขววยธฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ**”
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตเตือนเธอทั้งหลาย
 ไว้ว่า สังขารธรรมทั้งหลายล้วนมีความดีและความ
 เต็มไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายอย่าได้ประมาท
 ดิ่งนอนนเป็นบัณฑิตจาดุคท้ายของสมเด็จพะบรม
 ศาสตร์จารย์

ใจความในปัจฉิมบรรพทวารนี้ คือทรงชี้ให้เห็นว่า
 สังขารทั้งมวลล้วนแต่ตกอยู่ใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
 ดัน เมื่อทราบอย่างนั้นแล้ว จงยินดีตั้งอยู่ในความไม่
 ประมาท เร่งบำเพ็ญประโยชน์คนแต่ละประโยชน์ท่าน
 ให้เกิดมี อย่าไค่หนึ่งนอนใจ เพราะสังขารทั้งหลาย
 ไม่คอยท่า มีแต่เดินก้าวหน้าไม่มีหยุด เมื่อเกิดมา

เป็นร่างกายสัตว์บุคคลบุรุษสัตว์แล้ว ก็นับวันแต่แก่
 ชนเป็นเนืองนิตย์ เมื่อวันคืนล่วงไป ๆ สัตว์บุคคล
 ทั้งหลายก็เกิดต่อความตายเข้ามาทุกเมื่อ อายุข้าง
 หดงนหมากชน ๆ ข้างหน้าน้อยลงทุกที ๆ มีอุปมา
 เหมือนหูกที่สัตว์ทอ ข้างหลังมากชน ข้างหน้าน้อย
 ลงฉะนั้น เมื่อจวนใกล้ถึงความตายเข้าแล้ว ย่อม
 ไม่มีโอกาสที่จะได้ทำประโยชน์คนและประโยชน์คน
 อื่น จะรู้สึกโศกเศร้าเสียใจอาดัยหลังว่าตนเกิดมา
 เป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนามาแล้ว ยังไม่ได้ทำดีอะไร
 ประโยชน์สิ่งใด ปล่อยให้เวลาฆ่าอายุเสียเปล่า เป็น
 อย่างนี้เพราะคนมักเมาอยู่ในสังขาร ถือว่าเป็นของ
 เทียง เป็นสุข เป็นตัวตน แล้วไม่รับชอนชวยหาสิ่ง
 ที่เป็นคุณประโยชน์ มีแต่แส่หาสิ่งที่เป็นโทษทุกข์วิ
 ฤติทางธรรม นำให้ทำความชั่วด้วยกายวาจาใจ ซึ่ง
 มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร ส่วนผู้ไม่ประมาทมักเมาอยู่ใน
 สังขาร ใช้ความวิจาร์ณในสังขารให้เห็นว่า สังขาร

ทั้งหทัยภายนอกภายใน ด่วนแต่เป็นของไม่เที่ยงแท้
 ถาวรโยกคลอนหวนไหว มีแต่ทุกขธมทวิเป็นเนื่อง
 นิตย์ ผิดเพี้ยนจากความประสงค์ของบุคคลทั้งหทัย
 โดยฝัน แก่เจ็บ ตาย อยู่ตามสภาพ เป็นเครื่องหลอก
 ดวงให้สัตว์ทั้งปวงหลงรักใคร่เกตุยดขังอยู่รำไป ต่อ
 ให้วนเวียนไปมาอยู่ในกองทุกข์ไม่รู้สิ้น เพราะเหตุไม่
 รู้เท่าถึงสังขาร

โดยเหตุการณดังกล่าว ขอให้เมธีชนทั้งหทัยจง
 คำนึงถึงสังขารทั้งหทัยโดยพระไตรลักษณ์ระณญาณว่า
 “สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา” สังขารทั้งปวงล้วนแต่
 ไม่เที่ยง “สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา” สังขารทั้งปวง
 ล้วนแต่เป็นทุกข์ “สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา” สภาว-
 ธรรมทั้งล้วนล้วนแต่เป็นอนัตตา ดังน

ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี อถ นิพฺพินฺนตี ทุกฺเข”
 เมื่อใดเห็นไตรลักษณ์ด้วยปัญญาแล้ว เมื่อนั้นยอม
 เบื่อหน่ายเกตุยดขังสังขารอันเป็นศอกทุกข์

“เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา” การปฏิบัติอย่างนี้
 เป็นมรรควถทบริสุทฺธิ อันเป็นหนทางวิมุติคืออสมต-
 มหานครนฤพาน

ก็แต่ ในอวด้านแห่ง การแต่งตั้งพระธรรมเทศนา
 ๘ มณบัญฑาน อาศมภาพทง ๕ ขออำนาจพรคีรีตวัดดี
 พิพัฒน์มกคตชนมตฺขทุกประการ แก่ท่านทงหลายทุก
 ถ้วนหน้า

“สพฺพพุทฺธานุภาเวน สพฺพธมฺมานุภาเวน สพฺพ-
 สงฺฆานุภาเวน” ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้า พระธรรม
 เจ้า พระสงฆเจ้าทงปวง ขอท่านทงหลายจงเจริญด้วย
 พร ๘ ประการนี้ คือ :-

อายุวฑฺฒโก	จงเจริญด้วยอายุยืนนาน
ธนวฑฺฒโก	จงเจริญด้วยทรัพย์ศฤงคาร ธนสาร
๘ มบค
สิริวฑฺฒโก	จงเจริญด้วยคีรีตวัดดีพิพัฒน์มกค
ยสวฑฺฒโก	จงเจริญด้วยยศณะบริวารชน
พลวฑฺฒโก	จงเจริญด้วยกำลังกายและกำลังใจ

วณฺณวฑฺฒโก จงเจริญด้วยวรรณ อันต์คไต้สูก
 สะอาด

สุขวฑฺฒโก จงเจริญด้วยความสุขปราศจาก
 ทุกข์ทุกเมื่อ

“ ยถา ตเถว โลกสฺส สพฺเพ กลฺยาณมิตฺตํ
 อนนฺตฺรยา อิชฺฌนฺตํ สํมํ สํมํ มโนรต ” ๑

ขอท่านทั้งหลายผู้มีกตญาณธรรมประจำใจตลอด
 ถึงสรรพสัตว์ในสากลโลก จงวิปโยคห่างจาก
 อันตราย มีความมุ่งหมายถึงใด ก็จงสำเร็จโดยเร็ว
 พด้นอย่าได้เหน็ดเหนื่อย ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยทั้ง ๓
 ประการ

รับประทานแต่งตั้งมาในสมณปัญหา อันมีมาใน
 จุฬาลงกรณ์นครและมหาจุฬาลงกรณ์ มัชฌิมนิกาย มุต-
 ติยนิบาต โดยปวงศาวิสัยชนา กัตถนวาระพระธรรม
 เทศนาเพียงเท่านั้น เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ๑

๑ คาถานอยู่ในวิสุทธิมรรค เต็ม ๓ ตอนท้าย

ด้านงาน ส. ธรรมภักดี

มีहतัก ๓ ประการ คือ :

๑. เพยแผ่ความรู้สมสมัย และเป็นประโยชน์ ๆ
๒. ถือความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งเป็นที่ไว้วางใจได้ ๆ
๓. คอยต้อนรับท่านด้วยรอยยิ้มเข้าเสมอ ๆ

พิมพ์ครั้งแรก ๑๐๐๐ ฉบับ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ เปงเฮง (พิมพ์ดีหงวน)

เลขที่ ๑๔๘๘ ตำบลเต่าร้างชำ

ถนนคันทอง พระนคร

๑/๘/๒๕๒๖